memorii/jurnale

CONSTANTIN CESIANU

Salvat din infern

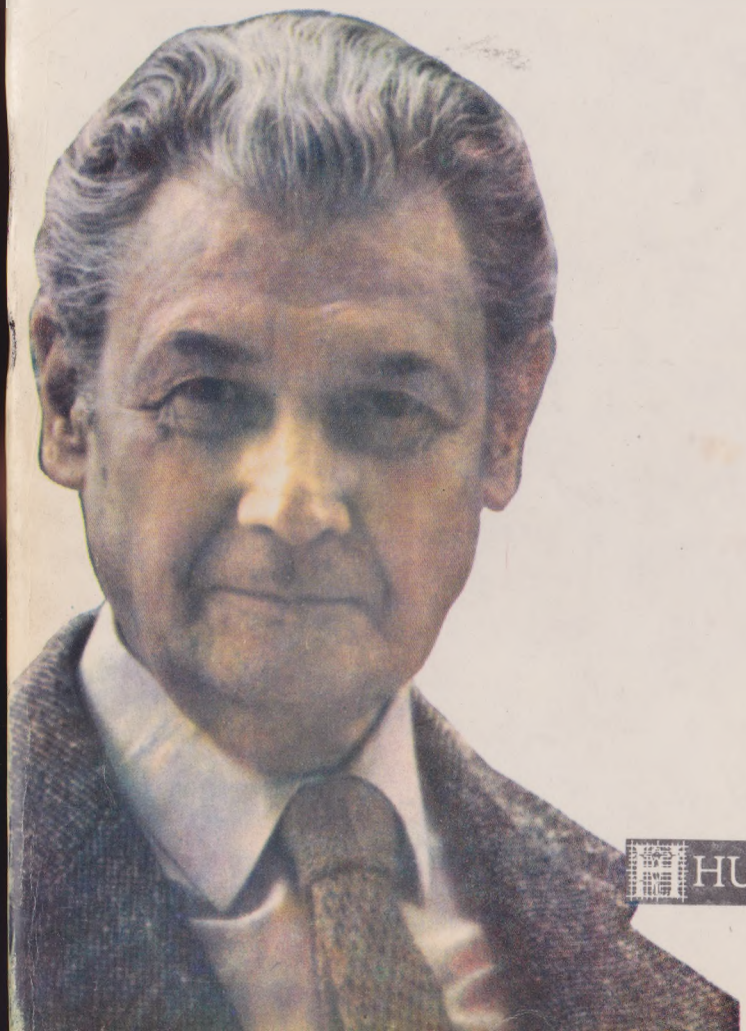

HUMANITAS

CONSTANTIN CESIANU

Salvat din infern

memorii/jurnale

M-am decis deci să scriu, dar nu un roman, nu istorisiri sau anecdote. Pentru realizarea scopului propus m-am gîndit că ar fi mai util să fac o mărturie despre cele văzute şi trăite de mine în temniţele şi lagărele de muncă forţată în timpul celor nouă ani de detenţie. Este deci vorba de un fragment din suferinţele îndurate de cei peste un milion de deţinuţi politici români. După opinia mea, această simplă relatare a celor trăite de un deţinut politic va fi utilă, alături de toate celelalte, celor care vor dori să cunoască şi să restabilească adevărul, atît despre soarta prizonierilor politici din România, cît şi despre metodele folosite pentru a-i nimici...

Ţin să spun că nu mi-am permis nici o fantezie, nici o exagerare, nici o dramatizare a faptelor, limitîndu-mă la a descrie ceea ce am trăit, ceea ce am văzut şi, numai în cazul „studenţilor de la Piteşti", ceea ce mi-au relatat numeroşi martori a căror bună-credinţă nu poate fi pusă la îndoială.

Lei 395

ISBN 973-28-0260-X

CONSTANTIN CESIANU

Salvat din infern

Traducere din limba franceză
MARIA ALEXE

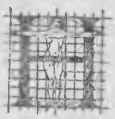

HUMANITAS
BUCUREŞTI, 1992

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

© Editura Humanitas, 1992.

ISBN 973-28-0260-x

CONSTANTIN CESIANU s-a născut la București, la 26 februarie 1913.

Familia Cesianu se numea la origine Jianu, dînd legendelor noastre pe celebrul haiduc Iancu Jianu.

Numele de Jianu a fost schimbat în Cesianu către sfîrșitul secolului al XIX-lea, după descoperirea pe pămîntul lor (Oltenia) a unei lespezi de mormînt în piatră a proconsulului roman pentru Dacia, Cesianus. Această lespede a fost trimisă împăratului Napoleon al III-lea, ca o dovadă în plus în privința latinității neamului românesc. Ea se găsește în muzeul din Saint Germain en Laye.

Atît tatăl lui, cît și mama lui, Maria Ghika, vară cu Elena Văcărescu, i-au transmis dragostea pentru țară și hotărîrea timpurie de a face parte din corpul diplomatic, această a doua armată a țării.

Liceul l-a terminat la „Spiru Haret", serviciul militar la Școala de cavalerie de la Tîrgoviște, iar studiile superioare la Facultatea de Drep din București.

Timp de doi ani prepară concursul de intrare în Ministerul de Externe (diplomație), cele opt locuri fiind solicitate de 78 de candidați.

Este selecționat printre primii de către comisia prezidată de Nicolae Titulescu, în primăvara anului 1936.

Numit în 1938 director de cabinet al ministrului de externe Petrescu Comnen, ia parte la conferința de la Ankara, prezidată de Kemal Atatürk, a delegațiilor României, Greciei și Iugoslaviei în vederea examinării situației politice și a unor eventuale alianțe militare, dată fiind gravitatea situației în Europa.

Perioada premergătoare conferinței de la München a petrecut-o la Geneva împreună cu ministrul de externe, urmărind la sediul „Societății Națiunilor" (ONU de atunci) evoluția evenimentelor.

Face parte din cortegiul restrîns al regelui Carol al II-lea la Londra, primit cu mare fast de Marea Britanie, ce încerca să-şi recîştige prestigiul în Europa Centrală şi de Est după dezastrul de la München.

În octombrie 1939 e trimis la Roma, post important prin faptul că Italia nu era încă în război şi Roma era unul din locurile de întîlnire a tuturor diplomaţilor din lume.

E rechemat la Bucureşti în toamna anului 1942 şi numit şeful secţiei occidentale a diviziei politice. Înaintat apoi ca subşef al Protocolului din Ministerul de Externe, e dat afară în 1947, împreună cu toţi colegii din minister, de Ana Pauker.

În 1948, în imposibilitate de a găsi de lucru, trece graniţa în Iugoslavia, de unde este extrădat României. Aici se situează perioada de aproape cinci ani de închisoare descrisă în carte.

Eliberat, găseşte de lucru ca muncitor pînă în 1959, cînd este din nou arestat şi condamnat la cinci ani pe criterii politice. Această nouă perioadă, asupra căreia au rămas unele note, nu a mai avut timpul să o descrie.

Eliberat în 1964, a reuşit să părăsească România la intervenţia personală a generalului de Gaulle, preşedintele Franţei în acel moment.

La Paris a fost secretar general al „Fundaţiei Carol", avînd întotdeauna o activitate pe plan românesc. Atins de o tumoare canceroasă în 1976, a reuşit să obţină o remisiune şi a scris, după note preexistente, cartea despre prima detenţie.

Ales preşedinte al „Ligii pentru apărarea drepturilor omului în România", a reuşit afilierea ligii la „Federaţia internaţională pentru apărarea drepturilor omului", la congresul de la Montreal (1982).

Urmează o perioadă de mai bine de un an, în care, atins de o gravă metastază, a reuşit totuşi să redacteze amintiri din diplomaţie, cerute de Vlad Georgescu pentru Europa Liberă, care au fost transmise după moartea lui, survenită în septembrie 1983.

A fost înmormîntat la „Père Lachaise" în cavoul familiei Ghika, alături de mama lui. A rămas întotdeauna credincios devizei „a servi cauzei româneşti".

Cuvînt înainte

În ultimii ani au apărut numeroase lucrări consacrate represiunii practicate de statele comuniste împotriva oricărei forme de contestare a regimului lor.

Acesta este un fapt nou de o mare importanţă, căci ecoul acestor scrieri venite din Est face ca în sfîrşit lumea liberă să cunoască adevărul, adică să afle ce s-a petrecut şi se petrece în spatele cortinei de fier, adevărul despre îngrozitoarea tiranie pe care au îndurat-o şi o îndură ţările supuse jugului sovietic. Vocile care au avut curajul să se ridice pentru a transmite mesajul popoarelor lor aservite sînt numeroase şi unele atît de importante încît vreme îndelungată am crezut că nu este nevoie şi de vocea mea.

Totuşi, cu trecerea anilor am înţeles că timpul care se scurge şterge evenimentele din memoria tinerelor generaţii, şi aceasta cu atît mai mult dacă nu se găseşte nimeni care să le reamintească. Or, cum în ţările totalitare — şi în cele comuniste într-o măsură mai mare decît în toate celelalte — istoria este scrisă numai în manieră oficială, spre gloria partidului şi a regimului, neexistînd nici o posibilitate de a o contesta, este cert că pe măsură ce va trece timpul nimeni nu va mai şti că realitatea a fost total diferită. În consecinţă, există marele pericol ca posteritatea să fie înşelată asupra a ceea ce s-a petrecut în România după instaurarea comunismului şi să vină o zi în care nimeni nu va realiza cît de refractar a fost poporul român regimului comunist, şi nici modul în care a acţionat acesta din urmă pentru a-l obliga să cedeze.

Evident, la indicaţiile „consilierilor" sovietici, guvernul a aplicat întocmai procedeele KGB-ului, adică arestarea în cîţiva ani a peste un milion de persoane, ceea ce

a lovit toate clasele sociale ale țării, necruțînd o *singură*, repet, *o singură* familie românească.

Dar bineînțeles că nu arestînd oameni se înfrînge rezistența unui popor. În acest scop s-a decis ca regimul aplicat „bandiților", „dușmanilor poporului" — cum erau numiți deținuții politici — să fie de așa natură încît nu numai cei scăpați vii și nevătămați să nu mai cuteze nici cel mai mic protest, ci poporul în totalitatea sa, știind ce-l poate aștepta, să se supună.

Acest mare val de teroare fizică punînd fundații solide pentru puterea comunistă, regimul a continuat și continuă să țină în mînă un popor întreg cu ajutorul terorii psihologice, făcînd să planeze asupra lui spectrul revenirii armatelor sovietice. Agitînd amenințarea unei noi ocupații (și de această dată poate pentru totdeauna) a țării de către ruși, în cazul în care populația și-ar manifesta nemulțumirea, guvernul de la București știe că îi ține bine în mînă pe români, căci aceștia preferă orice prezenței forțelor sovietice pe pămîntul lor.

Este inutil de adăugat că acest fapt convine pe deplin liderilor de la Kremlin, care, și fără să o ocupe, sînt siguri de obediența României. Dacă nu ar fi așa și dacă nu ar fi siguri de acest fapt, este evident că sovieticii nu și-ar fi retras armatele din România.

Există un aspect care ar fi deosebit de interesant de studiat, acela al dedesubturilor raporturilor sovieto-române, dar pe care nu-l voi aborda, întrucît eu mi-am propus să explic ce anume m-a determinat să scriu „Mărturia" mea.

Ceea ce s-a petrecut în închisorile și în lagărele de muncă forțată din România a avut ca scop nu numai de a frînge la poporul român orice spirit de rezistență, ci și de a-l face să înțeleagă faptul că este abandonat de toți, că niciodată nimeni nu-i va veni în ajutor. Într-adevăr, așa cum astăzi se consideră că este imposibil ca în timpul ultimului război mondial nimeni și mai ales persoanele importante ale acestei lumi să nu fi știut ce se petrecea în lagărele de exterminare germane, se poate oare admite că oamenii de stat și guvernele occidentale nu au fost la curent cu faptul că între 1947 și 1964 închisorile și lagărele românești erau locuri de exterminare? Desigur, nu o exterminare prin gazare, dar o exterminare lentă, de-a lungul anilor și în suferințe atroce, prin foame, epuizare

fizică și absența îngrijirilor, a sute de mii de oameni. Este vorba de un adevărat genocid comis cu bună știință de către autoritățile comuniste române, și într-o lume în stare de pace și în care numeroase forumuri internaționale pretindeau că apără drepturile omului, nu s-a găsit un om de stat care să-și ridice glasul pentru a protesta și a denunța ceea ce se petrecea în chiar inima Europei. Astăzi, puțini sînt chiar și în Occident cei care știu ce s-a întîmplat în România; mai trist este faptul că acolo generațiile de mîine — supuse unei propagande dirijate demențial de către guvern — riscă și ele să fie induse în eroare asupra a ceea ce s-a petrecut în propria lor țară. În România, ca și în toate țările din Est supuse totalitarismului sovietic, sîntem pe cale de a asista la falsificarea istoriei unei părți a continentului nostru. Între altele, tocmai această falsificare trebuie denunțată de cei care au trăit tragedia și care, avînd acum șansa de a se afla în lumea liberă, pot să spună ceea ce poporul român, redus la tăcere, nu poate spune.

În cei nouă ani petrecuți în închisoare alături de mii de tovarăși de suferință, de multe ori i-am auzind exprimînd speranța că într-o zi se vor găsi unii dintre noi care să poată să aducă la cunoștința lumii suferințele îndurate de ei, precum și oroarea, teroarea de care a avut parte poporul român. „Occidentul trebuie să înțeleagă că ceea ce s-a întîmplat la noi riscă să se întîmple și acolo, dacă nu se iau măsuri energice pentru eradicarea răului", spuneau ei. „De asemenea — adăugau ei —, chiar dacă momentan noi toți sîntem reduși la tăcere și nu putem lăsa o mărturie despre ce a trăit acest popor la jumătatea secolului al XX-lea, trebuie ca unii dintre noi să ajungă de cealaltă parte și, prin mărturia lor, să transmită mesajul pentru generațiile viitoare." Împărtășeam, desigur, opinia tovarășilor mei de suferință și cînd am avut șansa de a mă afla în lumea liberă m-am bucurat că voci importante venite din Est se ridicau pentru a clama lumii întregi cele petrecute de cealaltă parte a cortinei de fier, încercînd să deschidă ochii unei Europe și unei Americi, cu bună știință oarbe și egoiste, asupra îngrozitorului pericol ce le amenință.

Am fost fericit să constat că foști deținuți politici publicaseră mai multe lucrări excelente despre cele trăite în închisorile comuniste românești și, de aceea, inițial, am considerat inutil să adaug și amintirile mele. Totuși,

reflectînd și mai ales ținînd seama de opinia prietenilor care trăiseră și ei drama românească, optica mea s-a schimbat și am ajuns la concluzia că pentru cei care vor voi să știe adevărul despre cele trăite de România în acești ani, trebuie să existe posibilitatea de a se informa și de a se documenta asupra a tot ce s-a întîmplat, și, în acest sens, relatări fidele despre ceea ce a fost viața de zi cu zi a prizonierilor politici, relatări care să ofere o imagine exactă a închisorilor comuniste din România.

M-am decis deci să scriu, dar nu un roman, nu istorisiri sau anecdote. Pentru realizarea scopului propus m-am gîndit că ar fi mai util să fac o mărturie despre cele văzute și trăite de mine în temnițele și lagărele de muncă forțată în timpul celor nouă ani de detenție. Este deci vorba de un fragment din suferințele îndurate de cei peste un milion de deținuți politici români. După opinia mea, această simplă relatare a celor trăite de un deținut politic va fi utilă, alături de toate celelalte, celor care vor dori să cunoască și să restabilească adevărul, atît despre soarta prizonierilor politici din România, cît și despre metodele folosite pentru a-i nimici.

Cînd am început să scriu această carte nu voiam ca ea să fie prea voluminoasă. Din păcate, intenția de a da o mărturie dintre cele mai exacte despre ceea ce este viața deținuților politici în România comunistă m-a obligat, după ce am descris prima mea detenție, să scriu un al doilea volum, conținînd relatarea celei de-a doua detenții politice, din 1959—1964, și, fiindcă acest volum era mai mic decît primul, am introdus, pentru a crea un echilibru, și un capitol referitor la anchete.

Țin să spun că nu mi-am permis nici o fantezie, nici o exagerare, nici o dramatizare a faptelor, limitîndu-mă la a descrie ceea ce am trăit, ceea ce am văzut și, numai în cazul „studenților de la Pitești", ceea ce mi-au relatat numeroși martori a căror bună-credință nu poate fi pusă la îndoială.

Sper că și alții vor contribui prin scrierile lor la această operă pe care eu o consider necesară și care nu are alt scop decît acela de a fi o mărturie.

CONSTANTIN CESIANU

Paris, 1982

Introducere

Pentru ca cititorul să înțeleagă contextul în care se afla țara în 1944, cînd pe de o parte a reușit să treacă de partea Aliaților și, pe de altă parte, a fost invadată de peste un milion de soldați sovietici, sînt necesare cîteva elemente privind istoria României.

Poporul român a rezultat, inițial, din amestecul populației dacice cu legionarii romani, care cuceriseră țara. Începînd din secolul al III-lea, cînd autoritățile și forțele militare romane s-au retras, populații barbare venite din Asia și din stepele Rusiei au traversat și uneori s-au stabilit pentru un timp în aceste teritorii, în drumul lor către bogățiile Bizanțului și cucerirea Occidentului. În pofida acestor îngrozitoare încercări, descendenții daco-romanilor au supraviețuit în mici comunități și în voievodate, mai ales în regiunile subcarpatice, îndurînd uneori jugul invadatorilor și sfîrșind întotdeauna prin a-i asimila.

După o evoluție lentă, aceste comunități s-au extins, s-au unit și, în secolul al XIV-lea, existau trei principate românești: Țara Românească, Moldova și Transilvania. Aceasta din urmă va fi în cea mai mare parte a istoriei ei sub dominația Austriei și Ungariei, luptînd alături de ele împotriva invadatorului turc, în timp ce primele două și-au păstrat multă vreme independența, împotrivindu-se și ele armatelor sultanului. Ele au făcut-o atît de curajos și au obținut adesea succese militare atît de mari, încît au fost de mai multe ori în centrul tentativelor constituirii de alianțe împotriva turcilor și, între altele, ca urmare a acestor victorii, Ștefan cel Mare primește din partea papei titlul de apărător al lui Christos. Astfel, aceste principate au fost, alături de unguri, polonezi și sîrbi, bastionul de care s-a lovit la început valul islamic,

bastion la adăpostul căruia Europa de Vest a scăpat de cumpliții cotropitori.

Din nefericire, chiar la acea dată, occidentalii, divizați de certuri și interese divergente, au fost incapabili să opună turcilor un front unit care să împiedice căderea unei părți a continentului sub dominația lor, și ca atare ungurii, sîrbii și românii au fost nevoiți să se supună Porții. Dar, spre deosebire de celelalte popoare din Balcani, care au fost încorporate imperiului turc, Țara Românească și Moldova și-au păstrat totdeauna suveranitatea, adică armată proprie, administrație proprie, legi proprii, voievozi — sau domni — proprii pentru a guverna, și interdicția pentru turci de a avea garnizoane sau moschei pe teritoriul lor. În schimb, principatele plăteau un tribut Porții și, în momentul numirii lor, domnii trebuiau să-și declare loialitatea față de sultan.

În acea epocă, frontiera răsăriteană a Moldovei era constituită de fluviul Nistru, iar cea a cnezatului Moscovei era departe, spre nord, și stepele Ucrainei răsunau de bătăliile purtate de polonezi, cazaci și tătari. Nu era deci vorba de o prezență rusească la frontiera Moldovei. Moscoviții au ajuns la Nistru abia sub Petru cel Mare, în înaintarea lor lentă, dar implacabilă spre Constantinopol.

Blocate între Sfîntul Imperiu și imperiile rus și turc, fiecare încercînd să le acapareze, cele două prinicipate și-au datorat supraviețuirea numai unei fantastice abilități diplomatice care a știut să exploateze interesele opuse ale celor trei coloși. Aceasta a durat pînă în 1812 cînd, profitînd de o conjunctură favorabilă, rușii, cu aprobarea turcilor (care de fapt nu aveau nici o calitate pentru a ceda un teritoriu ce nu le aparținea), și-au însușit jumătate din Moldova, adică regiunea dintre Nistru și Prut,

În 1859, Țara Românească și Moldova s-au unit sub numele de România. Aceasta a obținut independența după războiul pe care l-a dus alături de ruși împotriva turcilor în 1877.

În 1916, România a intrat în război de partea Antantei și, cînd, în timpul revoluției ruse, Lenin a proclamat dreptul popoarelor Uniunii Sovietice la autodeterminare, populația din Basarabia, prin vocea reprezentanților ei din Sfatul Țării, a proclamat în 1918 unirea ei cu România.

Tot în 1918 a proclamat unirea cu România și Transilvania.

Politica României între cele două războaie a constat în primul rînd în a se sprijinii pe democrațiile occidentale și a-și consolida pozițiile în Europa Centrală și în Balcani. În acest scop, ea a fost unul dintre principalii membri ai Micii Înțelegeri și ai Înțelegerii Balcanice[1]. Pe de altă parte, România a încercat să se protejeze împotriva amenințării pe care o reprezenta pentru ea Uniunea Sovietică, ale cărei intenții imperialiste erau mult mai periculoase decît cele ale Rusiei țariste. Pentru aceasta ea a semnat un acord defensiv cu Polonia.

România a fost singura țară care s-a opus cu toate forțele diplomației sale dezmembrării Cehoslovaciei și Acordurilor de la München. Faptul că puterile occidentale au abandonat această țară, după ce mai înainte abandonaseră Austria, a pus România într-o situație politică și strategică dintre cele mai precare.

Totuși, fidelă convingerilor ei democratice, prin acordurile semnate cu Marea Britanie și Franța în primăvara anului 1939, ea a încercat cu orice preț să rămînă de partea aliaților ei, adică pe poziții devenite în fond imposibil de apărat. Într-adevăr, la acea dată aproape toate țările din Estul și Sud-Estul european se aliau sau încercau să încheie acorduri cu al III-lea Reich, ale cărui succese diplomatice se acumulau continuu. Acordurile Ribbentrop-Molotov au făcut ca situația politică și strategică a României să devină tragică iar incapacitatea Franței și Marii Britanii de a susține Polonia a spulberat ultimele speranțe ale României. Acum ea era înconjurată numai de puteri ostile, cu excepția Iugoslaviei, care la acea dată se alăturase Germaniei, dar menținea raporturi bune cu guvernul de la București. Și iată că la numai cîteva zile după capitularea Franței, Uniunea Sovietică, ale cărei divizii, în număr de treizeci, erau masate la frontiera de est a României, a trimis, la 27 iunie 1940, un ultimatum Guvernului de la București, somîndu-l ca în termen de trei zile să evacueze Basarabia și nordul Bucovinei, deși acest din urmă teritoriu nu aparținuse niciodată Rusiei. Între timp, bulgarii și ungurii masau trupe

[1] Mica Înțelegere era constituită din România, Cehoslovacia și Iugoslavia; din Înțelegerea Balcanică făceau parte Grecia, România, Turcia și Iugoslavia.

la frontierele de sud și de vest ale României. Cît despre germani, care prin acordurile Ribbentrop-Molotov din august 1939 împărțiseră cu sovieticii Europa de Est, ei au notificat brutal Bucureștiului ordinul de a ceda.

Două luni mai tîrziu, Bulgaria și Ungaria, susținute de al III-lea Reich, cereau României să le cedeze teritoriile pe care ele le revendicau. Iar cînd în septembrie 1940 reprezentanții României refuzau la Viena să accepte dictatul pe care al III-lea Reich și Italia voiau să-l impună în privința Transilvaniei, Ribbentrop a declarat că dacă România nu cedează, armata rusă, care continua să se consolideze la frontieră, va invada Moldova și o va ocupa în întregime, bulgarii vor lua toată Dobrogea și ungurii toată Transilvania. Cît privește Țara Românească, unde se aflau zăcămintele de petrol, va fi ocupată de Germania și astfel România va dispărea de pe hartă. Într-o Europă supusă total celui de-al III-lea Reich, România a trebuit să cedeze.

Regimul nu a supraviețuit acestui șoc, regele Carol al II-lea a fost obligat să abdice în favoarea fiului său Mihai și puterea a fost luată de legionari, un partid de extremă dreaptă. Generalul Antonescu, care nu era legionar și care era cunoscut pentru probitatea și energia sa, a fost plasat în fruntea guvernului. Curînd relațiile dintre general și legionari s-au deteriorat, aceștia încercînd să-l răstoarne prin forță. Dar generalul, care avea de partea sa armata, a lichidat rebeliunea după trei zile de lupte; o parte din legionari au reușit să fugă în Germania, unde au primit azil, alții au umplut închisorile Jilava și Aiud, unde am întîlnit mulți în 1949—1950 și chiar la douăzeci de ani de la arestarea lor, în 1960—1964.

Generalul Antonescu a luat titlul de „conducător" (echivalentul lui Duce la italieni și al lui Führer la germani) și a format un guvern compus în majoritate din militari.

Între timp, conform Dictatului de la Viena, trupe germane — așa-zișI instructori — au ocupat țara, ceea ce, pe de o parte, nu era pe placul românilor, dar pe de altă parte, le insufla oarecare liniște, căci de la ocuparea Basarabiei sovieticii își consolidau continuu dispozitivul militar de la frontiera română iar presa lor ataca violent guvernul de la București. În plus, trupele lor efectuau permanent incursiuni grave și sîngeroase pe teritoriul român, dovedind fără putință de tăgadă că, din

punct de vedere teritorial, intențiile moscoviților nu se limitau la Basarabia. O dovadă o constituie faptul că, pe un ton amenințător, Kremlinul a cerut ca Bucureștiul să-i acorde baze militare și navale în diverse porturi ale României.

Este evident că poporul român nu putea nutri simpatie pentru regimul german care patronase partajarea și cedarea a mai mult de o treime din teritoriul său. Totuși, imensul pericol care o amenința la Est și dorința de a redobîndi teritoriile cotropite de Uniunea Sovietică au condus în chip firesc România la situarea ei alături de Germania în 1941, pentru a participa la campania din Rusia.

Cînd armatele sovietice au pătruns pe teritoriul României în 1944, regele Mihai, susținut de liderii vechilor partide (care, toate, fuseseră dizolvate), i-a arestat pe generalul — devenit mareșal — Antonescu și guvernul său, a denunțat alianța cu al III-lea Reich și, cu sprijinul întregului popor și al armatei, s-a alăturat americanilor, englezilor și sovieticilor. Germanii au reacționat violent, dar după trei zile de lupte românii erau stăpîni pe situație.

Această acțiune a regelui și a liderilor partidelor fusese îndelung pregătită și încă din 1943 se stabiliseră contacte secrete la Cairo între reprezentanții regelui și ai partidelor politice dizolvate din România pe de o parte, și Aliați pe de alta. Din nefericire, americanii și englezii, manifestînd o miopie și o lipsă de concepție politică stupefiante, au declarat interlocutorilor lor că sînt de acord ca România să se alăture Aliaților, dar că pentru aceasta trebuie să trateze exclusiv cu sovieticii. Era prima mare eroare politică a Londrei și Washington-ului, eroare ce avea să fie urmată de multe altele, al căror rezultat a fost că *s-a cedat* rusilor jumătate din Europa, ceea ce le-a permis să întreprindă toate acțiunile care ulterior și în timp i-au condus la ocuparea pozițiilor de forță pe care le dețin.

Prin urmare, începînd de la 23 august 1944 armata română a luptat pînă la sfîrșitul războiului alături de Aliați, fiind a patra ca importanță (după sovietici, americani și englezi), atît prin numărul diviziilor angajate, cît și prin pierderile suferite.

În acest timp, grație trupelor care ocupau masiv țara și „consilierilor" impuși în toate ministerele și instituțiile,

guvernul sovietic insista pentru eliminarea partidelor politice democrate și, în același timp, încerca să articuleze și să întărească Partidul Comunist Român. Acest lucru era într-adevăr necesar, căci după cum afirmă comuniștii înșiși în „Istoria Partidului Comunist Român" scrisă de partidul însuși, în România existau nu mai mult de o mie cinci sute de comuniști, la o populație de aproape douăzeci de milioane de locuitori. Într-adevăr, românii erau funciarmente anticomuniști, în primul rînd pentru că 70% din populație consta din țărani, care aproape toți erau proprietari ai pămîntului pe care îl lucrau și deci împotriva colectivizării, în al doilea rînd, pentru că de aproape două secole națiunea întreagă știa că prezența rușilor pe teritoriul ei nu semnifica decît pierderea libertății și a independenței sale.

Iată deci țara și poporul în legătură cu care se ridică întrebarea: în virtutea cărui drept eliberatorii Churchill și Roosevelt le-au dăruit Uniunii Sovietice în februarie 1945 la Ialta? Consecința nu a întîrziat, căci la 6 martie 1945, cînd întreaga armată română lupta în Cehoslovacia, Vîșinski, ministrul de externe ale cărui tancuri patrulau în fața palatului regal survolat de avioane sovietice, îl obliga pe regele Mihai să formeze un guvern în care toți miniștrii, cu excepția a doi sau trei, erau comuniști.

Nu voi intra în amănuntele acestei sechestrări progresive de către comuniști a țării, sechestrare ce s-a lovit de rezistența disperată a unui întreg popor, a regelui, precum și a partidelor politice. Mă voi limita la a spune că orice rezistență s-a dovedit a fi zadarnică, întrucît sprijinul celorlalte puteri s-a redus la cîteva vorbe bune de încurajare. De altfel, primul lucru pe care l-a făcut guvernul comunist sprijinit de armata sovietică a fost să dezarmeze toate unitățile române, pe măsură ce ele se întorceau de pe front. Au urmat „epurările", adică eliminarea masivă din funcții a magistraților, militarilor, avocaților, funcționarilor etc. și punerea celor rămași sub tutela sindicatului comunist aflat sub ordinele partidului. Începînd din 1946 ritmul arestărilor s-a accelerat continuu și a afectat toate clasele și profesiile, începînd, fără excepție, cu toți oamenii politici și aproape nici unul nu avea să mai iasă viu din închisoare. Printre primii arestați au fost marii democrați Maniu și Mihalache liderii Partidului Național-Țărănesc, Dinu și Gheorghe Brătianu, liderii Partidului Liberal — toți decedați în închisoarea de la Sighet — și Titel Petres-

cu, liderul Partidului Socialist, eliberat din închisoare muribund și care s-a stins la spital la două săptămîni după ce fusese eliberat. Aceștia erau oamenii de stat care, împreună cu regele Mihai, reușiseră să scoată România din gruparea totalitară și să o aducă alături de Aliații occidentali și care încercau, în pofida tuturor, să salveze instituțiile democratice ale țării.

În acest timp, Partidul Comunist Român se organiza și deschidea larg porțile pentru drojdia societății și pentru toți oportuniștii fascinați de pozițiile mirifice la care aveau să ajungă.

Curînd, autoritățile au început să-i alunge pe oameni din casele lor pentru a instala acolo pe protejații regimului, au fost arestați moșierii și s-au intensificat arestările în rîndurile țăranilor, muncitorilor, studenților și intelectualilor.

Și în acest timp Europa tăcea.

La 30 decembrie 1947 regele a fost obligat să abdice. După trei ani de eforturi, Partidul Comunist Român sprijinit masiv de Uniunea Sovietică era stăpîn pe situație. Nimic nu va mai împiedica aplicarea unui program al cărui element de bază va fi teroarea.

Capitolul I

Jilava (1949). Sosirea mea

Jilava este un nume care (cu excepția epocilor de autentic regim democrat în România) a făcut să tremure multe generații, indiferent că era vorba — după cum erau vremurile — de persoane de stînga, de dreapta sau pur și simplu de bărbați și femei a căror vină era de a fi buni români.

Inițial, Jilava era unul dintre cele douăsprezece forturi construite în timpul domniei lui Carol I și care formau centura defensivă a Bucureștiului. Acest fort, clădit la 14 km de ceea ce la începutul secolului era marginea orașului, este astăzi un bloc compact, amenințător, sinistru, care abia de se zărește, fiind ascuns de vîlcelele și pădurile din jur.

Zidurile sale de beton, cu o grosime de cîțiva metri, sînt ascunse sub un strat de pămînt de 15-20 de metri pe care crește iarbă și de aceea pare a fi una din colinele din zonă. Dar cînd îl privești de aproape constați numeroase deosebiri. Astfel, un drumeț avizat va observa, dacă santinelele îi vor permite, că la circa douăzeci de metri de fort există un zid împrejmuitor înalt de circa cincisprezece metri și lat de zece metri. Deci între fort și acest zid se află un fel de drum de patrulare dominat de o parte de cei treizeci de metri ai fortului și de cealaltă de cei cincisprezece metri ai parapetului. Parapetul înălțat de o palisadă din lemn și avînd numeroase miradoare nu este prea abrupt, ceea ce permite creșterea vegetației și face ca din exterior el să se confunde, să formeze un tot cu restul colinei. Sub acest zid se pătrunde printr-un tunel larg, protejat de două porți enorme, cu doi batanți fiecare și placate cu fier. Chiar în interiorul zidului, pe distanța de zece metri dintre intrarea și ieșirea din tunel, se află

într-o parte camere de gardă și în cealaltă celule de 1-2 metri pe lungime și tot atît pe lățime.

După ce ieși din tunel străbați cei douăzeci de metri ai drumului de patrulare și ajungi sub colină, adică în fort. În interiorul colinei există un labirint de tuneluri. Din loc în loc, uși masive placate cu fier dau în încăperi dintre care unele, fără ferestre, erau inițial depozite de muniții, iar celelalte trebuiau ca în caz de conflict să-i adăpostească pe apărătorii fortului. Încăperile se află deci sub treizeci de metri de beton și de pămînt și singura lor fereastră este la o înălțime de 1,80-2 metri. Late de doi metri și cu gratii groase, aceste ferestre dau spre drumul de patrulare. Dată fiind grosimea zidurilor și distanța mică ce le separă de parapet, lumina care pătrunde în aceste veritabile vizuini este, chiar și în zilele cele mai însorite ale minunatei veri românești, de un clarobscur murdar și trist, ca al unui crepuscul de sfîrșit de toamnă.

Acestea sînt „camerele", celulele, în care mii de deținuți politici au fost azvîrliți de autoritățile comuniste românești pentru săptămîni, luni, ani și adesea pentru a muri.

Dar fortul Jilava are și „un colț retras". După ce străbați fortul dai de un al doilea drum de patrulare care înconjoară un al doilea fort, identic cu primul, dar, evident, mai mic. Aici găsești tot celule cu sau fără ferestre, aceeași obscuritate sub miile de tone de pămînt și de beton.

Jilava și-a pierdut de multă vreme vocația eroică, devenind una dintre închisorile cele mai sinistre din România.

Fortul a fost mai întîi dezafectat și apoi transformat în închisoare militară. Cînd, prin atentatele lor, legionarii[1] au început să îngrijoreze regimul, Jilava a devenit închisoare politică destinată aproape exclusiv membrilor acestei mișcări arestați din diverse motive.

Cînd în septembrie 1940 legionarii au venit la putere, în locul lor au ajuns la Jilava foștii oameni politici și demnitari ai lui Carol al II-lea. Într-o noapte, cei mai mulți dintre ei au fost masacrați chiar de legionari.

Regimurile se schimbă, dar închisorile rămîn și, sub comuniști, Jilava a devenit locul în care erau trimiși deținuții după terminarea „anchetei" și după ce se scosese

[1] Partid de extremă dreaptă constituit de Corneliu Zelea Codreanu în anii '20.

de la ei tot ce se putuse scoate. Uneori se aflau aici şi persoane a căror anchetă fusese suspendată din diferite motive. De la Jilava, după luni de aşteptare, condamnaţii erau expediaţi la marile închisori din ţară şi (cînd acestea au devenit neîncăpătoare) la muncă forţată, la canalul Dunăre — Marea Neagră, în salinele de la Ocnele Mari, în Deltă şi în bălţile Dunării, la barajele de la Borzeşti şi Bicaz, în minele de cărbune sau de plumb, în diverse „colonii de muncă", pe scurt în „Gulagul" românesc.

Şi cum între 1947 şi 1962 ritmul arestărilor era furibund şi tribunalele militare făceau tot ce puteau pentru a transforma procesele în formalităţi simple şi rapide, la Jilava numărul deţinuţilor era enorm. Evident că nu s-a făcut nimic pentru ca ei să aibă condiţii de viaţă suportabile, dimpotrivă, regimul ce li s-a aplicat nu poate fi comparat decît cu acela de exterminare lentă şi sigură.

Eu însumi am fost de două ori în acest fort de tristă celebritate şi am întîlnit, între alţii, legionari ce ajunseseră acolo atît în timpul lui Carol al II-lea, cît şi în timpul mareşalului Antonescu. Am cunoscut acolo, cînd am fost închis a doua oară... am cunoscut... ei, bine... comunişti (căci aceasta este adesea soarta unora dintre ei după ce partidul lor vine la putere şi-i descoperă a fi „deviatori"), comunişti care cunoscuseră şi ei această închisoare înainte şi în timpul războiului.

Pentru o dată şi unii şi alţii — legionari şi comunişti — erau de acord să recunoască faptul că înainte ca armatele sovietice să fi impus României dictatura proletariatului, regimul de la Jilava era suportabil. În epoca „domniei burgheziei" deţinuţii politici puteau circula toată ziua în incinta închisorii şi pe drumurile de patrulare. Seara erau închişi în fortăreaţă, dar şi acolo puteau circula în voie. Aveau dreptul la corespondenţă, pachete şi, la dată fixă, primeau vizite şi aveau chiar avocatul lor. Era, în fond, regimul normal al oricărui deţinut într-o ţară democrată.

Dar cît de uluitoare ne păreau istorisirile lor, ce „închisori de vis" ne descriau ei nouă, care ne aflam în monstruoasa închisoare comunistă. Această închisoare a făcut să dispară în cîţiva ani, prin foame şi maltratări — cu vreo trei excepţii, poate —, întreaga clasă politică a unei ţări de 20 de milioane de locuitori, între care atîţia oameni de stat de o mare integritate şi care luptaseră toată viaţa pentru independenţa patriei lor şi pentru

respectarea drepturilor omului; această închisoare comunistă a ucis sute de mii de țărani, de muncitori, de elevi, de studenți, de intelectuali, cu unicul scop de a instala autoritatea regimului, de a elimina orice tentativă de opoziție față de un sistem odios întregii națiuni și de a instaura o asemenea teroare, încît nimeni să nu îndrăznească să murmure cel mai mic protest, să formuleze cea mai neînsemnată critică.

Dar să revin la relatarea mea. Așa cum am spus, am stat la Jilava în două rînduri: prima oară la începutul anului 1949 și a doua oară la finele anului 1959, în total peste zece luni trăite în subteranele ei.

Deși primirea ce mi s-a făcut nu s-a demarcat prin nimic de cea acordată tuturor deținuților — cu unele variante, după epocă sau umoarea gardienilor —, țin să-mi încep mărturia relatînd acest mic episod trăit, alături de atîtea altele, în cei nouă ani de detenție politică.

*

Așadar, am sosit pentru prima oară la Jilava în martie 1949. Veneam de la Ministerul de Interne, unde petrecusem trei luni într-o celulă din al doilea subsol. Noi numeam aceste celule „submarine", căci nu aveau ferestre, aerul ne era trimis printr-un ventilator și puternicul bec electric ce ardea zi și noapte ne dădea impresia de „atemporalitate" și de ireal, pe care noi, deținuții, ne imaginam că trebuie să o aibă cei de pe submarine în lungile lor călătorii subacvatice.

Eram complet distrus, nu atît din cauza rigorii anchetei, cît de lipsa de aer și mai ales de foame. Pe atunci noi credeam că teribila înfometare la care eram supuși era menită să ne distrugă moralul și forța de rezistență pe durata anchetei. Mai tîrziu, trecînd dintr-o închisoare în alta, am înțeles — noi, deținuții politici —, că nu despre asta era vorba, ci pur și simplu de un sistem aplicat în toate închisorile, în scopul eliminării fizice a „dușmanilor de clasă".

În acel moment nu știam nimic despre toate acestea și, chiar dacă regretam despărțirea de cei doi tovarăși de celulă, eram fericit că ancheta se terminase și îmi spuneam că acolo unde voi fi dus nu putea fi mai rău.

În camionul celular, care din exterior apărea trecătorilor bucureșteni ca o nevinovată mașină de transportat

mărfuri, ascultam la ce spuneau cei vechi care, după indicii misterioase, încercau să se orienteze. Cum de reuşeau în acele condiţii? Fuseserăm îngrămădiţi în trei camioane celulare (dube, cum le spuneam noi) şi cum, după ce acestea se umpluseră, o treime eram afară, gardienii au găsit cea mai bună soluţie: au început să lovească cu pumnii, cu toroipanele şi cu picioarele pe cei aflaţi deja în dube, precum şi pe cei care din cauza încetinelii sau a politeţei nu reuşiseră să se urce. Rezultatul nu s-a lăsat aşteptat, şi ni s-a dovedit imediat că noţiunile unui gardian de închisoare asupra compresiei corpurilor sînt cu mult mai reale decît cele ale unui matematician sau fizician care calculează numărul de persoane ce pot să încapă într-un asemenea vehicul. Este adevărat că trei-patru gardieni s-au opintit să închidă uşile dubelor şi că loviturile date din belşug în gambele şi tibiile celor din dubă îi ajutaseră într-o manieră eficace; fapt e că se reuşise: încăpuserăm toţi, şi într-o obscuritate totală stăteam în poziţiile cele mai incredibile — într-un picior, cu un braţ în aer, cu torsul răsucit — aşa cum valul ultimilor prigoniţi ne aruncase unul peste altul. Trebuia să rezistăm aşa, nemişcaţi, pînă cînd deschiderea uşilor avea să ne facă să ţîşnim din carcera noastră, asemenea unui torent dintr-o ecluză care a cedat.

Ne întrebam îngrijoraţi încotro eram duşi, căci se întîmplase ca dubele să-şi transporte încărcătura de deţinuţi direct la Gherla sau la Aiud, adică la peste 500 de kilometri de Bucureşti. Avînd însă în vedere că majoritatea dintre noi urmau să fie judecaţi de tribunalul militar din Bucureşti, era puţin probabil să fim duşi departe de oraş. Şi am răsuflat uşuraţi aflînd verdictul celor mai vechi: ne îndreptam spre Jilava. Ce instinct, ce simţ de orientare îi ghidau? Mă întreb. Fapt este că după ce a mers un timp pe asfalt, maşina noastră a început să se legene şi să se clatine ca o ambarcaţiune pe o mare dezlănţuită. Nu mai era nici o îndoială. Părăsiserăm şoseaua şi, pe un mic drum de ţară, cele trei maşini se tîrau cu trista lor încărcătură către prea celebrul fort.

Brusc, maşina în care mă aflam s-a oprit. Se aud voci, ordine. Cîteva manevre ne-au aruncat, ne-au înghesuit şi mai tare pe unii în alţii. O nouă oprire, apoi, brusc, cu zgomot şi cu o violenţă plină de ură, uşile s-au deschis.

Un „nimeni nu mişcă" a reuşit să oprească revărsarea preaplinului din camion şi mi-a permis să văd în acel trist amurg de iarnă un spectacol cel puţin insolit:

Cele trei mașini ale noastre se opriseră în evantai (cu ușile din spate larg deschise) la vreo douăzeci de metri de poarta fortului. În fața fiecăruia dintre cele trei camioane erau patru sau cinci gardieni înarmați cu pistoale enorme, demne de un film western și, în spatele lor, erau alți gardieni așezați față în față pe două rînduri, la circa trei-patru metri unul de altul, două șiruri continui care traversau arcada, drumul de patrulare și se opreau la intrarea fortăreței propriu-zise. Toți, în afară de doi sau trei, erau țigani buni de spînzurat, recrutați probabil în satul Jilava, cu caschete puse strîmb pe claia de păr, cu uniforme în dezordine, pe jumătate încheiate și cu cizmele pline de noroi. La început n-am observat, dar cînd deținuții au început să coboare din mașini am constatat că acești gardieni nu erau înarmați ca ceilalți, cu pistoale, ci cu cozi de cazma, vine de bou, bastoane de cauciuc.

În acest amurg de iarnă, sub bătaia vîntului, copacii desfrunziți de pe marginea micului drum se aplecau și norii de zăpadă alergau foarte jos. Cîmpia ostilă și tristă era pustie, nici țipenie de om, nici o voce, nici un semn de viață, în jurul acestui fort abandonat de Dumnezeu și de oameni. De pe înălțimea zidurilor de apărare care ne dominau cu cei cinsprezece metri de pămînt arid pe care smocurile de iarbă uscată păreau niște plăgi, soldații de gardă, cu căciulile lor rusești trase pînă la urechi, ne supravegheau din miradoare, cu mitralierele îndreptate spre noi.

Acum strigătele și ordinele încetaseră și ne apăsa liniștea. Numai vîntul care stîrnea din cînd în cînd vîrtejuri de praf aducea un pic de mișcare în acest peisaj încremenit. Mă aflam în camionul din dreapta, cramponat cu toate forțele de batantul ușii, ca să nu fiu aruncat la pămînt de presiunea celor din interiorul lui. În timp ce gardienii de la acest camion și de la cel din centru își așteptau rîndul, ceilalți s-au îndreptat spre stînga agitînd amenințător pistoalele. Mă uitam la ei și mă întrebam unde putuseră fi găsite asemenea deșeuri ale umanității: capete lombroziene, fețe asimetrice sau de-a dreptul pocite, picioare strîmbe, corpuri gheboșate — păreau o hoardă de asasini. Și ceea ce alarma îndeosebi era ferocitatea privirilor. Stăpîne absolute în acest fort oribil, departe de toți, fără nici un control (și chiar dacă ar fi existat, ar fi fost făcut tot de unul de-ai lor), de cîte nu erau în stare aceste brute?

După coborîrea din camion, deținuților li s-a ordonat să se alinieze la circa cinci metri unul de altul între două rînduri de gardieni și să se îndrepte spre fort. Cînd primul prizonier a ajuns în dreptul primului gardian al închisorii, acesta i-a administrat o puternică lovitură de bîtă în spate. Surprins, îngrozit, deținutul a început să alerge, dar a încasat altă lovitură de la al doilea gardian, apoi de la al treilea, al patrulea și așa mai departe, în total de la vreo șaizeci, pînă cînd a dispărut în adîncul fortului. Primul prizonier încasase cîteva lovituri și deja gardienii înarmați cu pistoale îl împingeau pe al doilea spre brutele dezlănțuite, apoi pe al treilea și așa mai departe, pe toți cei care se aflaseră în primul camion.

Din locul unde eram vedeam totul perfect:

Sus, în miradoare, soldații de la Securitate aveau mitralierele în poziție, gata să-i secere pe „dușmanii poporului"; jos, lîngă camioane, de o parte gardieni amenințînd cu imensele lor pistoale, de cealaltă gardieni înarmați cu bîte, care acționau cu forță pe măsură ce veneau „politicii".

În fața lor — deținuții: ființe pe jumătate moarte, epuizate de lunile de tensiune din celulele anchetei, de tortură și de foame. Livizi, vlăguiți, nerași de zece zile, abia ținîndu-se pe picioare păreau niște spectre, dar și niște momîi. Căci la Ministerul de Interne li se luaseră cureaua, bretelele, cravata, șireturile. Cum nu aveau dreptul să aibă nici ac și ață, își pierduseră aproape toți nasturii, iar hainele ce se frecaseră luni de zile pe paturile de fier erau în zdrențe.

Știam că toate aceste torturi fizice și psihice făceau parte din politica de umilire, de demoralizare și am încercat întotdeauna să ne facem că nu vedem, să ignorăm aceste mizerii. Dar acum ne era amenințată însăși viața și în orice caz riscam să fim schilodiți pentru tot restul zilelor. Căci gardienii loveau din răsputeri, cu toată forța lor de oameni beți. Și cel mai mult mă uimea ura cu care se dezlănțuiau. Cu fețe schimonosite, desfigurate de furie, ei loveau, loveau din ce în ce mai tare, din ce în ce mai repede, încercînd să nu rateze victima, de parcă ar fi fost vorba de o răfuială personală.

Cum se puteau feri toți acești nenorociți care abia se mai țineau pe picioare, strîngîndu-și cu o mînă pantalonii prea largi, avînd în cealaltă o mică boccea și care, pentru a evita cît de cît loviturile trebuiau să alerge cu pantofii

fără șireturi, riscînd să-i piardă la fiecare pas? Unii erau bătrîni, nu vedeau fără ochelari și nu înțelegeau ce se petrece, ce se întîmplă cu ei. Încercînd să-și țină pantalonii, să-și salveze bocceaua, să-și protejeze capul, pieptul, ei alergau cu pași mărunți, se împleticeau, pierdeau direcția, asemenea unei insecte mari căreia i s-a smuls un picior. Aceștia erau chilipirul, bucuria gardienilor, care se repezeau asupra lor și mai abitir. Dar uneori erau șansa celui sau celor care le urmau, căci torționarii, preocupați de aceste cazuri — fie că îi vedeau de departe, fie că îi enervau —, neglijau sau ratau alți deținuți, pentru a-i ciomăgi bine pe aceștia.

Trebuie spus că erau unii tineri ale căror reacții ar fi stîrnit invidia unei extreme de rugbi. Demarare lentă, sprint frenetic, oprire instantanee, croșeuri, contre, toată gama și, în pofida fricii, nu mă puteam abține să-i urmăresc cu privirea și să-i admir. Ce resurse aveau acești oameni, care cu numai cîteva minute mai înainte abia de se puteau mișca, din ce străfunduri ale energiei și voinței de supraviețuire își trăgeau ei forțele?

Și pe aceștia gardienii îi reperau rapid și se putea spune că-și făceau un titlu din a nu-i rata. Chiar lăsau să le scape unii pentru a-i putea primi mai bine pe aceștia și, conform tacticii lor, se aplecau sau se ridicau, pîndind cu bîta gata pregătită pentru a-i lovi mai bine, mai repede, mai tare.

Îmi amintesc de un tînăr mai curînd scund, zvelt, cu un fuleu foarte rapid și nervos. Prin fentele și mai ales prin opririle sale bruște, care îl dezechilibrau pe gardian, apoi prin relansările impetuoase, el a reușit să treacă prin această ploaie de bîte fără a primi nici o lovitură și să dispară în interiorul fortului.

Dar bolnavii, bătrînii, miopii, care abia puteau să alerge, care se împiedicau și cădeau, de unde aveau ei forța de a se ridica și de a ajunge la intrarea în fort? Și acolo ce ne aștepta? N-aveam timp să mă gîndesc; era clar că peste cîteva minute avea să-mi vină rîndul și efectiv nu știam cum o să mă descurc. Să încerc să impresionez și să străbat cu un aer demn aceste două șiruri de brute? După cîțiva metri aș fi fost estropiat, pe jumătate mort. Să alerg? Era îngrozitor cîte lovituri încasau cei care adoptau această tehnică; cel puțin două

treimi din cele ce le erau destinate. Și totuși, care era soluția?

Prima dubă se golise și acum venise rîndul ocupanților celei de a doua.

Agățat de batantul ușii continuam să privesc la gardienii dezlănțuiți și din ce în ce mai întărîtați, la soldații aplecați asupra mitralierelor, care se uitau cu indiferență la acest spectacol, cu care erau desigur obișnuiți, și la nefericiții pe care un suprem instinct de conservare încerca să-i salveze. Cel mai mult mă frapa faptul că toată această oroare se petrecea în cea mai mare liniște. Nici un strigăt, nici o injurie, nici din partea celor care loveau cu furie, nici din a celor care încasau loviturile și încercau să treacă.

Al doilea camion se golise și ultimii lui ocupanți, împinși de gardieni, intrau în culoarul îngust. Urmam noi. Am fost dați jos din dubă cu brutalitate și, brusc, pînă să înțeleg ce se întîmplă, țiganul mic și urît, cu niște cizme în care înota și cu un pistol aproape cît el de mare, care stătuse tot timpul aproape de ușa de care mă agățasem, mă împinse fără menajamente în teribilul coridor.

Ceea ce a urmat a rămas pentru mine un mister. Tot ce îmi amintesc este că am văzut, la un metru de mine, în stînga, un țigan uriaș care ținea cu amîndouă mîinile o coadă de lopată și mă privea drept în ochi. La trei-patru metri mai încolo, în dreapta, simțeam o altă prezență ostilă. Și apoi abisul. Știu că m-am năpustit de parcă aș fi fost urmărit de lupi, îmi amintesc de una sau două opriri și relansări bruște, cu o forță pe care nu mi-o bănuiam, parcă văd privirea uluită a unui gardian care lovise în gol și se dezechilibrase din cauza opririi mele bruște și de sub nasul căruia am fugit mîncînd pămîntul, și apoi sosirea mea în galop sub arcada fortului.

Nicicînd nu voi ști cum am străbătut cele două rînduri de torționari, nicicînd nu voi ști dacă am încasat sau nu lovituri. Cred că nu am fost atins, dar se prea poate ca tensiunea, starea de surescitare în care mă aflam să fi fost atît de mari încît să nu fi simțit loviturile.

Sub arcadă erau cîțiva gardieni și mai mulți deținuți care gîfîiau. Aici mergea repede: doi sau trei gardieni aflați la intersecția coridoarelor făceau din cînd în cînd semn cîte unui deținut să pornească. Curînd a venit rîndul meu și după ce am dat colțul coridorului m-am tre-

zit în fața unui milițian. Era un țigan înalt. Foarte calm mi-a spus: dezbracă-te! Am început să-mi scot hainele și, pe măsură ce i le-am dat, el le-a examinat pe toate părțile fără să spună o vorbă și apoi, dispreţuitor, mi le-a aruncat la picioare. O percheziție ca atîtea altele, și, în sfîrșit, un gardian care își făcea corect meseria. Eu eram gol pușcă iar el, după ce mi-a aruncat la picioare hainele și pantofii, mi-a arătat spre fundul coridorului și mi-a spus foarte calm: ia-ți hainele în brațe și du-te la numărul 19.

M-am aplecat și în timp ce îmi adunam boarfele, o ploaie de lovituri de bastoane de cauciuc s-a abătut pe spatele meu. Am sărit și m-am năpustit pe coridor urmat de gardianul dezlănțuit care mă lovea din răsputeri. După cîteva fulerări am luat un mic avans, dar auzeam foarte aproape de mine tropăitul cizmelor lui pe cimentul coridorului, iar coridorul prelua și amplifica acest zgomot. Numerele se succedau în fața ochilor mei: 13, 14, 15, 16... și, cu rapiditatea cu care gîndești în asemenea circumstanțe, mă întrebam ce se va întîmpla cînd voi ajunge la numărul 19 și va trebui să-l aștept pe gardian să-mi deschidă ușa. Va fi desigur furios că-l întrecusem și își va lua revanșa cînd voi fi țintuit în fața ușii.

17, 18, 19: o ușă enormă și grea, de lemn placat cu fier. Mă arunc asupra ei la întîmplare: cedează, este deschisă. Și un om complet gol, ținîndu-și hainele în brațe, se repede ca un bolid în încăpere sub privirile mirate — atît cît mai era posibil — a 45 de perechi de ochi.

Mă întorc, gardianul stă la ușă. Este pe cale să bage o cheie foarte mare într-o broască și mai mare. Calm, indiferent, ca un lucrător conștiincios, spune: faceți-i un loc pe prici. Ușa se trîntește, cheia se răsucește zgomotos în broască și coridorul răsună de pașii gardianului, care pleacă liniștit în căutarea altui client, pentru a-și face meseria.

Capitolul II

O zi într-o încăpere de sub pămînt

Cînd, complet gol, cu hainele în brațe, urmărit de gardianul care voia să mă ciomăgească, am intrat glonț în „camera" 19 și cînd reprezentantul autorității, după ce a spus: „făceți-i un loc pe prici" a plecat răsucind cheia de două ori, am încercat un imens sentiment de siguranță regăsită. Aceste lacăte, aceste zăvoare, aceste chei care pînă atunci mă îngrozeau, iată că acum mă puneau la adăpost de violența oarbă a brutelor de care nu mă puteam apăra și a fost una din rarele dăți (dar nu singura) cînd am fost fericit că mă aflu de această parte a ușii.

Evident, primul lucru pe care l-am făcut a fost să încep să mă îmbrac. Dar din toate părțile au început să curgă întrebările. Hainele puse grămadă în fața mea, indispensabilii trași pe jumătate, nu mai știam unde îmi era capul. O voce spuse: lăsați-l să se îmbrace, după aia o să vorbim cu el. S-a făcut liniște și sub privirile a vreo patruzeci de perechi de ochi m-am îmbrăcat, aruncînd ocheade rapide în jur.

Mă aflam într-un soi de pivniță lungă de vreo 15 metri, al cărei tavan boltit era la 3—4 metri deasupra capului meu. Cimentul care inițial acoperise pămîntul fusese în parte ros de timp, în parte tocat de pașii deținuților și era mai degrabă pămînt, un pămînt umed care își reluase drepturile în acest mormînt. În primele clipe am simțit că mă sufocă mirosul de mucegai amestecat cu cel de urină care infesta încăperea. Și cum putea să fie altfel? Nu ne aflam oare la 15 metri sub pămînt și fereastra situată la aproape doi metri înălțime și care dădea spre drumul de patrulare, nu era ea pe toată lățimea de doi metri bine zăvorîtă de gardieni? Și una dintre cele două tinete (care se puteau goli numai o dată pe zi) nu era aproape plină? Cum va fi cînd amîndouă vor fi

pline? La drept vorbind, n-am prea putut să-mi imaginez, căci după cîteva minute nasul meu, ca și cel al camarazilor mei, se obișnuise cu aceste două mirosuri care pluteau în toate celulele Jilavei.

În timp ce isprăveam cu îmbrăcatul, aceeași voce calmă și așezată rupse tăcerea pentru a-mi spune că nu trebuia să mă las impresionat, că ceea ce s-a întîmplat a fost soarta mai tuturor celor sosiți în acest fort și că ar fi putut să fie și mai rău.

Am înțeles foarte bine că mi se spuneau toate acestea pentru a mă liniști, pentru a mă relaxa după teribila tensiune în care fusesem și, cu toate că nu aveam nevoie de încurajări, căci de îndată ce ușa se închisese îmi recăpătasem calmul, am fost mișcat și recunoscător de primirea pe care acest necunoscut încerca să o facă necunoscutului care eram eu însumi.

În fine, eram gata. Puteam să stau drept, să privesc în jurul meu, să răspund.

Atunci am văzut mai bine rîndurile de priciuri de-a lungul încăperii între care era un culoar de lățimea ușii. Pe stînga erau două niveluri, pe dreapta unul singur. În afară de cîteva saltele de paie, care reveneau de drept celor mai vechi din celulă, am înțeles imediat că nu era nimic pe care să te culci în afară de niște scînduri fixate pe capre, și nimic cu care să te învelești, în afară de o zdreanță ce fusese cîndva pătură pentru cai — fiecare deținut avînd cîte una.

Așezați pe marginea priciurilor, prizonierii — cei de sus cu picioarele atîrnînd, cei de jos stînd turcește, căci nu era bine să stai cu picioarele pe pardoseala umedă și rece — mă priveau.

Unii au coborît, au venit la mine, și după ce am făcut cunoștință, au început să-mi pună întrebări. Alții își întindeau gîtul, își înclinau capul pentru a auzi mai bine.

Pe toți îi interesau mai mult noutățile politice. Ce se întîmpla afară? Știa Occidentul la ce regim de teroare erau supuși locuitorii de pe o jumătate de continent? Cum reacționa? Li se va cere rușilor să se retragă din teritoriile pe care le ocupaseră?

Căci nimeni nu-și putea imagina că acest război îngrozitor fusese purtat numai pentru a înlocui dictatura Berlinului cu cea a Moscovei. Și apoi emisiunile posturilor de radio americane nu-i încurajau continuu pe români

să reziste? Nu le spuneau ele să se organizeze, să lupte, să nu cedeze? Că în curînd vor fi liberi? Ei bine, cînd va fi ziua cea mare? Căci la urma urmelor închisorile gemeau de oameni de toate categoriile care se organizaseră pentru a lupta: țăranii la sate, studenții în facultăți, militarii în armată, grupurile de muncitori și de intelectuali în orașe. Multe din aceste „organizații" erau puerile, dar unele erau serioase, ca cele ale militarilor care creaseră baze în munți sau, în general, cele ale țăranilor. Aceștia din urmă reprezentau o adevărată forță, căci după luptele între români, ruși și germani, atîtea arme fuseseră abandonate sau pierdute, încît mai fiecare țăran avea o pușcă sau un pistol automat, adesea o pușcă mitralieră, ba chiar o mitralieră sau uneori un obuzier Brandt. Și toate cu muniții din belșug.

Acești oameni, care toți aveau experiența anilor de front, în stepele Rusiei sau în Carpații Cehoslovaciei și ale căror calități de combatanți fuseseră apreciate de adversari ca și de aliați, nu așteptau decît un semnal pentru a sări în spatele rușilor. Dar acest semnal trebuia dat, după care „eliberatorii" n-ar fi avut decît să înainteze lent: milioanele de țărani-soldați ar fi aprins întreaga Europă Centrală și Balcanii, hărțuindu-i pe sovietici, care nu și-ar mai fi văzut capul de atîtea atacuri.

Cîți țărani n-am întîlnit în închisorile prin care am trecut, arestați pentru delictul de „organizație subversivă"? Îmi amintesc în special de unul pe care l-am cunoscut chiar la Jilava și care făcea parte dintr-un mare lot de țărani arestați în Munții Buzăului. Erau atît de convinși că americanii se vor ține de cuvînt și ne vor ajuta să ne eliberăm (dumnezeule, de ce prestigiu se bucura pe atunci America, unica posesoare a bombei atomice!), încît au organizat o rețea în mai multe comune din văile din zonă. Prin focuri aprinse pe crestele munților ei urmau să avertizeze că ziua Z sosise și că se trecea la acțiune. Din nefericire, un foc aprins din greșeală pe una din creste a fost interpretat de unii că „acum e momentul". Nu au fost prea mulți aceia care crezuseră că au văzut semnalul și care porniseră imediat pe potecile de munte pentru a ajunge la locul de adunare, unde... nu era nimeni. Dar Securitatea veghea și nu i-a fost greu să afle despre ce era vorba. Mai multe batalioane speciale au încercuit zona și, după un timp, cei cîțiva „partizani"

au fost capturați. Apoi, grație bunelor metode folosite de Securitate în timpul anchetelor, zeci și zeci de țărani din Munții Buzăului, toți membrii acestei rețele, au avut aceeași soartă.

Și cîte istorii de felul acesta n-am auzit în timpul anilor mei de închisoare!

Aceasta fiind atmosfera, este ușor de înțeles aviditatea cu care așteptau noutățile acești oameni, care înainte nu făcuseră deloc politică, dar care nutreau o încredere neclintită în promisiunea Americii că luptă pentru libertatea noastră.

Eu personal mă aflam în detenție de patru luni, dar în timpul petrecut în subsolul Ministerului de Interne intrasem totuși în contact cu persoane recent arestate. Aveam, așadar, unele noutăți, căci celula 19 „înghețase", cum se spunea acolo, de circa patru luni. Deci în această încăpere de patru luni nu intrase nici un om din afară și ca atare nu mai existase nici un contact cu exteriorul. Acesta era încă de pe atunci regimul de la Jilava.

Nici corespondență, nici pachete, nici cărți, ziare, nici vorbitor, nici legături cu familia, cu avocatul și nici măcar cu încăperile vecine. De fapt, din momentul arestării omul dispărea ca sub o trapă. Dar despre aceasta în alt capitol, cel consacrat anchetei și procesului. Deocamdată eram la Jilava și aduceam noutăți noilor mei camarazi, noutăți pe care eu însumi le culesesem în ultimele luni. Erau nesemnificative și fiecare reacționa conform caracterului și temperamentului său, unii erau cuprinși de o tristețe sumbră, alții încercau cu orice preț să găsească motive de optimism în aceste noutăți pe care le așteptau de atîtea luni, la care sperau, dar care nu le aduceau nimic.

Ele au înviorat totuși atmosfera din această încăpere, în care de luni de zile, izolați de toți și de toate, mulți din acești oameni se stingeau lent în chinurile foamei, cu speranța într-un miracol. La ora mesei (a modestului tain), sumbrele coridoare slab luminate răsună de zgomotul pașilor și al cazanelor și încăperea este cuprinsă de agitația ce precede întotdeauna această clipă așteptată ziua întreagă.

Oamenii își iau gamelele, unii se duc să bea apă din ciubărul de lîngă ușă (vizavi de tinetele aflate sub fereastră), ca să-și umple stomacul. În fine, se aliniază unul după altul. Se deschide ușa: se vede numai o parte

a cazanului pe jumătate plin cu ceva apos. „Bucătarul", un deținut de drept comun, stă aplecat, ține capul în jos, ca să nu-i privească pe „politici" și să nu le poată face nici cel mai mic semn (de exemplu o clipire din ochi ce ar putea însemna: vin americanii...). Oricum, nu i se vede decît boneta, fiind mascat de colțul ușii.

Gardianul, în picioare, privește cu un aer sever și ascultă cum șeful camerei numără pe măsură ce gamelele ajungeau în fața „bucătarului": 42, 43, 44... ușa se trîntește. „Avem unul nou", strigă șeful camerei. Gardianul catadicsește să răspundă: „azi nu e în porție, o să mănînce mîine".

E ceva îngrozitor pentru un om care flămînzise luni de-a rîndul și care trecuse prin proba intrării în fort. Dar nu era nimic de făcut și mă resemnasem să aștept pînă a doua zi, cînd văd că mi se întinde o gamelă plină cu supă. La sugestia generalului Mardare, (cel care le spusese să mă lase să mă îmbrac în liniște, cel care în acest timp îmi spusese vorbe de încurajare), camarazii de cameră dăduseră fiecare cîte o lingură de supă din porția lor pentru noul venit.

Evident că celui care n-a cunoscut închisoarea din acea epocă ceea ce am spus poate să-i pară pueril. Dar celor care au cunoscut teribila foame de atunci, lupta desperată a deținuților politici pentru supraviețuire, ca să nu moară de inaniție, acest gest față de un om pe care îl cunoști de numai două-trei ore le apare profund emoționant și denotă solidaritatea care exista între deținuții politici.

În timp ce mîncam, așezați pe priciuri, ușa s-a deschis și în cameră a fost aruncată o zdreanță, cu explicația: „pentru ăla nou".

Era o jalnică rămășiță de pătură, de fapt o mică parte din ea. Ce-i drept, deținuții foloseau bucăți din pături pentru a-și cîrpi hainele sau — întrucît nu se dădea hîrtie — în loc de hîrtie igienică. Nu încăpea îndoială că aceasta fusese mult folosită în aceste scopuri, fiind plină de găuri aproape cît pumnul. Era atît de murdară, atît de slinoasă, încît aproape că stătea vertical. La toată această murdărie se adăugau petele mari de culoare închisă, suspecte. Pete de sînge. Poate că această bucată de pătură venea de la infirmerie și noii mei camarazi

fură de părere că ultimul ei proprietar își scuipase pe ea plămînii înainte de a-și da sufletul.

Iată deci cu ce aveam să mă apăr împotriva frigului acestui sfîrșit de iarnă, împotriva umezelii din această hrubă în săptămînile și lunile pe care le voi petrece în această celulă.

„Dacă unul din noi pleacă de la Jilava și are o pătură mai bună ți-o va da și va preda în inventar la plecare pe asta", mi-au spus camarazii spre a mă consola. Încurajat (de altminteri așa a și fost peste cîteva săptămîni), mi-am întins pătura pe scîndurile ce trebuiau să-mi servească drept pat, m-am așezat și am căzut pe gînduri. Afară era noapte, fereastra scîrțiia sub rafalele vîntului care pătrundea și în încăpere prin crăpăturile ei. Un tînăr, care reușise să se agațe de pervazul ferestrei și să privească afară (lucru strict interzis) ne-a spus că ninge. Noroc că eram mulți și căldura noastră animală ținea de bine de rău loc de sobă.

Încăperea era luminată doar de un bec de 75 W. În încăperea atît de mare aflată la mai mulți metri sub pămînt el nu reușea să dea decît o slabă pată de lumină ce se pierdea în obscuritate.

După simpatii și afinități, pe priciuri se formaseră mici grupuri și auzeam cum în semiobscuritate oamenii stăteau de vorbă în șoaptă.

Eram trist și îngrijorat, dar (spre uimirea mea) nu demoralizat. În pofida tuturor îndoielilor, speram că va veni cîndva ziua cînd mari evenimente vor elibera țara noastră și porțile închisorilor se vor deschide și pentru noi...

O umbră s-a apropiat și m-a întrebat dacă nu voiam să vin la ei. I-am mulțumit interlocutorului și l-am urmat într-un mic grup. Erau acolo generalul Mardare, un fost ministru din Partidul Național-Țărănesc, al cărui nume l-am uitat, un brutar, un profesor de liceu și un student. Din acel moment, în lunile cît am stat la Jilava mai ales cu ei am petrecut zilele și orele triste ale serii, găsind în calmul, în demnitatea, în cuvîntul lor, căldura și curajul ce mi-au permis să suport viața de la Jilava cu toate ororile ei și să țin piept cu seninătate adversităților.

În cei nouă ani de închisoare am cunoscut sute și mii de oameni din toate clasele sociale, din toate partidele politice, de toate profesiile și din toate colțurile României, dar mai ales de toate valorile morale, de la cei mîrșavi pînă la cei admirabili. Dintre toți, cel căruia i-am păstrat

cea mai mare admirație și cel mai profund respect este generalul Mardare. De aceea, deși cartea aceasta nu are alt scop decît acela de a reda faptele și evenimentele trăite de mine în închisoare, voi face o excepție, căci ținuta și curajul său au fost un exemplu pentru cei aflați în preajma lui în acele dureroase circumstanțe.

De o mare inteligență și de o vastă cultură, nu era domeniu în care el să nu ne surprindă prin nivelul de cunoștințe.

Făcuse primul război la vînătorii de munte și fusese rănit. În timpul celui de-al doilea război mondial fusese locțiitorul șefului Statului Major al armatei române și apoi vicepreședinte al Crucii Roșii. Purtînd pe cap o căciuliță franțuzească pe care o avea de pe vremea marelui război, întotdeauna calm, ponderat și stăpîn pe sine, fără a admite concesii și nici compromisuri, el găsea mereu măsura justă în conflictele și incidentele care aveau loc inevitabil între deținuți sau între aceștia și gardieni. Dur ca o lamă de oțel, m-a impresionat prin sensibilitatea, maniera și dragostea cu care vorbea despre soția și copiii săi.

Cînd din diferite motive nervii oamenilor cedau și tensiunea devenea insuportabilă, el știa întotdeauna să găsească vorbele potrivite, formulele de aplanare a conflictelor și de destindere a atmosferei. Pentru ca ziua să treacă mai repede și pentru a ne ajuta să uităm de foamea care ne tortura, el organiza conferințe în care antrena pe toți, țărani, muncitori, intelectuali, dînd el însuși exemplu, și cu mult talent. De asemenea, în serile lungi cînd așteptam să sune stingerea și în sfîrșit să putem sta culcați, știa ca nimeni altul să ne facă să uităm de toate prin calitățile sale de cozeur. Fără a fi un optimist, nu ceda nici un moment descurajării și astfel echilibrul lui era salvator pentru cei cu moralul în derivă. A avea în preajmă o asemenea personalitate era un fapt providențial, mai ales pentru debutanții în această probă dură care este închisoarea. A murit (ca atîția alții) în închisoarea de la Aiud, de o pneumonie netratată, cu cîteva săptămîni înainte de expirarea condamnării.

Așadar, cu el și micul lui grup am petrecut prima seară la Jilava, și apoi atîtea altele, luni de-a rîndul.

În fine, a sunat „toaca" (o bucată de metal lovită de un ciocan). Imediat, fiecare s-a dus la locul lui, și la rîndul meu m-am întins pe pătura de pe scîndurile pline de crăpături prin care pătrundea frigul. Nici vorbă să te dezbraci.

Cel mult să-ţi scoţi pantofii. Mi se lăsase rucsacul, în care aveam o cămaşă, o pereche de indispensabili, o pereche de ciorapi, un prosop şi una sau două batiste — l-am folosit drept pernă. Noroc că aveam un palton îmblănit care îmi venea pînă la genunchi, asemănător cu cele purtate de ofiţerii de cavalerie. El mi-a servit drept învelitoare, protejîndu-mi umerii şi şalele. Doamne, ce frig îmi era! Nu mai puteam. Şi atunci, vecinul meu de prici, brutarul din Galaţi, m-a învăţat cum să fac să mă încălzesc. S-a lipit complet de mine, din umeri pînă în tălpi. Am făcut la fel cu celălalt vecin de prici şi aşa, într-o masă compactă, de-a lungul întregului prici, am petrecut la Jilava nopţile de la sfîrşitul iernii 1948-1949. Semnalez această formulă, căci este dintre cele mai eficace şi a salvat pe mulţi dintre noi de la pneumonie şi de la alte maladii grave.

Prima mea noapte la Jilava, la 15 metri sub pămînt. În liniştea mormîntală şi la lumina palidă a becului, sub bolţile sumbre, trupuri vlăguite înghesuite unele în altele caută în lupta împotriva morţii un dram de repaos, un dram de căldură şi de uitare, de uitare a tot şi mai ales a foamei. Afară sufla un vînt de zgîlţîia ferestrele, iar santinelele, pentru a-şi da curaj sau pentru a ne impresiona, imitau urletul lupului. Era sinistru şi, ca şi la sosire, aveam sentimentul că sînt la capătul lumii, într-un loc în care ţi se poate întîmpla orice, în care nimeni nu te va apăra. Am adormit cu gîndul că nu voi mai ieşi.

Aceeaşi „toacă" ne-a smuls din abisul comatos în care eram cufundaţi. Începea o nouă zi. O zi la Jilava. Afară era la fel de întunecat ca atunci cînd ne culcaserăm şi becul arunca aceeaşi pată de lumină în obscuritatea imensă a încăperii. Vîntul parcă încetase şi urletele şi lătrăturile santinelelor nu se mai auzeau. O linişte apăsătoare domnea în aceste catacombe, în care cîteva mii de bărbaţi (şi destule femei), trezindu-se din somn, descopereau grozăvia destinului lor. Deşteptarea era, mai ales pentru cei noi, nedeprinşi cu închisoarea, unul dintre momentele cele mai grele ale zilei. Nemişcaţi, plini încă de amintirile lăsate de gîndurile şi visele din timpul nopţii, abordau cu teamă această nouă zi, îngrijoraţi şi înfricoşaţi în privinţa viitorului.

În afară de privarea de libertate, ceea ce face ca închisoarea să fie foarte greu de suportat este monotonia. Ace-

leași gesturi, aceleași mișcări, aceleași ritualuri care se repetă de-a lungul zilelor, săptămînilor, lunilor, anilor... Și cînd ești în camere comune, promiscuitatea a zeci de ființe, fiecare cu deprinderile, maniile, pretențiile, caracterul și mai ales nervii lui, face coabitarea și mai dificilă. La toate acestea comuniștii au adăugat noi elemente de natură să provoace suferințe fizice și morale și mai mari. Unele erau aplicate prin ordin „de sus" în toate închisorile, pentru toți prizonierii politici. Altele, „locale", depindeau de gradul de inventivitate al diverșilor comandanți de închisoare.

Dintre dispozițiile generale, una era pentru deținuți cel mai greu de îndurat, aceea de a nu putea să transmită sau să primească vești de la familie. Fiecare se întreba ce se întîmplase cu ai săi după ce el fusese arestat. Fuseseră scoși din casă, fuseseră concediați, copiii dați afară din școală? Și în acest caz, ce se va întîmpla cu ei? Cum vor supraviețui? Poate și ei au fost arestați, bătuți, torturați? Aceste gînduri îi înnebuneau pe oameni.

În afară de absența veștilor de la familie, ne tortura și absența veștilor de afară. Ce poate fi mai îngrozitor decît să fii închis, să stai în condiții mult mai proaste decît animalele și să nu știi decît ce se întîmplă în celulă, cînd singura speranță este să fii eliberat grație evenimentelor?

Dar toate acestea erau cu mult depășite de cea mai mare, de cea mai îngrozitoare tortură la care erau supuși deținuții politici români: foamea.

Această foame a secerat în anii următori zeci de mii de deținuți politici români. Această tortură pe care am îndurat-o toți, acest spectru care bîntuie toate închisorile și lagărele de muncă a fost de asemenea proporții, încît, cu riscul de a mă repeta, voi reveni adesea, căci această foame a fost organizată de Ministerul de Interne comunist din România. Ea a fost ridicată la rangul de dogmă, în scopul de a-l umili pe prizonier, de a-i anihila orice forță fizică, orice rezistență morală, transformînd lent, de-a lungul săptămînilor și lunilor, în cazul cînd nu murea, corpul lui, și adesea sufletul lui, într-un morman de suferințe. Împotriva tuturor acestora trebuia să luptăm, și șansa de a scăpa putea să vină numai de la Dumnezeu și de la un moral echilibrat.

Copleşit de aceste gînduri şi suferinţe îşi începea ziua deţinutul la Jilava, ca atîtea alte zeci, sute de mii de alţi deţinuţi politici din România (dar măcar aceia nu erau în subterane).

Alungîndu-şi tristeţea, el va face prima coadă, la tinetă. Era mai bine să te grăbeşti, căci dacă se umplea, trebuia să te abţii pînă la ora plimbării, care pentru celula 19 era la începutul după-amiezei. Posac, abătut, îşi aşteaptă rîndul, şi după ce a stat la coadă ca să se spele deasupra celeilalte tinete (fiecare toarnă apă din gamelă celui din faţa lui), se grăbeşte să se întoarcă în pat şi să se acopere cu paltonul, să-şi învelească picioarele cu haina, căci echipa de serviciu se grăbeşte: în celulă trebuie să se facă curat înainte de „deschidere". Este deci pentru noi cel mai bun pretext ca să ne mai odihnim puţin, în timp ce prin fereastra larg deschisă năvăleşte un aer glacial. Unul mătură gunoiul adunat sub priciuri şi celălalt spală cimentul deja umed al culoarului ce desparte camera în două.

Celula noastră, ca de altfel toată închisoarea, este cufundată în penumbră şi linişte. Culcaţi pe spate şi înveliţi pînă peste cap cu paltoanele — ca să reziste mai bine la frigul glacial — deţinuţii nu scot o vorbă; unii încearcă să mai prindă cîteva minute de somn şi de uitare, alţii îşi imaginau intens clipele pe care ştiau că le trăiesc ai lor, dar cei mai mulţi se rugau. Era momentul rugăciunii, al rugăciunii fiecărui deţinut, acela în care, rămas doar cu suferinţa sa şi în solitudinea sa, în neant şi obscuritate, el încerca să intre în contact cu Divinitatea, să-i împărtăşească nenorocirea, durerea sa şi să primească liniştea, forţa şi speranţa. Era momentul cînd fără să-şi dea seama, aceşti oameni epuizaţi, flămînzi, torturaţi, dar care aveau (poate tocmai din cauză că erau astfel) un înalt grad de spiritualitate, sorbeau forţa care le permitea să meargă înainte şi, contrar previziunilor oricărui medic, să supravieţuiască.

După terminarea curăţeniei, oamenii ies de sub paltoane şi se aşază pe paturile lor mizerabile. Şi am constatat că la mulţi dintre cei care se rugaseră tristeţea şi descurajarea din primele clipe ale dimineţii au făcut loc liniştii, calmului şi chiar speranţei.

Nu ne dădeam jos de pe priciuri înainte de „deschidere", ca să nu lăsăm urme pe jos, pe porţiunea proaspăt spălată. Se conversa şi mulţi povesteau ce au visat sau

încercau să găsească în vise, cu ajutorul așa-zișilor inițiați care pretindeau că știu să le interpreteze, semne favorabile, motive de speranță.

Aduse de departe, de la un tunel la altul, rumori vagi scot Jilava din amorțeală. Se aud zgomote, de pași, de chei. Este „deschiderea". Toată lumea se aliniază, cei de sus pe marginea priciurilor, cei de jos de-a lungul culoarului. Cheile scrîșnesc în lacăte, în broaște, se trag zăvoarele și se deschide ușa. Cu un aer important, șeful gardienilor secondat de trei colegi de-ai lui ne numără și pleacă fără să spună o vorbă. Ușa se închide.

Acesta era momentul ales pentru rugăciunea făcută în comun. Se făcea dimineața, după deschidere, înainte de mizerul tain ce ni se dădea la micul dejun, și seara, înainte de cină. Era interzis, dar noi nu țineam seama. Îmi amintesc că în fiecare zi, cu rîndul, un fost comandant de geniu și un legionar spuneau rugăciunile: Tatăl Nostru, Crezul și cîteva cuvinte pentru toți cei care sufereau în închisori și pe cuprinsul țării.

Primul, ofițerul, trăia într-o izolare totală, nu vorbea aproape deloc și părea obsedat de o idee fixă. În timpul anchetei fusese bătut îngrozitor în cap și cred că nu și-a revenit niciodată. În plus, suporta foarte greu absența hranei și asta îi agrava tulburările mintale.

Îmi amintesc că într-o seară, cînd în cameră era aproape întuneric și abia terminase de spus Crezul iar oamenii, șezînd sau în picioare, tăcuți, încercau să se bucure de picul de lumină ce mai venea pe fereastră, a venit la mine și mi-a spus în șoaptă că a avut o revelație și a descoperit esența, sensul și misterul Creației și al vieții. Mi-am ascuns îndoiala și l-am rugat să mă facă părtaș, dar a refuzat, spunînd că nu avea dreptul și, ca halucinat, s-a întors în colțul său, în solitudinea sa.

Celălalt era legionar. Înalt, blond, uscățiv, fusese parașutat în România de către americani, împreună cu alți camarazi.

Evident, faptul de a vedea că americanii parașutau spioni anticomuniști ne umplea de speranțe, căci nu putea avea altă semnificație în ochii noștri decît de preludiu al unor acțiuni mai importante sau chiar al acțiunii decisive. Dar ceea ce ne deruta era superficialitatea, sau lipsa de informație (care din ele — sau amîndouă?) a celor care au prezidat această acțiune. Cum de au putut crede că este posibil să parașutezi oameni într-o țară comunistă,

unde nimic nu se clintește fără ca autoritățile să știe și cum și-au putut închipui că acestea nu-i va prinde imediat pe acești nenorociți? În plus, într-un regim comunist feroce, în care cine îndrăznește să exprime cea mai mică nemulțumire riscă ani de închisoare, ce ar fi putut face acești parașutiști? Dîndu-li-se o așa-zisă misiune, practic au fost condamnați la moarte, fără a fi avut cea mai mică șansă de a face ceva. Atunci, repet, de ce? Superficialitate, incompetență, sau pur și simplu nevoia de a dovedi o activitate, de a justifica existența serviciilor care organizaseră asta?

Faptul era cu atît mai grav cu cît sute de oameni au fost arestați, torturați și condamnați la pedepse grele, între 5 și 20 de ani, pentru vina de a-i fi „ajutat" pe parașutiști. Nu numai cei care i-au adăpostit — aceștia au primit pedepsele cele mai grele —, ci și cei care au avut vreun contact cu ei, fără ca măcar să știe despre ce e vorba, cei care, întrebați fiind, le-a arătat o stradă, țărani care le-au dat apă, ciobani care le-au dat un pahar de lapte, toți acești oameni înfundau închisorile și cîți din ei vor mai ieși vii?

Mă întreb dacă cei care au avut această inițiativă au dat vreodată socoteală de crima, de crimele pe care le-au comis, fără să servească la nimic.

Cît despre acest legionar, el era foarte taciturn, nu i se auzea vocea decît cînd spunea rugăciunea. Își petrecea timpul singur în colțul lui, aproape de fereastră, sau vorbind în șoaptă cu vecinul lui, Groza, un fost comandant legionar care, cu lanțuri la mîini și la picioare, aștepta să fie transferat la închisoarea în care urma să stea tot restul vieții.

Am avut rare ocazii să stau de vorbă cu parașutistul, dar știam că fusese anchetat și că acum aștepta procesul, deși nu era exclusă o nouă confruntare cu persoane bănuite de a-l fi ajutat. Nu-și făcea iluzii în privința a ceea ce-l aștepta... A fost executat împreună cu toți cei parașutați o dată cu el.

După deschidere și după rugăciune nu ne mai rămînea decît să așteptăm micul dejun (dacă poate fi numit așa). Dar înainte de asta se făcea controlul gratiilor. Ușile se trînteau și, din ce în ce mai aproape, auzeai loviturile de ciocan. În fine, cu mare zgomot (acesta era „stilul Jilava"), se deschidea ușa și doi sau trei gardieni precedați de un subofițer, toți țigani, intrau arborînd un aer

foarte important. Călcînd apăsat şi legănîndu-se cu un aer superior, se îndreptau spre fereastra ce fusese deschisă înainte de intrarea lor. Unul dintre ei avea în mîini un ciocan enorm: coada lui era de cel puţin un metru, iar partea metalică de 20 cm lungime şi 10 cm lăţime. Cel cu ciocanul se urca pe pervaz şi lovea puternic gratiile, ca să vadă dacă nu cumva fuseseră pilite în cursul nopţii; apoi, la fel de importanţi şi de dispreţuitori faţă de fauna ce mişuna în aceste hrube, plecau pentru a-şi continua în alte celule nobila misie.

În fine, venea „micul dejun." La acea dată ni se dădea terci. Mai tîrziu el a fost înlocuit cu o zeamă cu miros de zahăr ars, numită ceai. Dar acum era „terciul", foarte apreciat de deţinuţi. Făcut din mălai, terciul era un fel de mămăligă uşor îndulcită şi aproape lichidă. Primeam atît cît intra într-un mic polonic, cît să înghiţi de cîteva ori, şi noi am fi mîncat cel puţin două gamele pline.

Amărît, îţi spălai gamela în apa murdară deja de la spălarea celor precedente şi, mai flămînd decît înainte, căci cele cîteva grame de mălai îţi excitaseră sucurile gastrice, încercai să omori timpul. Grupurile se formau după simpatii şi dimineaţa se tîra încet, interminabil, către momentul pe care îl aşteptam cu toată fiinţa noastră: dejunul. Din cînd în cînd, toată lumea tăcea şi asculta. O procesiune străbătea domol coridorul, trecea prin dreptul uşii noastre. Celulele se goleau pe rînd pentru plimbare. Aceasta începea la orele 9, dar cum izolarea dintre locatarii diverselor camere sau celule trebuia să fie totală, deţinuţii dintr-o celulă nu puteau fi scoşi decît după ce se închidea uşa în urma ultimului deţinut din celula precedentă. Ca atare, operaţia era foarte anevoioasă, şi nouă ne venea rîndul abia la începutul după-amiezei.

Cînd deţinuţii ieşeau din subterane şi ajungeau la drumul de patrulare, gardienii ordonau celor de „drept comun", care lucrau acolo, să se întoarcă cu faţa la perete, ca să nu vadă sau să fie văzuţi de „duşmanii poporului". Imaginaţi-vă ce mesaje ne-ar fi putut transmite. Un semn cu ochiul putea însemna „americanii au dat un ultimatum", un semn cu mîna — „ruşii se cară"... Era absolut grotesc.

Aici vreau să deschid o mică paranteză pentru a spune că, în general, în închisori, cei de drept comun se purtau frumos cu prizonierii politici. Ei beneficiau de

toate drepturile: vorbitor, corespondență, pachete, hrană suficientă. Noi le spuneam „pinguini", căci la jocurile de noroc pierdeau tot, chiar paltonul, și atunci cum stăteau strînși unul în altul, dîrdîind, cu capul între umeri și mîinile înfundate în buzunare, semănau cu aceste păsări.

Prizonierii de drept comun, care erau niște profesioniști ai locului, erau îngroziți de regimul la care eram supuși noi și cînd puteau ne dădeau un ajutor cît de mic — o veste, o vorbă de încurajare, o bucățică de pîine — vital pentru muribunzii care eram noi, și o făceau riscînd foarte mult.

Această atitudine a celor de „drept comun" față de „politici" s-a manifestat numai în închisorile în care ei erau doar în contact indirect cu aceștia din urmă (la Jilava, Aiud, Gherla). Dimpotrivă, la Canalul Dunăre—Marea Neagră cel mai mare dușman al deținutului politic era „pinguinul". De ce? Explicația este ușor de dat.

În închisoare soarta deținutului politic era atît de înspăimîntătoare, regimul la care era supus atît de revoltător, mizeria atît de mare, încît un alt deținut nu putea decît să se simtă solidar cu el.

La „Canal", însă, regimul deținutului politic era oricum mai bun (chiar dacă mai puțin bun decît al celui de drept comun). El avea dreptul să primească pachete și chiar îmbrăcăminte. Aveai, deci, ce să jefuiești, și deținuții de drept comun nu ezitau să o facă — așa cum o făceau de altfel între ei. În plus, în această lume, care nu mai era închisă, deținutul politic, care venea cu principii de etică, era un intrus în universul celor de drept comun; el nu accepta să se supună regulilor, tarelor, codului lor, și încerca să-și păstreze demnitatea și probitatea. Toate acestea nu puteau face din el decît un dușman, pe care deținuții de drept comun îl urau.

Dar să revenim la Jilava. Cînd ordinele încetau, ceea ce însemna că deținuții care lucrau și plantoanele erau cu fața la perete, știam că ocupanții unei camere intrau pe drumul de patrulare. Atunci unul dintre noi se așeza în fața vizetei, ca gardianul, dacă s-ar fi uitat, să nu poată vedea ce se petrece în celulă, și cu toate că, așa cum am mai spus, acest lucru era sever pedepsit, unul dintre tineri se cățăra pe pervazul ferestrei. Se așeza pe burtă și ne spunea ce vedea. Fiind nou, am fost invitat

să privesc și eu. Spectacolul era cutremurător; pe drumul de patrulare flancat de ziduri înalte de cîțiva metri, o coloană de patruzeci pînă la șaizeci de oameni se mișca greu, cu pași mici. Slabi, gălbejiți, erau adevărate cadavre, un tablou demn de Goya. În zdrențe, căci de cît fuseseră tăvălite pe priciuri hainele lor erau complet rupte, în rînduri de cîte doi, susținîndu-se unul pe altul, ei făceau acest efort supraomenesc de a ieși de sub pămînt pentru a mai vedea iar soarele, a simți vîntul, a auzi răsunînd voci în aer liber și mai ales pentru a respira, a respira o gură din ozonul de care duceau atîta lipsă și care le dădea o șansă de supraviețuire.

Patru mai viguroși, sau mai degrabă mai puțin nevolnici, duceau doi cîte doi tinetele. Erau prea grele pentru ei. Făceau cîțiva pași cu toți mușchii încordați, clătinîndu-se din cauza greutății, strîmbîndu-se de durere, cu ochi ce păreau gata să iasă din orbite, și epuizați se opreau, le puneau jos, ca să-și tragă sufletul și să-și adune forțele. Ceilalți înaintau cu greu în urma lor, privind cu aviditate cerul și cele cîteva smocuri de iarbă de pe zid, în timp ce gardianul îi supraveghea indiferent, zorindu-i din cînd în cînd automat: „mai repede, mai repede" — dar fără a insista, căci vedea foarte bine că era imposibil.

Pentru mine spectacolul era halucinant, dar pentru tînărul care stătea pe burtă alături de mine, pe pervazul larg, era un adevărat jurnal de bord:

„Una din tinete este dusă de doi nou-veniți. Din fericire, căci cei vechi nu mai puteau." „Judecătorul cutare nu mai e. Ieri abia mergea. Poate că a murit... Nu, văd căciula lui la tînărul care îl sprijinea întotdeauna. Dacă ar fi murit i-ar fi luat căciula."

„Ăla înalt și slab, știți, cel care a căzut ieri, nu mai e. Ce slab era! Dacă n-a mai avut puterea să iasă ca să ia aer, chiar dacă n-a murit, n-o mai duce mult."

„A, bătrînelul, cel care nu mai poate merge singur, a ieșit și astăzi. Îl sprijină unul, dar el nu poate ține pasul și rămîne în urmă. Gardianul a oprit coloana și îi zorește să o ajungă. Bătrînelul abia se mișcă. Mîine nu va mai ieși."

Așa se făceau comentarii pentru fiecare celulă și astfel, în pofida secretului strict, noi știam cum moartea ne secera rîndurile.

Dimineaţa trecea exasperant de încet, căci în afară de veştile care ne veneau de la fereastră şi care nu variau prea mult de la o zi la alta, ce puteam face? Să vorbim, dar despre ce? Toţi aceşti oameni se aflau aici de luni de zile şi toate subiectele de conversaţie fuseseră de mult epuizate, cunoscute şi arhicunoscute.

Unii reuşiseră să confecţioneze din bucăţi de pătură jocuri de şah. Piesele erau din miez de pîine, pe care jucătorii îl luaseră din raţia lor (ceea ce era un sacrificiu supraomenesc, dată fiind foamea pe care o înduram) şi pe care îl frămîntau într-un anume fel pentru a-l face solid. Vopseaua brună luată de pe perete, varul de pe bordura coridoarelor — pe care ce-i interesaţi îl răzuiau într-un moment de neatenţie al gardienilor — serveau la colorarea pieselor. În locul cel mai ascuns al camerei, între primul şi al doilea rînd de priciuri, cu spatele la uşă, acoperiţi de alţi deţinuţi, jucătorii de şah încercau să uite.

Alţii se străduiau să coasă. Nu aveam dreptul la ac, aţă, hîrtie, foarfece. Dar nasturii noştri cădeau, hainele se rupeau. Ce era de făcut? Şi iar se recurgea la pături. Se rupea o bucată de pătură şi apoi se scotea fir cu fir materialul necesar cusutului.

Cel mai greu era să procuri un ac. Pentru aceasta, zile de-a rîndul, în timpul plimbării, deţinuţii mergeau cu privirile aţintite în pămînt, căutînd ceva ce ar fi putut să fie transformat în ac: un capăt de sîrmă, un ac de cap, o agrafă rezolvau problema. Făcîndu-se că-i scapă pantoful din picior (căci ni se luaseră şireturile), căutătorul se apleca să şi-l pună... şi intra în posesia preţiosului obiect.

Un sentiment de complot reuşit, de victorie ne cuprindea pe toţi. Căci toţi *ştiam*, toţi *vedeam*, dar nici un muşchi al feţelor noastre nu se clintea, nici unul dintre noi nu întorcea capul, continuam să mergem în acelaşi ritm lent.

Întorşi în celulă continuam să ignorăm complet „evenimentul". Ştiam că ochiul gardianului ne pîndea prin vizetă pentru a vedea dacă după plimbare nu avem atitudini, conversaţii, gesturi care să indice că am descoperit ceva, că am perceput Dumnezeu ştie ce semne prevestitoare ale eliberării noastre.

Ah, această obsesie a spionajului, care în regimurile comuniste îi chinuieşte şi terorizează pe toţi, de la cei

mai importanți pînă la cei mai neînsemnați, de la membrii Comitetului Central și de la miniștri pînă la gardienii de închisori și pînă la prizonierii înșiși!

Posesorul „obiectului" nu se va atinge de el pînă seara. Apoi, după „stingere", îl va ascunde cu grijă în crăpătura unei scînduri și abia a doua zi, în cursul dimineții (protejat de privirile indiscrete ale vizetei printr-un zid de corpuri), va începe să fasoneze acul. Zile de-a rîndul el va munci ca să subțieze obiectul, să-i facă un vîrf, lucrul cel mai dificil, să perforeze capătul prin care să treacă ața. Și ce instrumente va folosi spre a realiza aceste performanțe? Ei bine, pur și simplu o lingură. Căci fiecare aveam o lingură și o gamelă. Cozile lingurilor noastre erau ascuțite ca bricele. Le ascuțeam frecîndu-le unele de altele sau de pervazul de piatră al ferestrei. Cu ele tăiam pîinea cînd se făceau porțiile, cu ele tăiam păturile pentru a ne face hîrtie igienică (la cererile noastre de a ni se da hîrtie direcția a răspuns, prin intermediul gardienilor, că în loc de să folosim mîinile). Și tot cu cozile lingurilor ne tăiam unghiile de la mîini și de la picioare, operație neplăcută... dar cum nu aveam dreptul la foarfece...

Uneori, cînd acul era aproape gata, se rupea, și totul trebuia luat de la capăt. Dacă însă operația reușea, posesorul lui își oferea serviciile tuturor. În felul acesta el își ocupa timpul iar colegii lui își reparau hainele, care aveau atîtea petice, încît păreau niște costume de arlechin și nu se mai vedea nimic din materialul original. De aceea, păturile din care se tăia pentru a se face piese de șah, hîrtie igienică, fire de cusut și chiar încălțări se tot micșorau, ajungînd la dimensiunile celei care mi se dăduse mie.

O altă îndeletnicire era spălatul rufăriei. În principiu, acest lucru trebuia făcut cînd mergeam la duș, de două ori pe lună. Dar era imposibil, căci nu aveam timp. Ca atare, trebuia să spălăm în celulă. Aveam în acest scop o gamelă. Fiecare avea gamela lui, dar nu știu prin ce întîmplare în toate camerele erau una sau două gamele în plus, care serveau la spălatul rufăriei. Gardienilor nici prin cap nu le trecea să numere gamelele, așa că prețioasele obiecte nu erau amenințate în cazul percheziților.

Pentru gamela respectivă trebuia să-ți iei rînd cu cîteva zile înainte. O primeai după prînz, chiar înainte

de plimbare, cînd aveai dreptul la apa rămasă pe fundul ciuberelor. Îți scoteai indispensabilii și cămașa, practic niște zdrențe, și le puneai la înmuiat în gamela plină pe trei sferturi cu apă. Cînd erau bine îmbibate treceai peste ele săpunul, cu precauție, așa încît să lase un strat subțire, apoi le împătureai frumos și le îndesai în gamelă pînă cînd erau complet acoperite de apă. Le presai ușor (ca să nu le rupi) de cîteva ori și le lăsai pînă a doua zi. Abia atunci, după dejun și înainte de plimbare, cînd camarazii nu mai aveau nevoie de apă, puteai să iei apa de pe fundul ciuberelor (în același timp cu următorul care voia să spele) și le clăteai puțin. Întotdeauna la fel: presînd ușor pînă ieșea tot săpunul.

Rezultatul era surprinzător. Rufăria era curată de parcă venea de la spălătorie.

Evident că cei care jucau șah, cel care cîrpea și cel care spăla erau avantajați — aveau o ocupație. Și totuși, pentru toți, dimineața era interminabilă și încercam să omorîm timpul fie depănînd amintiri, fie căutînd înțelesul evenimentelor, fie scrutînd viitorul acestei lumi... Făceam toate astea de fapt ca să ne amăgim, să încercăm să uităm, să nu ne mai gîndim la mîncarea după care tînjea corpul nostru torturat și înfometat.

Întotdeauna careva trăgea cu urechea lîngă ușă și ne semnala ce se petrece pe coridor. Am fost întotdeauna surprins de auzul lor fin, de precizia cu care interpretau fiecare mișcare, zgomotele cele mai mici. Și cînd anunțau „pîinea a ajuns pe coridor", celula era cuprinsă de o agitație discretă. Încercînd să arboreze un aer indiferent, fiecare începea să se pregătească pentru marele moment. Unii își scoteau batista în care își puneau pîinea, alții gamela în care o fărîmițau, alții ascuțeau cozile lingurilor. Toate aceste treburi umpleau cele trei sferturi de oră dintre primirea pîinii și primirea mîncării. Pîinea care ni se dădea se numea „pîinea Miciurin". Servilismul autorităților comuniste mersese atît de departe încît România, care produsese întotdeauna o pîine mult apreciată în Europa, recurgea la cunoștințele genialei sale surori, Uniunea Sovietică, pentru a fabrica această pîine, pe care, evident, trebuia s-o aprecieze fiecare bun membru de partid. Pîinea avea o formă rectangulară, circa 800 gr, și o coajă moale. Miezul nu era chiar o pastă vîscoasă, dar nici nu era departe. Se lipea de degete și exala un miros de mucegai. Încercam să-l

fărîmiţăm şi îl puneam în batiste la zvîntat. Mulţi îl ţineau aşa douăzeci şi patru de ore şi îl mîncau după ce se zvînta. Dar era periculos: în caz de percheziţie această pîine era confiscată, aruncată şi deci se pierdea o raţie preţioasă. Cu atît mai preţioasă cu cît era foarte mică: 70 de grame de pîine îmbibată de apă pe zi.

În fine, venea mîncarea. Se auzea cum doi „pinguini" puneau ciubărul în faţa uşii. Aceasta se deschidea şi gamelele se succedau într-un ritm infernal. Cei trei din echipa de serviciu şi le dădeau din mînă în mînă. Numărul 1 dădea gamela goală numărului 2, care scotea doar mîna pe uşă ca să pună gamela pe marginea ciubărului. Cu o mişcare rapidă, „bucătarul" (cu capul în jos) turna un polonic în gamelă, încercînd să nu frigă prea tare mîna echipierului de serviciu. Imediat, acesta dădea cu mîna dreaptă gamela numărului 3 şi cu mîna stîngă lua gamela următoare, gata pregătită de numărul 1. În acest balet nebun, numărul 3 se străduia să pună gamelele întîi în şir, apoi unele lîngă altele pe masa pusă pentru această ocazie lîngă uşă, dar care de obicei stătea la perete, lîngă ciubărul cu apă. Şeful camerei, ajutat de voluntari, aşeza gamelele de-a lungul mesei şi le număra. Cînd totul era gata, fiecare îşi lua gamela, se aşeza pe pat şi mînca. Mîncarea consta dintr-o zeamă fără urmă de grăsime în care pluteau cîteva boabe de orz sau cîteva frunze de varză. Seara se dădea la fel, cele două feluri de zeamă alternau. Iată al doilea motiv pentru care deţinuţii fărîmiţau pîinea: ca s-o pună în supă, după ce mai întîi sorbiseră o parte, şi să aibă impresia la sfîrşitul mesei că mîncaseră ceva mai consistent. Aşa cum am mai spus, unii, cînd auzeau apropiindu-se de uşă ciubărul cu mîncare, beau o cantitate destul de mare de apă, ca să-şi umple stomacul şi să sufere mai puţin la sfîrşitul mesei.

O dată pe săptămînă ni se dădea carne. Ea trebuia să suplinească absenţa grăsimilor şi caloriilor din mesele noastre. Era deci elementul numărul unu, care trebuia să ne ofere şansa de supravieţuire şi trebuia mîncat pînă la ultimul oscior. Dar ce era această carne? Ei bine, era aceeaşi zeamă lungă — e drept, cu urme de grăsime — numită supă de maţe.

După ce se dădea această supă şi se închidea uşa, din gamele se răspîndea în cameră un miros dezgustător, scîrbos. Maţele nu fuseseră spălate, şi era monstruos să dai

unor nenorociți pe jumătate morți de foame această oroare. În afară de mațe, în gamele mai pluteau ceea ce gardienii numeau „deșeuri": dinți și buze de miel sau de vițel de pe care nici măcar nu se curățase părul, ochi de animal, cu pupilă, cornee, pleoape și gene și chiar sex de vacă, de vițel sau de alte animale.

Evident că primul reflex al noului venit era să nu se atingă de această oroare fetidă și dezgustătoare. Dar cum de obicei venea de la Securitate, unde fusese anchetat — și acolo regimul alimentar era mai rău decît la Jilava (și decît în orice altă închisoare din țară) și nu mai văzuse carne de săptămîni sau de luni de la arestare —, dacă voia să supraviețuiască (și acesta era întotdeauna cazul), făcea un efort, se violenta ca să înghită aceste porcării. Ținîndu-și respirația, ca să nu simtă mirosul, înghițind aproape nemestecat, ca să țină cît mai puțin în gură masele gelatinoase, buzele groase și perii tari, efortul făcut de deținut să ingurgiteze toate acestea nu era comparabil decît cu acela de a le păstra în stomac fără a le regurgita.

După dejun, celula noastră își acorda de obicei cîteva clipe de răgaz, nu prea multe, căci eram presați de rîndul nostru la plimbare, care venea (după estimările noastre) la trei sferturi de oră sau o oră după dejun. Or, înainte de asta, cei patruzeci și cinci de deținuți (sau numai cei care simțeau nevoia) trebuiau să folosească tineta.

Țin să prezint scuze celor care vor citi cele ce urmează. Am oroare de scabros și consider că, dacă se poate, trebuie evitat. Din nefericire, aici nu este vorba nici de un roman, nici de o încercare literară. Este vorba de o *mărturie*. Nu caut nici senzaționalul, nici amuzantul. Expunerea mea poate părea adesea ternă. N-are importanță. Spune adevărul. Scopul ei este să aducă la cunoștință o parte din cele petrecute în România sub regimul comunist, o mărturie veridică, dar palidă în comparație cu suferințele și durerile imense trăite în închisori. Consider deci că este pentru mine o datorie să relatez cele ce urmează, și multe altele, trăite mai tîrziu în închisoare și la Canal.

Revin, așadar, la folosirea tinetei, unul dintre cele mai mari coșmaruri ale vieții în închisoare. Într-adevăr, dacă în privința tinetelor pentru urină lucrurile erau simple și toată lumea le putea folosi la orice oră din zi și din noapte, nu la fel era cu cele destinate altei nevoi.

În celulele sau camerele cu aerisire proastă (sau, cum era cazul la Jilava, fără aerisire) era de nesuportat menținerea lor în încăpere după folosire. Or, cum nu erau scoase decît la ora plimbării, trebuiau folosite cît mai repede și cu puțin înainte de a se deschide ușa.

Chiar oameni liberi și sănătoși ar avea dificultăți în respectarea riguroasă a unei asemenea discipline. Ce să mai spunem de nenorociții ale căror intestine erau complet detracate de foame, de mizeriile pe care le mîncau. Adesea acești oameni nu puteau folosi tineta la oră fixă; din cauza mîncării, aveau noaptea sau ziua crampe atroce. Pentru cel care se simțea amenințat de acest pericol folosirea tinetei devenea o teroare, o idee fixă, o adevărată obsesie. Căci, în general, oamenii (desigur cei sănătoși) erau neînduplecați pe această temă: interdicția formală de a se folosi tineta mare în alt moment decît înainte de a fi scoasă. În celule în care domnea o atmosferă reprobabilă, am văzut oameni tăvălindu-se de durere, cărora nu li se permitea să meargă la tinetă pentru că nu era ora. Dimpotrivă, în altele astfel de cazuri erau exceptate, dar întotdeauna însoțite de priviri dezaprobatoare, remarci jignitoare, deschiderea largă a ferestrelor (ceea ce iarna însemna că toți ceilalți trebuiau să se învelească cu pătura sau paltonul). E drept că întotdeauna se găseau oameni care să ia apărarea „vinovatului". Dar pentru el cîtă suferință, cîtă rușine, cîtă umilire.

Prin urmare, la cîteva minute după dejun se deschidea larg fereastra, iar noi ne înfășuram în pături sau în paltoane și ne înghesuiam în spațiul din apropierea ușii. Tineta era adusă în mijlocul culoarului în cealaltă jumătate a camerei, lîngă fereastră, și doi dintre noi (de obicei tineri) țineau de cîte un capăt o pătură rămasă cît de cît întreagă; cu fața la ușă, ținînd unul cu mîna dreaptă partea dinspre dreapta culoarului și celălalt cu stînga partea dinspre stînga culoarului, la înălțimea capului, formînd un paravan după care se afla numai tineta.

Șeful camerei întreba: „care sînt mai grăbiți?" În fond, era firesc. Dar era umilitor să-i vezi pe acești oameni, aproape toți respectabili și demni de stimă, precipitîndu-se spre tineta la care aspirau de mai multe ore.

Pe de altă parte, trebuia să te grăbești, căci deja din camera vecină răzbătea tropăitul surd al ocupanților care ieșeau la plimbare. Curînd va fi rîndul nostru, ușa se va deschide, tineta va fi luată și cei care n-ajunseseră la ea

trebuiau să aştepte 24 de ore. Pentru a cîştiga timp, se mergea cîte doi. Tineta avea două toarte (în dreapta şi în stînga) şi trebuia ca cei doi să stea între ele, spate în spate şi încercînd să nu se atingă. În plus, aşezarea celor doi trebuia să fie perfect sincronizată, în caz contrar existînd pericolul îngrozitor de a o răsturna. De după paravan se auzeau dialoguri de genul: „poftiţi, generale, după dumneavoastră, domnule preşedinte; nici vorbă; generale, vă rog, domnule preşedinte", deşi fiecare din ei îşi aştepta cu nerăbdare rîndul. Era de rîs şi de plîns.

Cînd dinspre drumul de patrulare se auzea că ocupanţii camerei vecine se întorc de la plimbare, cei care-şi aşteptau rîndul erau cuprinşi de panică şi-i rugau pe cei doi să se grăbească. Asemenea incidente erau însă destul de rare, căci din fericire, în general, momentul începerii operaţiei era destul de bine calculat.

În fine, vecinii se întorceau. Uşa lor se închidea, a noastră se deschidea. „Plimbarea" — striga gardianul. Întîi erau scoase tinetele, apoi ciuberele de apă şi la urmă deţinuţii, doi cîte doi.

Din motive pe care le voi explica mai încolo, din nefericire, n-am ieşit decît de cîteva ori la plimbare, dar îmi amintesc teribila impresie de tristeţe lăsată de prima plimbare după sosirea la Jilava.

Ieşind din celulă intrai în coridorul pe care, la sosirea mea, îl străbătusem în asemenea viteză, încît nu văzusem nimic. Era un coridor lung şi sumbru, luminat din loc în loc de becuri electrice. Nu avea ferestre. Pereţii şi tavanul erau de culoare maronie şi, din loc în loc — uşile grele, cu zăvoare, ale celulelor.

Nu ştiu de ce pe coridor existau de o parte şi de alta, de-a lungul pereţilor, cîte un brîu lat dat cu var. Era strict interzis să calci pe ele şi era vai de cel care o făcea, mai ales dacă ducea tineta al cărei conţinut le putea stropi.

Coridorul dădea într-o încăpere mare: pe stînga era un fel de spălătorie, pe dreapta duşurile şi în faţă coridorul continua şi apoi cotea spre dreapta, dînd într-un tunel care traversa fortul pe toată lăţimea, de la drumul de patrulare exterior (unde ne plimbam noi) pînă la cel care înconjura fortul.

Înaintam încet şi vecinul meu „îmi făcea" în şoaptă „onorurile casei": holul (aici te bate), spălătoria (bună

pentru percheziții), dușurile (chipurile pentru baie), apoi, coborînd și mai mult vocea: celula nr. 0, a condamnaților la moarte.

Cu dușul aveam să fac cunoștință curînd. În principiu, de două ori pe lună (dar de obicei după trei și chiar patru săptămîni), programul de plimbare era suspendat și celulele erau duse — în același strict secret — la baie. Cum celule erau foarte multe și cum baia trebuia să se facă într-o singură zi, ritmul era foarte rapid.

Încă de dimineață se auzea cum deținuții din celelalte celule plecau și veneau. Cu circa un sfert de oră înainte, gardianul bătea cu piciorul în ușă și striga: „pregătirea pentru baie".

Asta însemna să te dezbraci rămînînd numai cu indispensabilii și cămașa și să-ți iei lenjeria curată, prosopul și săpunul ce ți se dădea la două săptămîni. Îl primeam în bucăți de circa 30 cm lungime și 4 cm lățime — un soi de leșie verde, zgrunțos și atît de umed, încît părea humă scoasă din apă. Fiecare bucată se împărțea între cinci deținuți, care se grăbeau să-și pună porțiile la uscat pe fereastră sau pe scîndurile patului. După două-trei zile săpunul devenea utilizabil și trebuia să ajungă pentru toaleta de dimineață, la spălatul lenjeriei și, firește, la baie, ceea ce însemna că trebuia folosit cu mare economie.

Cînd ne venea rîndul, ne îndreptam în șir spre dușuri. Să mergi în plină iarnă, sub pămînt, în cămașă și indispensabili și cu picioarele goale în pantofii scîlciați, în curentul de pe coridoarele umede și înghețate ale Jilavei, nu era de glumă, mai ales pentru niște oameni cu deficit de calorii și foarte slăbiți, cum eram noi.

Tremurînd, intrai în sala unde nu era cu mult mai cald decît pe coridoare și unde nu-ți prea venea să te dezbraci. Dar nu era timp de ezitări. Trebuia să te miști foarte repede, căci noi eram mai mult de patruzeci la (dacă îmi amintesc bine) vreo zece „căzi" și trei sau patru dușuri. Căzile erau niște mici copăi de ciment încastrate în perete, lungi de circa 80 cm, late de 50 cm și dotate cu un robinet. Se deosebeau de copăi numai prin aceea că aveau fundul plat. Intram cîte doi, ne muiam, ne săpuneam și ne spălam unul pe altul pe spate. Ne ștergeam și urmau alții la rînd. Cum, în principiu, trebuia spălată și lenjeria, mulți își puneau în cadă indispensabilii și cămașa, le săpuneau și le presau cu picioarele, spă-

lîndu-se și spălîndu-le în același timp, și încheiau toate aceste operații cu limpezitul, pe care îl făceau la robinet, pentru că trebuiau să lase rîndul altora. Totul se făcea în viteză și într-un fel de frenezie care contrasta puternic cu starea noastră de slăbănogi. Acești oameni vlăguiți, cadaverici, cu oasele ieșind prin piele și care se agitau ca niște demoni în aburul sălii de baie, în strigătele gardianului care îi zorea, ofereau un spectacol dantesc.

Atunci am văzut pentru prima oară oameni cîndva robuști, dar care slăbiseră într-atît încît pielea de pe pîntece le atîrna ca un șorț pînă sub genunchi. Este adevărat că peste un an aveam să văd ceva și mai rău la închisoarea de la Aiud.

În ce mă privește, nu am reușit niciodată performanța de acrobație și de viteză de a mă spăla și de a spăla și lenjeria. La baie mă ocupam doar de mine iar lenjeria o spălam în gamelă (după sistemul descris mai sus).

După baie, unii în pielea goală, alții cu lenjerie curată îmbrăcată la repezeală, cu prosopul pe cap, alergam — dacă se poate spune — cu pantofii care ne scăpau din picioare pe coridoarele reci pînă la camera care ne întîmpina cu mirosul ei de mucegai și de urină. Ne ștergeam bine, ne primeneam și ne culcam, învelindu-ne pînă peste cap cu tot ce aveam și strîngîndu-ne unul în altul ca să ne încălzim. Trebuie să spun că, în pofida frigului și a acestor faimoase băi, n-am văzut ca cineva să fi contractat o răceală în aceste închisori. Mi s-a explicat că faptul se datora cantității mari de acid uric — mare inamic al corizelor — ce plutea în aer. Poate că așa este, dar mai cred că, în circumstanțe dramatice, cînd corpul este supus la încercări teribile, omul găsește în străfundurile lui (pînă atunci ignorate) resurse, forțe și o rezistență ce depășesc orice previziune științifică. Am constatat acest lucru în închisoare, precum și la muncă forțată — la canalul Dunăre—Marea Neagră și în bălțile Dunării. Dar era nevoie de credință și de voința de a lupta. Dacă le pierdeai, erai pierdut.

Aceasta era deci „baia", pe care aveam s-o cunosc foarte curînd și care era necesară, deși în condițiile în care decurgea era cel puțin penibilă.

Dar deocamdată pornisem la plimbare și tocmai treceam prin fața celulei nr. 0, a condamnaților la moarte.

Ușa aceasta mi s-a părut înspăimîntătoare, mai sinistră decît tot ce văzusem pînă atunci; știam că dincolo de ea se aflau oameni ce urmau să moară, și unii dintre ei erau nevinovați; mai știam ce suferințe trebuiau să îndure condamnații la pedeapsa capitală.

În orice țară civilizată, cel care trebuia să plătească cu viața pentru crimele sale (sau cum era cazul aici: crime inventate de guvern), condamnatul, era supus în ultimele lui zile unui tratament mai omenesc. Ei bine, sub regimul comunist, la Jilava și în toate închisorile din România în care se aflau condamnați la pedeapsa capitală, ei erau supuși la toate umilințele, la toate torturile morale și fizice inventate de directorul închisorii, de ofițerul politic (ochiul Securității) și de gardieni.

Celula era ca toate celelalte; evident că nu era încălzită, dar nu-mi amintesc (trebuie verificat) dacă avea fereastră sau era oarbă, deci luminată doar artificial. Condamnatul avea la picioare lanțuri grele care îl împiedicau să meargă, obligîndu-l să sară, și lanțuri la fel de grele la mîini, ceea ce făcea dificilă orice mișcare, iar ca tortura să fie completă (căci este o tortură fizică și psihică să porți lanțuri), lanțul de la mîini era legat de cel de la picioare printr-un al treilea, ceea ce limita și mai mult mișcările acestor nenorociți.

Ca îmbrăcăminte: ciorapi, bocanci, cămașă, indispensabili, haină și pantaloni vărgați (ai închisorii), cei mai uzați și care nu protejau deloc împotriva frigului. O pătură. Nici vorbă de palton ca să se învelească... nu era nevoie, oricum nu aveau dreptul să iasă la plimbare...

Mîncarea era mai proastă decît a celorlalți deținuți: mai puține boabe de arpacaș, mai puține frunze de varză și nici urmă de „carne". Puțină apă de băut și de spălat. Condamnatul era tuns zero și bărbierit foarte rar. Nu era dus la baie — ce nevoie mai avea?

Dar cel mai cumplit era modul cum se purtau gardienii cu cei condamnați la moarte... Milițienii deschideau mereu vizeta și îi insultau, spunîndu-le că sînt vînduți, stîrvuri și cîte altele, însoțindu-și invectivele cu înjurăturile cele mai triviale. Uneori chemau un deținut, chipurile, ca să-i comunice ceva, și cînd acesta se apropia, îl scuipau, aruncau pe el o gamelă de apă murdară, sau îl supuneau la cine știe ce altă umilință. Culmea este că nu numai gardienii se dedau la astfel de acțiuni, ci și ofițerii de Securitate și directorul închisorii.

În această celulă nr. 0, în care erau îngrămădiți condamnații și în care în cea mai mare mizerie fizică fiecare aștepta să fie dus la locul supliciului, domnea o tensiune îngrozitoare. Unii dintre ei nu aveau nimic comun cu deținuții politici și numai o întîmplare nenorocită îi adusese acolo. Unii erau foarte curajoși, alții resemnați, alții revoltați, alții disperați. Atmosfera era încărcată, explozivă și adesea între acești bieți torturați, înfometați, terorizați, care știau că-și trăiesc ultimele zile, izbucneau certuri violente.

Una dintre marile distracții, dintre amuzamentele gardienilor era următoarea:

Așa cum am spus, condamnații la moarte aveau lanțuri la mîini și la picioare. Dar un om nu este executat înlănțuit. Ca atare, înainte de execuție i se scot lanțurile, dar cum sînt fixate în nituri, ele nu pot fi înlăturate decît cu ajutorul unei nicovale și al unui ciocan. Deținutul se întinde pe jos, cu piciorul lîngă nicovală și cu lanțul pe ea. Două-trei lovituri zdravene de ciocan (cu riscul de a sfărîma oasele prizonierului) și nitul sare. Apoi celălalt picior, mîna stîngă, mîna dreaptă, iată-l, uneori după luni de zile, liber în mișcări, liber ca să moară.

Am vorbit despre luni de așteptare. Da, au existat deținuți care au stat luni, chiar un an și mai mult în celula condamnaților la moarte, în această încăpere a terorii și a ororii, pentru ca într-o noapte să fie scoși spre a fi executați sau să li se comunice comutarea pedepsei în muncă silnică pe viață.

Dar să revenim la amuzamentul gardienilor. Deci, înainte de execuție, trebuiau scoase lanțurile și ca atare era nevoie de nicovală. Din cînd în cînd, seara, înainte de stingere, gardienii aduceau nicovala și ciocanul și le depuneau cu zgomot în fața celulei nr. 0.

Pentru condamnați era evident că în timpul nopții unul sau mai mulți dintre ei vor fi executați. Camera era cuprinsă de frică. Unii, așa cum am spus, încercau să-și țină curajul, dar unii cădeau pradă desperării, revoltei, asigurau că sînt nevinovați, își clamau dorința de a trăi. Încercările de a-i calma nu lipseau, și totuși izbucneau certuri și chiar încăierări, unii cerînd să fie lăsați să moară în demnitate, alții refuzînd moartea.

Și în acest timp, dincolo de ușă, gardienii se amuzau...

Cu trecerea orelor, în celula nr. 0 se făcea liniște. Sub pămînt, Jilava se cufunda în tăcere și întuneric. Îngri-

jorați, cu inima strînsă, cu urechile ciulite, condamnații la moarte încercau să perceapă cel mai mic zgomot: un gardian își făcea rondul, sau poate doi sau trei care voiau să continue amuzamentul și ai căror pași răsunau pe coridor, se opreau în fața ușii... și inimile păreau gata să sară din piepturi. Pașii se îndepărtau, inimile se liniștеau și așteptarea îngrozitoare se reinstala. Noaptea se scurgea încet, ora deșteptării se apropia și în inimile condamnaților se strecura o rază de speranță — o speranță pe care nu îndrăzneau s-o nutrească.

Cînd bătea „toaca" și Jilava se trezea, gardienii veneau și, printre hohote de rîs, insulte, înjurături și lovituri de picior în ușă, luau nicovala. Epuizați de noaptea de coșmar, condamnații reacționau fiecare în felul lui — de la lacrimi pînă la rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu — în timp ce torționarii, mulțumiți de distracția ce și-o oferiseră, se îndepărtau.

Îmi amintesc că mulți ani după epoca la care mă refer și care se situează în iarna și primăvara 1949, prin 1963 sau 1964, am întîlnit la închisoarea Gherla un om care, prin 1957-1958, petrecuse cîteva luni în celula nr. 0. Cele ce mi-a spus corespundeau întru totul celor știute de mine și despre care am vorbit. Deci în aproape zece ani nimic nu se schimbase.

În închisoare fiecare povestea cum ajunsese acolo, și, evident, așa a făcut și tînărul cu care mă împrietenisem. Cred că este interesant să evoc aici amintirile legate de prietenul meu, înainte de a încheia relatarea primei mele zile la Jilava, o zi la care se vor adăuga atîtea altele, din ce în ce mai grele.

Tînărul, care în 1963-1964 avea 25-26 de ani, făcuse parte din „lotul[1] Lugoșianu". Prin 1957-1958 Lugoșianu avea vreo 20 de ani. Tatăl său fusese o figură marcantă a Partidului Național-Țărănesc (cel mai puternic partid din România pînă la luarea puterii de către comuniști). Fost ministru plenipotențiar la Roma, fost ministru, ginerele proprietarului ziarului cu cel mai mare tiraj din țară, el a fost — ca absolut toți oamenii politici români — arestat și condamnat de autoritățile comuniste în 1946-1947. Familia sa a fost scoasă din casă și mutată într-o cameră

[1] lot — grup de persoane judecate împreună pentru aceeași cauză (de exemplu, o organizație anticomunistă) și care purta numele principalului acuzat.

mizeră, unde soția și cei patru copii (trei fete și un băiat) au încercat și au reușit să supraviețuiască.

Deși considerat „pătat" prin „originea socială", băiatul, învățînd bine, a reușit să termine liceul. Între timp, bătrînul Lugoșianu murise în închisoarea de la Sighet, iar fiul nutrea o ură implacabilă împotriva regimului comunist și a terorii pe care acesta o exercita asupra întregului popor român.

A decis să reacționeze împotriva opresiunii, dar știind că o revoltă era imposibilă, a adoptat lupta clandestină, care pornește cu un mic grup și, treptat, prin multiplicarea grupurilor, se extinde în toată țara. Dar pentru asta e nevoie de bani, și de unde să-i iei într-o țară comunistă decît de la stat? Împreună cu cîțiva prieteni a jefuit casa unui magazin alimentar. Nu știu cîți au participat la acest hold-up (doi, trei sau patru, mi se pare). Fapt este că după ce au luat banii și au fugit, la strigătele casierei un milițian a pornit în urmărirea lor și a tras. Rănit la picior, Lugoșianu s-a prăbușit, dar l-a împușcat pe milițian. A fost repede arestat de alți milițieni alertați de împușcături și dus la Securitate, unde a fost supus unui interogatoriu sever, adică torturat cumplit. A făcut mărturisiri și complicii lui au fost arestați. Dar în afară de ei au fost arestați mulți alții, care nu aveau nici o legătură cu acțiunea lui Lugoșianu. Fusese suficient ca el sau altul din grup să fi petrecut o noapte la vreunul, sau să fi fost prieten cu vreunul, ca respectivul să fie arestat.

Tînărul despre care vorbesc nu avea pe vremea aceea nici douăzeci de ani și era șofer pe un camion care făcea naveta între București și un oraș de provincie. Nu-l cunoștea pe Lugoșianu și nici nu știa nimic de organizația pe care el voia s-o înființeze. Dar, din nenorocire, cunoștea pe un membru al grupului. Într-o zi, acesta i-a dat o scrisoare închisă și l-a rugat să o predea unui prieten din orașul în care mergea. Filiera a fost ușor de urmărit. Cine a predat scrisoarea? Tînărul șofer. Arestat imediat, el a fost acuzat de a fi fost agentul de legătură al grupului. Negările, faptul că nu știa ce conține scrisoarea, că nici nu-l cunoștea pe cel căruia îi dusese plicul, că toți membrii grupului au declarat că el nu făcea parte din grup și nu știa de existența lui n-au ajutat la nimic. A fost condamnat la moarte împreună cu Lugoșianu și alți tineri, în majoritate minori (pe vremea aceea majoratul era la 21 de ani).

Așa a ajuns, împreună cu tot grupul, în celula nr. 0, unde erau și alți condamnați, cu care a împărțit suferințele luni de-a rîndul.

Pe Lugoșianu nu l-a cunoscut decît în această celulă a morții și de multe ori mi-a vorbit cu admirație de fermitatea acestui băiat care abia împlinise douăzeci de ani. Nu se plîngea niciodată, îi îmbărbăta pe cei slabi și mai nenorociți, era un model de curaj și de calm, singurul lui regret — un imens regret — era de a-i fi antrenat pe ceilalți tineri în acest dezastru.

După luni de așteptare și de tensiune, într-o noapte — la miezul nopții, căci la comuniști atunci au loc execuțiile — ușa celulei s-a deschis și grupul Lugoșianu și alți cîțiva condamnați la moarte au fost scoși pe coridor. Nicovala era acolo și coridorul mișuna de soldați ai Securității înarmați cu pistoale automate îndreptate spre nenorociții care abia se mai țineau pe picioare. Li s-au scos lanțurile și au fost puși să-și scoată pantalonii și hainele.

Înghețați de frică, de frig, de deznădejde, înconjurați de gărzi înarmate, tinerii au străbătut lungile subterane ale Jilavei. Au mers pe drumul de patrulare pînă aproape de poarta de intrare în fort și s-au oprit. Atunci, Lugoșianu, cu capul ras descoperit, cu picioarele goale în ghete, numai în indispensabili și cămașă în frigul nopții și al ultimelor clipe ale scurtei sale vieți, s-a apropiat de tovarășii de suferință și i-a îmbrățișat pe rînd, cerîndu-le iertare de a-i fi adus, fără voia lui, acolo.

Apoi fiecare a fost închis în cîte o celulă de așteptare sau de triere de sub arcada de la intrarea în fort. Acestea erau încăperi foarte mici, ceva mai mult de un metru lungime pe o jumătate de metru lățime. Nimic pe care să te așezi, în afară de pămîntul bătătorit, nici o lumină, în afară de cea care se strecura prin crăpăturile ușii de la reflectoarele de pe drumul de patrulare.

Și din nou a început o lungă și nemiloasă așteptare. Se auzeau voci, pași care se apropiau și se îndepărtau, și fiecare, în celula sa, își spunea: acum or să vină să mă ia. Și în aceste ultime clipe ce le mai acordau călăii, tinerii băteau încet în pereții celulelor vecine, vestind camarazilor că mai sînt acolo, întrebîndu-i dacă mai sînt în viață și transmițîndu-le un ultim adio, înainte de a intra în eternitate.

Se aude un zgomot de motor și două jeepuri cu toate farurile aprinse se opresc la poartă, în fața intrării. În

unul se afla șoferul și trei gradați, în celălalt — doi soldați, toți din trupele de Securitate, și un milițian, înarmați cu pistoale mitralieră.

Tînărul meu prieten se uita prin crăpăturile ușii.

Primul scos din celulă a fost Lugoșianu. Se pare că a strigat ceva prietenilor lui, dar zgomotul motorului, ordinele și tropăitul cizmelor i-au acoperit vocea. Înșfăcat, aruncat în jeep, în cîteva clipe a dispărut pentru totdeauna.

Pentru cei rămași, lunga așteptare a reînceput. Toți știau ce va urma, căci scenariul — mereu același — era bine cunoscut. Jeepul va goni pînă la „Valea piersicilor", în apropierea fortului. Acolo, Lugoșianu, tot numai în cămașă și indispensabili, va fi dat jos și pus să meargă drept înainte în fața jeepului, pe drumul îngust și pustiu. Avînd în spate toate farurile aprinse, Lugoșianu va merge cu această lumină în față și cu întunericul în jur, pînă cînd o rafală de pistol mitralieră îi va curma calvarul. În fine, subofițerul de miliție, al cărui nume l-am uitat, îi va da lovitura de grație.

Din locul unde se afla, prietenul meu nu putea auzi nimic, dar din unele celule ale fortului se auzeau în depărtare rafalele din „Valea piersicilor" în timpul execuțiilor.

Acum așteptarea devenise insuportabilă pentru cei rămași și, deși se temeau de ea, întoarcerea jeepurilor părea că se prelungește interminabil. În fine, le-au auzit venind în goana mare, intrînd în tunel, virînd și luînd poziție de plecare. Cine va urma? Au scos un altul și mașinile morții au pornit val-vîrtej. Vecinii prietenului meu băteau discret în perete: toc-toc-toc, mai sîntem aici, mai sîntem în viață. El le răspundea prin același semnal, asemenea unuia îngropat de viu care mai avea mîinile libere.

Intervalul dintre plecarea și revenirea jeepurilor făcea așteptarea și mai grea.

A treia, a patra cursă; de fiecare dată prietenul meu își zicea că următorul va fi el. A cincea, a șasea cursă, și al șaselea corp căruia gloanțele îi curmaseră suferințele. Și din nou așteptarea, așteptarea nesfîrșită, insuportabilă; apoi îngrozitorul tropăit de cizme care se apropie, gardienii și soldații Securității, toți înarmați, care îi scot afară, îi încolonează doi cîte doi și, prin aceleași coridoare, îi readuc în fort, îi introduc într-o sală plină de lume. Printre cei de față el vede avocatul, procurorul, anchetatorul, ofițeri de Securitate, directorul închisorii... Procu-

rorul dă citire unui text, și durează mult pînă cînd cei scăpați înțeleg că pedeapsa capitală le-a fost comutată în muncă silnică pe viață. Apoi procurorul citește o diatribă patetică despre bunătatea și mărinimia de care dau dovadă regimul, partidul și guvernul față de dușmanii poporului.

Prizonierii sînt luați și azvîrliți într-o celulă în care vor avea parte de un regim aproape la fel de inuman ca cel din celula nr. 0, cu singura deosebire că știu că au scăpat cu viață. Abia după mai multe luni vor ajunge în închisorile în care își vor executa pedeapsa.

Toate acestea s-au petrecut în 1957. Peste patru ani închisoarea pe viață a fost abolită și pedeapsa maximă a fost fixată la 25 de ani. În 1963, cînd l-am cunoscut, acest tînăr ispășise deja mai bine de șase ani. Mai avea ceva mai puțin de 19 ani. Dar în 1964, cînd România voia, din motive economice, să strîngă relațiile cu Occidentul, ea s-a văzut obligată să deschidă porțile închisorilor pentru zecile de mii de deținuți politici. Amnistia a fost generală, iar tînărul meu prieten, care scăpase în chip miraculos de plutonul de execuție și care apoi crezuse că își va sfîrși zilele în închisorile comuniste, și-a redobîndit libertatea după șapte ani de detenție. Mai puțin decît unul care dosise aur sau decît un nenorocit care, după ce ascultase radio Londra sau radio Paris, avusese nefericita idee să trăncănească despre „minciunile debitate de aceste mizerabile posturi capitaliste".

Și după toate acestea să nu crezi în Destin, să nu crezi în miracole?

Dar iată că ne-am îndepărtat de plimbarea noastră — una din puținele pe care le-am făcut în cele patru luni cît am stat la Jilava.

După ce a ieșit din fortăreață, coloana noastră a luat-o la stînga, pe drumul de patrulare, în ritmul lent al celor care duceau tinetele și, după cîțiva pași, s-a oprit în dreptul cîtorva „pinguini", care, cu fața la perete și mîinile la ceafă, așteptau să ne îndepărtăm. Tinetele au fost puse jos și în timp ce noi ne continuam plimbarea, deținuții de drept comun se ocupau de tinete și de ciuberele pentru apă — pe primele le vărsau într-un canal și pe celelalte le umpleau de la un robinet.

Noi am mers destul de mult pe drumul de patrulare, pînă la o scară de lemn care se clătina și, după ce am urcat cele cîteva trepte, am ajuns în partea de sus a fortului.

De îndată ce am ieşit de sub pămînt, am fost izbit de savoarea aerului proaspăt, de lumină (deşi era o vreme posomorîtă şi tristă), de mişcarea oamenilor, a unui cîine, a ierbii care se pleca în bătaia vîntului, de zgomotele care aminteau că afară viaţa continua: o voce care bombăneа la bucătărie, un ciocan cu care se bătea un cui, un ceaun trîntit... Cît era de frumos!

În afară de scurta mea ieşire din ajun, la sosire, cînd, date fiind condiţiile în care avusese loc recepţionarea noastră, nu avusesem timp să profit de fericirea de a mă găsi în aer liber, trecuseră patru luni de cînd nu mai ieşisem şi acum mă bucuram din plin de aceste lucruri atît de preţioase: aerul, cerul, mişcarea, viaţa.

Pe măsură ce urcam, vîntul devenea tot mai pătrunzător şi peisajul văii înconjurătoare se deschidea în faţa ochilor noştri. Şi abia cînd am ajuns pe platforma destinată plimbărilor noastre, aflată în partea superioară a fortăreţei, am înţeles ce era Jilava. Un fel de colină mare şi teşită, ale cărei ridicături fuseseră nivelate, care domina (abia vizibil) cîmpia din jur. Mici văi naturale, drumuri de patrulare tăiate chiar în colină separau şi legau aceste forturi al căror interior era împănat de galerii, camere, unele complet betonate, care iniţial fuseseră depozite de arme, muniţii, alimente, de încăperi mai mari sau mai mici.

Pe platforma înconjurată de sîrmă ghimpată şi de o balustradă, fiecare din noi încerca să profite cît mai mult de aerul curat, elementul vital al supravieţuirii. Unii inspirau şi expirau adînc, alţii făceau exerciţii de gimnastică, alţii mergeau (încet sau foarte repede) în lung şi în lat. Cei mai slăbiţi stăteau pe pămîntul gol şi tremurau de frig în zdrenţele cu care erau îmbrăcaţi. În fine, cîţiva stăteau sprijiniţi de balustradă şi priveau cu aviditate în depărtare. M-am apropiat. Jos, peisajul era dezolant: pîlcuri de arbori, pajişti, un drumeag pustiu — cel pe care venisem. Nici o fiinţă omenească, nici un animal pe aceste cîmpuri; numai ciorile se roteau croncănind sub cerul posomorît.

Camarazii mei vorbeau, arătînd cu degetul: acolo e Bucureştiul, în direcţia asta e cutare cartier, în aceea cutare... Am privit: nu se vedea nimic, Bucureştiul era prea departe. Dar pentru aceşti oameni faptul de a vedea direcţia în care se afla oraşul, cînd cu cîtva timp înainte, sub pămînt, li se părea că este într-o altă lume, într-o

lume inaccesibilă și ireală, faptul de a ști că acolo, în direcția în care priveau, se aflau ființe care îi iubeau și se gîndeau la ei îi tulbura și, în același timp, le dădea curaj.

N-am rezistat și am încercat și eu să fixez în acel orizont îndepărtat locul în care se aflau ai mei. Exact în partea opusă a orașului, căci noi ne aflam la sud, iar eu locuiam la nord. Dar oare mai erau acolo? Oare soția și copiii mei, unul de șapte și unul de patru ani, nu fuseseră scoși din casă? Mai tîrziu voi afla că așa se întîmplase. Dar deocamdată, ca toți ceilalți, nu puteam decît să mă tem și să sper.

„Încolonarea", se auzi după cinci-zece minute vocea gardianului; la întoarcere drumul a fost mult mai greu, căci mulți dintre noi nu mai aveau putere să coboare scara perpendiculară și instabilă; ei se țineau de balustradă, dar, ca să nu cadă, trebuiau ajutați de ceilalți. În fine, cu chiu, cu vai, am coborît, în drum echipa de serviciu a luat tinetele și ciuberele de apă, și, prin tunele și coridoare, ne-am întors în celulă.

Fereastra și ușa fuseseră lăsate larg deschise, ca să se aerisească. Degeaba: cînd am intrat m-a izbit mirosul puternic de gunoi, de urină și de mucegai. Mai rău decît într-un grajd, era mai degrabă ca într-o cocină.

După plimbare, oamenii erau întotdeauna mai puțin apăsați, aveau un moral mai bun. Luaseră contact cu viața și, discret, se întrebau unii pe alții dacă remarcaseră ceva, un semn de natură să dezvăluie o rază de speranță. Ca să reziste, unii dintre noi aveau absolută nevoie de un asemenea dopaj. De aceea, pentru a menține moralul camarazilor, unii inventau povești cam de felul acesta: „Ați văzut? Gardienii păreau foarte preocupați; înseamnă că se întîmplă ceva" sau „Cînd am trecut pe lîngă «pinguinii» care stăteau cu fața la perete, unul a întors puțin capul și mi-a făcut cu ochiul, adică e bine", și pînă la vești dintre cele mai fanteziste ca, de exemplu: „un deținut de drept comun mi-a șoptit că americanii i-au somat pe ruși să se retragă din țările Europei de Est".

La auzul unor asemenea „știri" prizonierii erau cuprinși de o mare agitație. Se formau mici grupuri, se comenta în șoaptă și mulți erau cuprinși de un fel de euforie. Trebuie să recunosc însă că mulți rămîneau sceptici.

Personal, am fost întotdeauna împotriva acestui drog al falselor veşti bune, căci după entuziasmul primelor zile, cînd deţinutul vedea că timpul trece şi nu se întîmplă nimic, el ajungea într-o demoralizare vecină cu disperarea.

În privinţa moralului deţinuţii puteau fi împărţiţi în mai multe categorii:

Cei al căror cuvînt de ordine era: „ura, curînd la gară şi apoi acasă". Ei erau plini de încredere şi aşteptau eliberarea de la o zi la alta, de la o săptămînă la alta. Dar cînd vedeau că săptămînile şi lunile treceau şi în viaţa noastră cotidiană nu se producea nici cea mai mică schimbare, ei cădeau pradă unui pesimism profund, unei adevărate neurastenii, negau totul, încetau să mai spere şi, pierzînd dorinţa de a lupta, treptat se stingeau.

O a doua categorie era formată din cei a căror deviză era: „aici o să murim". Pe aceştia trebuia să-i zgîlţîi, să le ridici moralul. Unii, încurajaţi de noi, continuau să lupte pentru supravieţuire, dar şi dintre aceştia se stingeau — cei care nu mai aveau nici un resort, care pierduseră orice speranţă.

Cei din aceste două categorii erau în pericol şi trebuia să se încerce temperarea unora — care atunci cînd erau smulşi din visurile lor te tratau drept defetist — şi încurajarea celorlalţi, care refuzau să mai spere, dar se agăţau de cei care — cu moderaţie — le ridicau moralul.

A treia categorie era cea bună. Aici erau cei care aveau cele mai multe şanse de a depăşi toate încercările. Ei se aflau pe linia de mijloc: nici prea mult optimism, nici prea mult pesimism; linia speranţei şi a moderaţiei. Erau navele de cursă lungă care, de bine de rău, treceau prin vînt şi furtună.

Experienţa atîtor ani de închisoare m-a învăţat două lucruri.

Primul: că moralul avea o importanţă capitală. Din ziua în care îşi pierdea speranţa, dorinţa de a lupta pentru a supravieţui, omul era condamnat.

Al doilea: credinţa. Cei care au avut-o au dat cel mai mare procent de supravieţuitori. În rugăciune ei găseau liniştea, credinţa, un fel de acceptare a Destinului, dar dublate de o speranţă dură ca o lamă de oţel.

După ce gardianul a închis uşa, cei mai obosiţi s-au întins pe pat, apoi, după ce fiecare s-a aşezat la locul lui şi ne-am odihnit un timp, conferenţiarul din acea zi a început să vorbească.

Conferințele erau interzise de către administrație. Dușmanii poporului nu se aflau în închisoare pentru a se cultiva. Cu toate acestea, în toate închisorile se țineau conferințe, adesea chiar adevărate cursuri.

Toată lumea era îndemnată să vorbească, și fiecare avea timp să-și pregătească expunerea: țăranii — despre viața, tradițiile lor, despre creșterea animalelor și despre agricultură, muncitorii — despre munca lor, intelectualii despre specialitatea lor (istorie, literatură, teologie), la fel profesorii (fizică, astronomie etc.), ofițerii — despre strategia, istoricul unor bătălii, oamenii politici, diplomații — despre evenimentele politice (cauzele, consecințele acestora) ș.a.m.d.

În monotonia abrutizantă a celulelor, aceste conferințe aveau un dublu avantaj, și anume acela că ofereau o preocupare și întrețineau memoria conferențiarului. Zile de-a rîndul înainte de a face expunerea îi vedeai pregătindu-se — mergeau prin celulă în lung și în lat, duși pe gînduri, cu sprîncenele încruntate. Conferințele aveau și avantajul că aflam o mulțime de lucruri și că petreceam într-un fel, să zicem agreabil, după-amiaza. Uneori oratorul nu reușea să termine înainte ca masa de seară să ajungă pe coridorul „celularului" nostru. În acest caz, se întrerupea și continua a doua zi.

Mulți dintre noi dădeau lecții de limbi străine: franceză, engleză, germană. Și acest fapt era aspru pedepsit, ceea ce nu-i împiedica însă pe oameni (mai ales pe elevi și studenți) să-și asume riscul și, chiar după ce erau pedepsiți, să reînceapă. Limba cea mai solicitată era franceza și aproape că nu a fost celulă din atîtea închisori prin care am trecut în care să nu fi avut mai mulți elevi.

În unele închisori, ca cea de la Aiud, unde se aflau cei mai de seamă intelectuali ai României (în afară de cea de la Sighet, destinată foștilor oameni de stat și în privința căreia exista un secret absolut) și unde într-o singură celulă puteai întîlni cele mai mari celebrități ale facultăților sau ale baroului, aceste somități țineau adevărate cursuri, ce durau luni de-a rîndul și erau urmărite cu pasiune de către elevi și studenți care își uimeau profesorii prin cunoștințele dobîndite. După un an sau doi de contact cu acești eruditi, ei știau mai mult decît un doctor în drept, în filozofie sau în fizică și uneori faptul de a fi transferați dintr-o celulă într-alta le permitea să

se îmbogățească cu o nouă disciplină sau să împărtășească altora cunoștințele ce le dobîndiseră.

Astfel, flămînzi, terorizați, umiliți, acești oameni păstrau în ei o flacără prețioasă: dorința de a împărtăși tinerilor cunoștințe și aceștia — dorința de a se îmbogăți cu tezaurele de inteligență și cultură aruncate de comuniști în adîncurile temnițelor, unde se vor stinge unele după altele.

Nu-mi amintesc cine a vorbit, ce conferință s-a ținut în prima seară petrecută în penumbra cavoului nostru. Îmi amintesc numai că vorbitorul a trebuit să încheie precipitat, căci pe coridor se auzeau „bucătarii" care ne aduceau anemica rație de seară.

Așadar, începusem viața de închisoare; prima mea noapte și prima mea zi la Jilava se încheiaseră.

Capitolul III

Se strînge șurubul. Regimul se înăsprește

Cînd, grație sprijinului armatei sovietice, comuniștii au venit la putere în România, regimul de la închisoarea Jilava era omenos. Dimineața, așa cum am spus, după ce se făcea „numărătoarea", ușile camerelor rămîneau deschise și deținuții puteau circula toată ziua pe coridoare, puteau merge dintr-o celulă în alta sau pe drumul de patrulare. La date fixe ei puteau scrie cărți poștale, puteau primi corespondență, pachete și aveau dreptul la vorbitor. Li se permitea chiar să facă foc și să-și fiarbă unele alimente pe drumul de patrulare iar supravegherea era atît de „suplă" încît unii gardieni făceau oficiul de poștași, transmițînd discret biletele ale deținuților către familie și viceversa.

Cu venirea comuniștilor toate acestea s-au schimbat. Nici pomeneală de vorbitor, pachete, corespondență, uși deschise. Locul gardienilor-tătici a fost luat de brute cărora o instrucție specială le luase și ultima rămășiță de simț al omeniei, dacă îl avuseseră.

Dar asta nu era de ajuns. Este evident că în concepția liderilor comuniști, arestările nu vizau numai reprimarea comploturilor. Începînd din 1947, orice putea fi motiv de arestare, încarcerare, condamnare a celor numiți de ei „dușmanii poporului", pentru simplul motiv că erau împotriva regimului comunist.

Era vorba de a teroriza o națiune întreagă și de a-i anihila orice rezistență. Pentru aceasta orice mijloc era bun, și de cîte ori nu s-au văzut oameni arestați fără motiv și cărora anchetatorii se străduiau în săptămînile și lunile de anchetă să le inventeze un delict în baza căruia să-i trimită pentru ani sau pentru restul zilelor în închisorile arhipline ale țării. Și de cîte ori nu-i trimiteau acolo fără a le fi intentat un proces, fără a le fi

găsit un cap de acuzare. Dar a aresta, a închide, a ține oamenii (inocenți sau nu) ani de-a rîndul în închisoare nu era suficient. Trebuia ca atunci cînd deținutul ar fi fost eliberat (dacă ar fi fost), el să fie atît de îngrozit și de distrus de regimul la care fusese supus, încît să nu mai îndrăznească să formuleze vreodată nici cea mai neînsemnată critică la adresa regimului.

Pe de altă parte, cum închisorile construite de regimul burghez erau absolut insuficiente pentru toți cei vizați de regimul comunist — chiar dacă în camere numărul deținuților ar fi fost împătrit sau încincit — și cum nimeni nu urma să fie eliberat decît după mulți ani, evident că trebuia găsită o posibilitate de evacuare a surplusului.

În fața acestor două evidențe — o soluție foarte simplă: în închisori să se instituie un regim în care mortalitatea să facă ravagii în rîndurile deținuților. Această formulă prezenta numeroase avantaje. Voi menționa doar trei:

În primul rînd, cei care ar fi scăpat ar fi fost atît de slăbiți fizic și moral încît n-ar mai fi îndrăznit să facă vreo mișcare și ar fi inspirat o teroare salutară celor cărora le-ar fi relatat, pe ocolite, ororile trăite; or, cum nu exista familie română, de la cea mai modestă pînă la cea mai bogată, să nu aibă deținutul sau deținuții ei, operația era rentabilă;

În al doilea rînd, cei care mureau făceau loc noilor veniți;

În al treilea rînd, prin moartea tuturor acestor oameni nu se distrugea numai o clasă, ci o mare parte din ceea ce formase structura statului român, de la simplul consilier comunal, de la învățătorul și preotul din sat, pînă la cei mai înalți membri ai magistraturii, armatei, universității, Bisericii, vieții politice.

La toate acestea se adăuga un factor deloc neglijabil: economia ce se făcea prin hrănirea acestor deținuți cu un număr de calorii care nu reprezenta nici jumătate din ceea ce era considerat minim pentru supraviețuirea unui om.

Ce-i drept, în 1947—1952 arestările se succedau în asemenea ritm, încît nici prin această formulă guvernul român nu reușea să soluționeze problema cazării a zeci și sute de mii de arestați. A trebuit deci să inventeze faimosul „Canal Dunăre — Marea Neagră"; un canal ce

urma să lege fluviul de mare, Dunărea continuînd să se verse în Marea Neagră. Dar realitatea este că acest canal va înghiți în muncile forțate, asemănătoare celor din Gulag, un număr enorm de deținuți politici.

La Canalul Dunăre — Marea Neagră, ale cărui prime jaloane au fost puse în vara anului 1949, dar care s-a dezvoltat începînd din 1950, voi reveni în alte capitole.

Deocamdată, abia sosisem la Jilava, unde domnea regimul inuman descris în capitolele precedente. Trebuie să spun că toți eram convinși că nu putea să dureze, că, din rațiuni necunoscute nouă, ni se impuseseră aceste restricții și că în curînd se va reveni la o viață penitenciară mai umană, căci prelungirea acelei situații însemna moartea, mai devreme sau mai tîrziu, a celor mai mulți dintre noi.

Și nu ne înșelam. Acelea erau ultimele zile ale „acelei Jilave". Curînd după sosirea mea situația a început să se schimbe, dar contrar așteptărilor noastre, să se agraveze. Și aceasta ca urmare a măsurilor luate de noul director al închisorii, numit cu instrucțiuni speciale de către Ministerul de Interne.

Noul director, Maromet, de tristă celebritate, va aplica aceste instrucțiuni cu o ură dintre cele mai crunte și mai feroce, strîngînd tot mai mult șurubul prin inovațiile pe care le aducea. A procedat astfel pînă cînd mai mult nu se putea și nu mai existau decît două posibilități:

o parte (cea a autorităților) să aștepte ca cei mai slabi dintre noi să moară;

cealaltă parte (noi) să se agațe cu toate forțele, și mai ales cu toată voința de a trăi, de speranța că într-o zi ceva ne va salva, adică vom fi luați de la Jilava și trimiși în alte închisori unde, speram, regimul va fi mai puțin dur.

Pentru a se înțelege disprețul guvernului comunist față de viețile a zeci și sute de mii de români arestați ar fi suficientă menționarea numelor acelor brute pe care le-a numit directori de închisori și de lagăre și relatarea faptelor lor. S-ar putea face un capitol tragic care ar reprezenta în istoria umanității o rușine la fel de mare ca ororile la care s-au dedat temnicerii lagărelor germane, sovietice și, desigur, ai celor din celelalte țări satelite ale Moscovei.

Din păcate, nu am elementele necesare pentru un astfel de studiu (în România au fost zeci de închisori, zeci

de lagăre de muncă forțată, și eu nu le-am cunoscut pe toate). De aceea, mă voi limita, în cursul povestirii mele, la acele figuri sinistre care m-au frapat cel mai mult. Una dintre ele era Maromet. Cu un fizic și mai ales cu o față de degenerat, vorbind cu mare dificultate, elementar, primar, aproape analfabet, noul director al Jilavei era un fost paznic de grădină publică. Se înscrisese în partidul comunist, intrase în miliție și prin zelul cu care se manifestase față de „dușmanii poporului" proaspăt arestați își cîștigase încrederea „organelor" superioare ale Miliției și Securității. Ura și cruzimea îl recomandau ca director ideal pentru închisoarea comunistă destinată deținuților politici. Iar dacă funcția sa depășea cu mult posibilitățile sale intelectuale, era cu mult peste ce ar fi putut visa el ca „realizare socială", nu-i nimic, cu atît mai bine: tocmai dotorită acestui fapt el va fi și mai devotat partidului, va fi în stare să facă orice pentru a se menține într-un post atît de nesperat.

Primul lucru pe care l-a făcut cînd a venit la Jilava a fost să-i schimbe pe vechii gardieni și să pregătească alții. La Jilava s-a organizat o școală pentru gardieni, în care se țineau cursuri speciale. Au fost aduși aici tineri milițieni care au fost îndoctrinați în sensul că noi eram „dușmanii poporului", că nu eram animați decît de ideea de a lua puterea și de a aduce poporul român în stare de sclavie și că datoria lor era să ne nimicească. Li se spunea că pentru noi nici un tratament nu era prea dur, că împotriva deținuților politici erau admise orice maltratări, și cu cît gardianul va fi mai brutal și mai fără milă, cu atît mai mari vor fi șansele lui de a face o carieră strălucită. Prezența lui Maromet în fruntea acestei celebre închisori nu era de altminteri cea mai bună dovadă că aceste afirmații erau întemeiate?

Școala aceasta a dat roade. Îmi amintesc că eram de cîteva săptămîni la Jilava, cînd a venit primul grup de milițieni noi. Ei au fost repartizați la diverse secții ale închisorii, și unul dintre ei la noi. Era un țăran tînăr din județul Năsăud (Transilvania). Om așezat, simpatic și inteligent, el era îngrozit de cele ce vedea la Jilava și, discret, ne arăta simpatie. Ei bine, n-a fost nevoie decît de trei săptămîni de îndoctrinare pentru ca acest băiat de treabă să devină o adevărată brută, unul din gardienii cei mai detestați și mai temuți de prizonieri.

Prin urmare, prima realizare a lui Maromet a fost această școală, o realizare de cea mai mare importanță, căci contactul între deținut și gardian este permanent (chiar dacă adesea imprevizibil) și poate crea un climat îngrozitor de opresiune și de teroare.

Imediat ce soseau la Jilava, deținuții trebuiau „puși în condiție". Așa se explică „primirea" ce li se făcea. Prizonierii trebuiau înfricoșați, copleșiți, ca să înțeleagă bine că „autoritatea" avea toate drepturile, în timp ce ei nu aveau nici un ajutor, nici o posibilitate de a se apăra și foarte puține șanse de a scăpa.

Trebuie să spun că dacă școala înființată de Maromet era excelentă — din punctul lui de vedere —, cert este că și elevii erau, în general, bine aleși, deosebit de dotați și erau încîntați să aplice și să perfecționeze metodele învățate.

Aici voi deschide o mică paranteză: deținuții politici erau, evident, din toate categoriile sociale, de toate profesiile. Dar categoria cea mai detestată de gardieni, și aceasta de departe și fără excepție, era cea de învățător și de profesor. Cînd un gardian te întreba „tu ce ai fost" era de preferat să-i spui că ai fost orice decît să-i spui că ai fost învățător, căci riscai să-ți atragi cele mai crunte persecuții, deoarece gardienii te considerau un fel de inamic personal.

Noi ne explicam această ură prin faptul că, în general, gardienii erau selecționați dintre ființele cele mai abjecte, cele mai limitate și că, deci, date fiind capacitățile lor intelectuale, școala le lăsase amintiri foarte neplăcute.

Este însă amuzant de văzut care era categoria socială care îi impresiona cel mai mult — sau mai degrabă singura care îi impresiona. Ei bine, de cîte ori n-am auzit gardieni spunînd în mustrările lor analfabete învățate la școala lui Maromet: „ăi fi fost tu magistrat, ăi fi fost tu general, ăi fi fost tu ministru, ăi fi fost tu chiar contabil-șef, aici nu ești decît un deținut".

Contabilul-șef era pentru ei sumumul; el avea banii, el îi distribuia, deci el era cel mai tare.

Astfel, de la cel din urmă gardian, care se amuza terorizîndu-i pe condamnații la moarte, pînă la director, care își dădea toate silințele să tortureze mai multe mii de deținuți — iată pe ce mîini încăpuserăm.

Cînd am venit la Jilava, Maromet, şi el nou venit, era abia în stadiul de pregătire a acţiunii sale şi a gardienilor. Paralel cu pregătirea acestora, el a trecut la înfăptuirea proiectelor şi situaţia s-a deteriorat rapid. Prima etapă a constat în a-i instrui pe miliţieni să se poarte cît mai dur posibil cu deţinuţii politici. A doua a constat în înrăutăţirea continuă a hranei. Deja insuficientă, acum ea se împuţina din zi în zi. Nu cantitativ, ci ca valoare nutritivă. Ciuberele erau la fel de pline, dar conţineau din ce în ce mai puţine frunze de varză, mai puţin arpacaş, orz, mai puţine grăsimi şi deşeuri de carne — o zeamă lungă în care pluteau unele din aceste alimente.

Şi foarte curînd a început coşmarul, căci corpurile noastre nu erau decît o imensă durere şi într-un efort deznădăjduit de a supravieţui se hrăneau din propria lor substanţă. Această tortură nu poate fi descrisă. Numai cei care au trăit-o, care timp de săptămîni, luni, ani au cunoscut senzaţia că se mănîncă pe ei înşişi, numai aceia pot înţelege grozăvia agoniei îndelungate şi lente a deţinuţilor politici în închisorile comuniste din România. Foamea, obsesia hranei erau atît de insuportabile, încît în toate celulele şi în toate camerele deţinuţii au decis să se interzică formal orice conversaţie, orice aluzie la hrană. Cea mai mică firimitură de pîine era un bun de preţ şi prin performanţe de ingeniozitate (dată fiind lipsa oricăror unelte) în fiecare celulă se construiau balanţe cu care se cîntărea şi se împărţea pîinea, aproape la gram, aşa încît fiecare să aibă şanse egale de supravieţuire. La fel se proceda cu deşeurile de carne care erau scoase din supă şi tăiate în părţi egale. Se recurgea la tot felul de trucuri pentru a avea în celulă o gamelă în plus, profitînd de neatenţia gardianului care supraveghea distribuirea şi de complicitatea tacită a „bucătarului“ (un deţinut de drept comun), care observa, dar nu ne dădea de gol.

În prezent, întreaga viaţă era axată pe hrană, cu toate că subiectul nu era abordat decît pentru a elabora planuri menite să aducă un mic surplus colectivităţii.

Să nu vorbeşti. Dar mai ales să încerci să nu te gîndeşti, să nu mai simţi această durere puternică ce se întindea în tot corpul. Nici noaptea nu scăpam de acest coşmar, căci visam mîncare, o mîncare inaccesibilă chiar şi în visurile noastre. Cînd mă trezeam noaptea auzeam oamenii scrîşnind din dinţi, în somn, din cauza foamei.

Curînd au apărut primele semne de distrofie. Membrele noastre au început să se umfle, mîinile, şi mai ales picioarele — labele şi gleznele — erau atît de umflate încît nu ne mai puteam încălţa. Pielea era întinsă şi subţiată, foarte sensibilă şi crăpa. Uneori era albă, uneori (tocmai fiindcă era atît de întinsă) roşie, şi dacă apăsai, rămînea o adîncitură care dispărea după foarte mult timp. Erau semnele caracteristice distrofiei pe care o voi întîlni în lagărele de muncă forţată („colonii", cum erau numite cu pudicitate) unde m-au trimis, împreună cu atîţia alţii, STĂPÎNII ţării.

Aceasta era deci prima fază a distrofiei, şi de îndată ce simptomele ei apăreau, aveai de ce să fii foarte îngrijorat, căci urma destul de repede (în funcţie de rezistenţa fiecăruia) a doua fază. Or, dacă în acest prim stadiu al distrofiei procesul putea fi stopat prin ameliorarea hranei, în al doilea stadiu acest lucru nu mai era posibil. Acest al doilea stadiu apărea într-un moment nedeterminat. În faza preliminară lui deţinutul devenea scheletic, cu picioare enorme, mîini umflate îngrozitor şi un corp cu aspect cadaveric. Starea lui de slăbiciune era atît de mare încît de-abia mai putea merge. Atunci începea a doua fază. Ca să spun lucrurilor pe nume, el avea o diaree cumplită. Corpul lui nu mai asimila nimic, nu mai reţinea nimic, tot ce mînca era eliminat sub formă lichidă. În acest stadiu omul nu mai avea nici o şansă, chiar dacă primea îngrijiri. Am văzut mai tîrziu, în alte închisori sau la Canalul Dunăre — Marea Neagră, distrofici ajunşi în acest stadiu şi care, prin diverse concursuri de împrejurări, fuseseră trimişi la infirmerie spre a fi trataţi. Pentru aproape toţi a fost inutil, nu au fost salvaţi. La drept vorbind, ce îngrijiri se dădeau la infirmerie? Nişte orz decorticat foarte sec (adică fără lichid) şi cîteva sulfamide. Or, pe atunci, la Jilava nici nu putea fi vorba de a merge la infirmerie. Inventivul Maromet suprimase vizitele medicale şi în cele patru luni petrecute la Jilava în 1949 n-am văzut nici un medic, nici măcar un felcer. Puteai să mori, că nimeni nu se uita la tine. Aceasta şi făceau nefericiţii distrofici. Dar pînă atunci de cîte suferinţe aveau parte! Cîte suferinţe nu au îndurat şi toţi ceilalţi deţinuţi care, începînd de la un abces sau o durere de dinţi pînă la tuberculoză, trecînd prin toate maladiile cunoscute în închisoare, nu au primit nici o îngrijire.

Bineînțeles, toate acestea făceau acum parte din viața Jilavei și decurgeau la fel în toate celulele, de-a lungul săptămînilor și lunilor. Dar între timp Maromet nu șomase și în mai puțin de două săptămîni, în ritmul de una la două sau trei zile, a trecut la aplicarea noilor lui reforme, care ne-au luat prin surprindere. Astfel, într-o dimineață am constatat că liniștea nu mai era tulburată de obișnuita mișcare din celulele care erau scoase la plimbare. Nu se auzea nici un zgomot, o liniște mormîntală domnea în galeriile subterane. Tînărul nostru pîndar s-a cățărat pe pervazul larg al ferestrei. Nici un deținut politic la orizont; în rest, pe drumul de patrulare totul părea normal, gardienii și „pinguinii" își vedeau de treabă.

Ce putea să însemne asta? Toată dimineața comentariile s-au ținut lanț și ipotezele cele mai fanteziste au fost avansate de extremiștii optimismului și pesimismului care, desigur, opinau că ceea ce se petrecea se datora unui eveniment extern.

Primii erau convinși că americanii făceau presiuni asupra guvernului român, care reacționa în acest mod, dar va fi silit să cedeze în fața unicilor posesori ai bombei atomice.

Ceilalți, dimpotrivă, opinau că guvernul dăduse ordin ca regimul deținuților politici să fie înăsprit, știind foarte bine că Occidentul ne abandonase.

La ora cînd celula noastră trebuia să iasă la plimbare, șeful camerei a procedat ca și cînd nu s-ar fi schimbat nimic. Tinetele au fost aduse la ușă, echipa de serviciu s-a așezat lîngă ele și noi toți ne-am încolonat doi cîte doi, gata de ieșire.

În acest timp, pe coridor se auzeau zgomote ciudate, dar nu reușeam să ne dăm seama ce se întîmplă.

Ușa s-a deschis, tinetele au fost luate și coloana s-a pus în mișcare, dar, cu un gest autoritar, gardianul a oprit-o. „Numai tinetele și ciuberele de apă în fața ușii", a strigat el. Au fost puse. „Și plimbarea?", a protestat șeful camerei cînd cei care le duseseră s-au întors. „Nici o plimbare", a strigat gardianul și a trîntit ușa.

După ce s-au luat precauțiile de rigoare (mascarea vizetei), cei care ieșiseră cu tinetele ne-au spus ce se întîmpla pe coridor. Mai mulți deținuți de drept comun stăteau cu fața la perete și cu mîinile pe ceafă. Acestea erau deci zgomotele pe care le auziserăm. Acești deținuți

de drept comun, pe care noi nu trebuia să-i vedem și nici ei nu trebuiau să ne vadă, vor lua tinetele și ciuberele de apă, le vor goli și, respectiv, le vor umple, și apoi le vor aduce în fața ușii. Așa s-a și întîmplat după cîteva minute. A doua zi operația s-a repetat, la fel a treia zi. Acum nu încăpea nici o îndoială că eram la strict secret, fiind privați de plimbare.

Această plimbare nenorocită, pe care o așteptam cu atîta nerăbdare, care spărgea monotonia zilei și în care timp de cincisprezece-douăzeci de minute puteam respira aer proaspăt, simți vîntul, vedea cerul, soarele, puteam trăi... ne era luată. Pentru noi, care eram subalimentați, trăiam sub pămînt într-o atmosferă pestilențială — camera avea o singură fereastră, aproape inaccesibilă (și în orice caz interzisă) căci dădea pe drumul de patrulare — lovitura putea fi mortală.

Peste două-trei zile, cînd încă mai eram marcați de neliniște, imediat după ceea ce noi numeam micul dejun, ușa a fost literalmente trîntită de perete și în cameră au năvălit vreo cincisprezece sau douăzeci de gardieni cu figuri asasine, printre care am recunoscut pe unii care ne primiseră la sosire, și tot cam atîția stăteau în fața ușii. Acum erau înarmați cu bîte și pistoale enorme gen Far-West, cum mai văzusem la coborîrea din dubă. Unii s-au dus pînă în fundul celulei, alții s-au oprit la jumătatea ei, pe culoarul dintre paturi. Toți strigau, dar noi eram atît de năuciți și ei, surescitați, se exprimau atît de prost, încît noi nu înțelegeam nici ce ne spun, nici ce se petrece. Stupefiați, unii stînd încă pe pat, alții ridicîndu-se într-un reflex de apărare, am rămas nemișcați, cu desăvîrșire buimaci.

„N-auzi, banditule, n-auzi? Afară, afară" urlau ei, și loviturile cădeau ca grindina pe spinările, pîntecele, picioarele și capetele noastre. Urmăriți pe paturile de sus de către gardieni, camarazii noștri cădeau ca o avalanșă între cele două rînduri de paturi, peste noi, dar și peste gardieni, care acum se bucurau din toată inima. Loveau cu sete în toate părțile. Evident că nu putea fi vorba de vreo ripostă. Asta ar fi fost considerată rebeliune și, după o judecată sumară, am fi sfîrșit ca Lugoșianu și bieții lui camarazi în Valea Piersicilor.

Complet stupefiați — invazia, strigătele și, în plus, cei care cădeau peste noi ne înnebuniseră — am înțeles un singur lucru: că trebuie să ieșim cît mai repede. Și ca un

torent (înghesuindu-ne să ieşim cît mai repede pe uşă) ne-am năpustit pe coridor, unde ne aşteptau alţi gardieni. Partea dreaptă a coridorului era barată de cîţiva dintre ei, nu ne rămînea decît să alergăm pe partea stîngă, flancaţi de miliţienii care ne hărţuiau strigînd: „mai repede, mai repede, bandiţilor", ne înjurau şi ne loveau la întîmplare. Am parcurs deci în triplu galop coridoarele, fără să înţelegem ce se întîmplă, şi am fost duşi într-o încăpere enormă fără ferestre, care trebuie să fi fost iniţial depozit de muniţii. N-am avut timp să văd mare lucru şi ni s-a strigat: „faţa la perete şi mîinile la ceafă".

Am luat poziţia ordonată şi am încercat să văd, să înţeleg ce ni se pregătea. Dar nu era deloc uşor, căci gardienii patrulau în spatele nostru şi era imposibil să mişti un pic capul şi să te uiţi într-o parte fără să încasezi o ploaie de lovituri. Deci nu puteam să văd, dar auzeam cum camarazii mei veneau alergînd şi, în strigătele miliţienilor, se aruncau cu faţa la perete. Curînd eram toţi acolo; noi şi vreo douăzeci de gardieni. O voce a ordonat: „Nu te întorci, te dezbraci de tot, îţi pui hainele jos lîngă tine şi rămîi cu faţa la perete şi mîinile la ceafă." Eram acolo vreo patruzeci de oameni, dar evident că nu era de demnitatea unui gardian să vorbească la plural. Folosea deci o gramatică nouă, tutuindu-ne la plural, aşa cum învăţase la şcoala nouă.

Evident că nu asta mă preocupa, ci faptul de a înţelege ce se întîmplă, ce se vrea de la noi. De ce această violenţă, această desfăşurare de forţe, aceste pistoale? De ce trebuia să stăm dezbrăcaţi cu faţa la perete? Mi-am amintit că în urmă cu opt ani în aceste celule fuseseră masacraţi prizonieri (ce-i drept, de către legionari) şi m-am întrebat dacă nu cumva ne aşteaptă aceeaşi soartă.

Din fericire, n-a durat prea mult ca să înţeleg de ce fuseserăm aduşi; era vorba de o percheziţie neobişnuită care avea un triplu scop:

să ni se ia orice obiect pe care l-am confecţionat pentru a ne uşura viaţa (o lingură care taie, piese de şah, ace etc.). Bineînţeles că bucăţile de pătură găsite în buzunare atrăgeau o ploaie de lovituri asupra nenorocitului care nu înţelesese că în închisoare nu ai dreptul la hîrtie igienică;

să ni se ia orice efecte suplimentare (pulover, batistă) pe care vreun deţinut, plecînd, ni le lăsase ca să avem un minimum de îmbrăcăminte;

să ne demoralizeze, atît prin violența acțiunii, cît și prin pierderea obiectelor care, în condițiile noastre, erau atît de prețioase.

Aceasta a fost una dintre cele mai severe percheziții, și am cunoscut zeci de acest fel. Fiecare obiect era luat de un gardian, examinat minuțios, sucit, învîrtit, pipăit cu atenție, ca și cînd acești nenorociți arestați de luni și ani de zile puteau avea cine știe ce documente importante și secrete. În spatele milițienilor, subofițeri supravegheau plini de importanță operația.

Pe măsură ce erau descoperite, obiectele interzise erau aruncate în mijlocul încăperii și adesea gestul era însoțit de înjurături admirative pentru inventivitatea și dibăcia „banditilor".

A urmat percheziția corporală, făcută de un gardian supervizat de un subofițer.

Regret că trebuie să fiu din nou trivial, dar din moment ce este vorba de o mărturie trebuie spus tot, sau aproape tot. Ni s-a cerut deci să deschidem gura, să desfacem degetele de la mîini și de la picioare, să ridicăm brațele, ca nu cumva să fi ascuns ceva la subțiori. A urmat partea „intimă" a percheziției: cu fața la gardian trebuia să-i arăți bine că acolo nu aveai nimic ascuns, apoi, cu spatele la gardian, cu picioarele depărtate, aplecat în unghi drept trebuia să-ți apuci fesele cu mîinile și să le desfaci în așa fel încît gardianul și șeful lui să se convingă că nici acolo nu se ascunsese nimic de vigilența lor.

Odios și umilitor!

Apoi te îmbrăcai și intrai în coloana care deja se formase. Curînd am terminat toți și, doi cîte doi, am revenit pe coridor, lăsînd în mijlocul încăperii un morman de zdrențe și de obiecte mizere: trofeele lor, comorile noastre.

Întorși în celulă am găsit totul alandala. Bruma de lenjerie era azvîrlită pe paturi, căptușeala paltonului meu fusese tăiată, ca să se vadă dacă nu ascunsesem ceva, săpunul fusese tăiat în două sau trei.

Toate lingurile tăioase fuseseră confiscate și înlocuite cu altele. Dar asta nu ne-a împiedicat ca după cîteva zile să le facem și pe ele la fel de tăioase. Din trei ace cîte erau în celulă două fuseseră găsite; ne rămăsese doar unul, și cum nu mai eram scoși la plimbare nu puteam spera să confecționăm altele. Cît despre gamele, nici de

astă dată nu fuseseră numărate, așa că cea pentru spălat rămăsese.

Evident că această percheziție a provocat o dereglare importantă în viața celulei noastre. Dar n-am avut timp nici s-o comentăm, nici să medităm asupra ei, căci un nou eveniment și apoi altele care au urmat ne-au dovedit că era vorba de un plan ce viza izolarea din ce în ce mai mare și exterminarea noastră.

De data asta dimineața trecuse repede și de-abia făcusem ordine în celulă și în lucrurile noastre, cînd a venit masa. S-au făcut pregătirile obișnuite și echipa de servici s-a așezat la pîndă, așteptînd să se deschidă ușa ca să dea gamelele. Dar nu s-a deschis ușa, ci vizeta, iar gardianul a strigat: „gamelele prin vizetă".

Pînă acum, chiar cu ușa larg deschisă, cel care era de serviciu trebuia să fie foarte atent cînd lua gamela plină din mîna „bucătarului", ca să nu se verse nici un strop. Dar acum totul era inutil, căci deschiderea era numai cu puțin mai mare decît gamela și, în plus, „bucătarul" era terorizat de un gardian care îl zorea „mai repede, mai repede", și aproape că arunca gamela prin vizetă opărîndu-ți mîinile cu supa fierbinte, așa că (nenorocire!) o mare cantitate din prețiosul lichid curgea pe jos.

Situația era deci următoarea: plimbarea interzisă, scoaterea tinetelor interzisă, chiar deschiderea ușii pentru primirea hranei interzisă. Maromet va mai inventa ceva?

În primele două zile nu s-a întîmplat nimic important. Probabil că gardienii erau ocupați cu percheziționarea celorlalte celule, care fuseseră la fel de uluite ca noi, căci zidurile Jilavei erau atît de groase, încît nu se putea comunica prin Morse și noi nu-i putusem avertiza pe vecini de pericolul ce-i amenința.

Dar a treia zi am avut o nouă surpriză. În mijlocul zilei, ușa s-a deschis și în cameră au intrat trei gardieni. Doi au rămas la ușă în timp ce al treilea, înarmat cu o trusă de unelte, s-a dus la fereastră și s-a cățărat pe pervaz. Ajuns sus, și-a scos ciocanul și niște cuie și a fixat cei doi batanți ai ferestrei, așa încît să nu mai poată fi deschisă.

Îmi amintesc că am fost atît de stupefiați, încît mult după plecarea gardienilor a domnit o liniște mormîntală, în cameră nu se auzea decît zgomotul îndepărtat al ciocanului care țintuia fereastra celulei vecine.

Cine mai putea crede că nu era vorba de o izolare și mai mare?! Această ultimă măsură echivala cu o sentință de moarte: chiar înainte, cînd hrana mai avea ceva calorii și cînd prizonierii erau scoși la plimbare, absența alimentelor și a aerului făcea ca treptat, cei mai slabi dintre noi să ajungă într-o lume cu siguranță mai bună. Ce va fi cu noi acum, închiși zi și noapte în umezeală, miros de tinete și fără posibilitatea de a aerisi celula?

Direcția considera — sau mai sus se considera — că nu se murea destul de repede la Jilava?

Ei bine, nu se terminase. După două zile gardienii au venit din nou și de această dată au vopsit geamurile ferestrelor, ca să nu mai avem nici o rază de lumină.

Această biată lumină anemică pe care o primeam sub pămînt, acel colțișor de cer pe care îl vedeam și care ne amintea că sus, afară, exista încă viață, și asta era prea mult pentru noi, și asta ni se lua.

Ce puteam face, ce trebuia să facem? Să ne revoltăm? Însemna să „le" facem jocul, din moment ce voiau să ne extermine. Dacă ne-am fi revoltat, ne-ar fi masacrat, ar fi montat un proces de rebeliune și rezultatul ar fi fost același, și nici unul dintre noi n-ar fi scăpat. În plus, o asemenea acțiune ar fi avut consecințe nefaste pentru toți deținuții de la Jilava.

Să facem greva foamei? Rezultatul ar fi fost același.

Am ajuns la concluzia că, dacă nu voiam să le facem jocul și să cădem în cursă, dacă voiam să avem o șansă de a scăpa, trebuia să ne ținem bine și să încercăm să găsim în noi resursele morale și fizice care să ne ajute să suportăm lovitura... pînă în ziua cînd imprevizibilul ne va salva, sau mai degrabă îi va salva pe cei care nu vor sucomba.

Peste două zile Maromet și-a desăvîrșit opera. Ni s-a luat becul. Unicul bec chior care dădea o mică pată de lumină în dreptul ușii — nici la asta nu aveam dreptul.

La cincisprezece metri sub pămînt, în umezeală, cu fereastra (care dădea spre drumul de patrulare) complet blocată și geamurile vopsite, așa ca nici aerul și nici lumina să nu mai pătrundă în celulă, fără să mai ieșim, fără să mai vedem soarele și cerul, cu ușa celulei tot timpul închisă, în miros de mucegai, de urină, de excremente, înfometați, fără nici o îngrijire medicală, urma să

trăim în semiîntuneric în plină zi și în întuneric total noaptea, îngropați de vii în imensul mormînt colectiv de la Jilava.

Toate cele despre care am vorbit fac parte din măsurile de ordin general luate de Maromet și care au fost aplicate la Jilava în primele zile ale primăverii lui 1949. În plus, existau grozăviile pe care gardienii sau administrația le inventau pentru a ne face viața și mai grea. Este vorba de „gluma" cu nicovala făcută condamnaților la moarte... și cîte altele.

Voi da unul sau două exemple.

Astfel, într-o zi, ușa celulei s-a deschis. Semiobscuritatea camerei a fost cît de cît risipită de bruma de lumină ce venea de pe coridor. În prag s-au oprit doi gardieni: șeful „celularului" nostru și un țigănuș, a cărui expresie feroce mă frapase cînd venisem la Jilava și în timpul percheziției.

Cum stăteam pe paturi, ne-am ridicat ca să vedem despre ce este vorba. Indiferent, șeful celularului stătea rezemat de ușă. Dar țigănușul scruta cu priviri pătrunzătoare pe fiecare. După cîteva clipe a arătat cu degetul către un student care stătea în rîndul de sus și i-a spus: „Tu, de-acolo, dă-te jos". „Eu?", a întrebat tînărul. „Da, tu". Studentul a coborît și, tîrîndu-și pantofii, i-a urmat pe gardieni în coridor.

I-am auzit îndepărtîndu-se, și după un minut sau două am auzit un zgomot de parcă cineva bătea covoare și niște urlete îngrozitoare, urletele unui om jupuit de viu. Mărturisesc că am simțit că-mi îngheață sîngele în vine, și cred că la fel simțeau și camarazii mei de suferință, căci purtate de bolți din galerie în galerie, toată închisoarea, cufundată în obscuritate și marcată de spectrul morții, răsuna de lovituri și urlete.

Asta a durat, iar cînd ușa s-a deschis din nou, mai mulți gardieni înfierbîntați au adus într-o pătură o zdreanță omenească și au aruncat-o în celulă.

După ce l-am îngrijit, după ce și-a mai revenit și a putut să vorbească, tînărul ne-a povestit ce s-a întîmplat.

L-au dus pînă la acel soi de rotondă subterană în care dădea coridorul nostru. Acolo erau cinci sau șase gardieni înarmați cu cozi de lopată. Înainte de a putea face vreo mișcare, i-au pus un sac în cap și au început să-l lovească din răsputeri cu bîtele. Cu sacul lipit de corp,

încercînd să-și protejeze capul cu brațele, respirînd anevoie și nevăzînd de unde veneau loviturile, nenorocitul sărea, alerga la fiecare lovitură. Și acest spectacol, al celor două picioare care alergau sub un sac, care săreau sub lovituri sau se loveau de pereți, îi amuza copios pe milițieni. Și ca jocul să aibă mai mult haz, îl asezonau cu strigăte: păzea, la dreapta, fugi în stînga, apleacă-te, și se prăpădeau de rîs, văzînd eschivele orbești și inutile ale victimei, sau o prindeau într-o „contră" lansată de toate bîtele.

Oricît de distractiv ar fi fost, trebuie să recunoaștem că jocul nu fusese inventat întru amuzarea gardienilor noștri. Dacă îi amuza, cu atît mai bine, dar scopul era de a ne slăbi și mai mult, prin asemenea manifestări, rezistența fizică și morală și de a face să pătrundă în sufletele și în corpurile noastre epuizate cea mai cumplită frică, frica animalică.

Bineînțeles că celula noastră nu a fost singura căreia i s-a aplicat acest tratament. De cîte ori n-a răsunat Jilava de loviturile îngrozitoare (atît de violente încît mă întrebam cum de un om mai putea scăpa viu) și de țipetele victimei alese la întîmplare.

În ce privește alegerea, chiar dacă era efectiv făcută la întîmplare, eu am impresia că gardienii preferau oameni tineri, căci rezistau mai bine, nu se prăbușeau de la primele lovituri, dimpotrivă, alergau, săreau, se zbăteau, făcînd astfel jocul mai amuzant și prelungindu-l.

Deci la toate celelalte mizerii s-a adăugat această sabie a lui Damocles pe care fiecare o simțeam deasupra capului.

O altă maltratare, mult mai nevinovată, era următoarea:

Mai mulți gardieni stăteau în prag și unul dintre ei striga: „toată lumea jos". Coboram și ne înghesuiam pe culoarul dintre paturi. Atunci un milițian ordona: „Culcat sub paturi". Trebuia să ne aruncăm la pămînt, dar dacă stînd în picioare încăpeam toți pe acest culoar, în poziție culcat era imposibil. Deci ne aruncam unii peste alții și încercam să ne vîrîm sub paturi. Dar acolo nu era destul loc, căci paturile nu erau prea înalte. Fiecare încerca să avanseze, să se tîrască în întuneric, primind din partea camarazilor, care se grăbeau și ei ca să scape de loviturile milițienilor, lovituri involuntare de picioare, de coate în cap sau peste față.

Sub paturi era foarte murdar, pămîntul era negru, umed și degaja un miros înțepător. Abia reușeam să ne înghesuim într-o împletire incredibilă de corpuri, brațe, și se auzea ordinul: „Toată lumea în picioare pe culoar". Cum să ieși de acolo — și să ieși repede — cînd între tine și culoar erau atîția, cînd un braț era prins sub careva, picioarele erau prinse și ele sub altcineva, iar pe cap aveai pieptul unui alt deținut? Te zbăteai ca un pește prins în plasă, dădeai, primeai, adesea în plină față, lovituri de coate, de genunchi, de gheată, firește involuntar, și, în fine, gîfîind, cu hainele pline de pămînt, eram pe culoar. Dar abia reușisem să ieșim, uneori nici nu reușiseră toți, că iar se ordona: „Culcat sub paturi". Ne grăbeam din nou, lovindu-ne de cei care încercau să iasă și avîndu-i în circă pe cei care încercau să intre cît mai repede.

Cînd ritmul impus de gardieni nu era prea rapid — deși era greu și extenuant — reușeam să intrăm și să ieșim de sub paturi într-o oarecare ordine. Dar, cînd, din răutate, gardienii accelerau tot mai mult ritmul, adevărate valuri, adevărate vîrtejuri umane se loveau, se agățau, încercînd, unii să se arunce la pămînt, alții să iasă de sub paturi, alții să se vîre sub ele. Se poate oare imagina ce însemna acest efort pentru niște oameni lipsiți de hrană, de aer, de lumină, pentru niște oameni extenuați, flămînzi, ajunși la ultima limită a forțelor?

La fiecare nou ordin aveam impresia că era ultima oară cînd ne mai ridicam, că data următoare vom rămîne pe jos, surzi la strigăte, insensibili la amenințări și la lovituri. Dar de fiecare dată reîncepeam.

Apoi, în fine, ordinul: „În picioare sub pat". Atunci, sprijinindu-te în pămînt, sau de un vecin care încerca să facă la fel, te ridicai în genunchi și apoi în picioare. Și toată instalația, imensul nostru pat de scînduri era săltat, proiectat în aer și ne cădea în cap.

Se terminase. Milițienii plecau. Epuizați, abia mai respirînd, plini de pămînt pe haine, pe mîini, pe față, ne așezam jos să ne revenim.

Cîteva ore aveam a ne îndeletnici cu refacerea patului și cu adunarea lucrurilor. Dar cîte calorii prețioase, cîte forțe — vitale nouă în lupta pentru supraviețuire — pierduserăm!

Acesta era regimul la Jilava în primăvara anului 1949. Căci ce se aplica în celula noastră se aplica sistematic în

toate celelalte încăperi ale așa-numitului „celular“ — adică celulele din fortăreața propriu-zisă.

Așa cum am spus la începutul relatării mele, în interiorul fortului și separată de acesta de un al doilea drum de patrulare, se afla „Anexa“. Ea era, desigur, mai mică decît fortul, se afla tot sub pămînt și era compusă din două coridoare în care dădeau camere foarte mari, unele oarbe, dar marea majoritate cu cîte o fereastră spre al doilea drum de patrulare. Aici condițiile de viață erau mai proaste decît la noi din cauza numărului incredibil de oameni pe care-i înghesuiseră acolo și continuau să aducă. În timp ce la noi, în camere de treizeci de oameni eram patruzeci-patruzeci și cinci, acolo, în săli de șaizeci de persoane erau pînă la trei sute. Faptul pare incredibil, totuși toți cei care au cunoscut Jilava acelor ani vor confirma spusele mele.

A afirma că în anexă deținuții politici trăiau în condiții inumane ar însemna minimalizarea adevărului. Acolo condițiile erau pur și simplu dantești. Înghesuiala era atît de mare, încît oamenii nu puteau să stea toți în același timp culcat sau șezînd. O parte din deținuți trebuia să rămînă în picioare, pentru ca ceilalți să stea jos, pe pămînt, căci paturi nu existau. Nu te puteai mișca, iar dacă voiai să ajungi la tinetele aflate lîngă ușă trebuia să întreprinzi o adevărată expediție, strecurîndu-te printre oameni, rugîndu-i să se lipească unii de alții și astfel să reușești să treci. Cînd, de cele mai multe ori după vreo cincisprezece minute, ajungeai în sfîrșit la destinație, trebuia să stai la rînd, căci tinetele, deși multe, nu erau totuși cîte ar fi fost necesare.

Cu apa era mai simplu. Gamela se dădea din mînă în mînă pînă la ciubărul de apă și revenea pe aceeași cale. Dar cum aproape întotdeauna circulau mai multe gamele în același timp și prin aceleași mîini (mai ales în apropierea ciubărului), adesea se rătăceau și ajungeau la alte destinații. Or, cum în închisoare simțul proprietății este foarte dezvoltat, faptul provoca multă agitație, proprietarul strigînd cît îl ținea gura că primise o altă gamelă, și insistînd s-o capete pe-a lui. Și iar între aceste corpuri înghesuite unele în altele începeau să circule gamele, și iar, din aceleași motive, aceste obiecte prețioase nu ajungeau întotdeauna la proprietar. Realmente prețioase, căci, din cauza înghesuielii infernale, în aceste camere era îngrozitor de cald chiar și iarna. Vara

ele erau adevărate cuptoare umede, din cauza unui fel de aburi ce se ridicau din toate aceste corpuri transpirate și care, condensîndu-se, picurau de pe tavan. Oamenii stăteau numai în indispensabili; din cauza transpirației și a faptului că stăteau efectiv lipiți, trupurile lor erau acoperite de escare.

În general, nimeni nu se mai mișca din locul în care eșuase la sosire decît pentru a merge la tinete. Așa se face că uneori oameni care se cunoșteau și se aflau în aceeași cameră nu aveau habar unul de altul, cum s-a întîmplat cu doi frați, care erau în aceeași celulă, dar nu s-au regăsit decît după trei zile, cînd grefierul a chemat pe unul dintre ei la ușă ca să-i comunice pedeapsa.

În aceste camere exista un fel de disciplină liber consimțită, sau mai curînd una datorată faptului că acești oameni erau conștienți că anarhia echivala pentru ei cu moartea.

Aici nu erau echipe de serviciu. Nici nu puteau fi organizate, căci erau peste trei sute de persoane și, în plus, zilnic unii plecau și alții veneau (în aceste camere deținuții erau aduși după proces și de aici plecau la închisoarea în care urmau să-și execute pedeapsa). Serviciul, adică introducerea hranei și transportarea pînă pe coridor a tinetelor și a ciuberelor de apă, era făcut de voluntari — în general de către cei care se aflau aproape de ușă.

Mesele erau și ele un calvar, căci, mai ales vara, mîncarea fierbinte făcea ca în cameră să fie și mai cald.

În privința recuperării gamelelor nu erau probleme. Fiecare avea un număr și înainte de masă gamelele erau stivuite pe coridor în ordine numerică. După ce erau umplute reveneau, din mînă în mînă, la proprietari. Se făcea liniște și nu se auzeau decît voci care murmurau: unu, unu, unu, unu; și deja veneau: doi, doi, trei etc., și se dădeau în fundul camerei, în timp ce numerele mari, și deci ultimele gamele, erau pentru cei aflați aproape de ușă.

Bucătarul umplea gamelele în mare viteză, avea de lucru nu glumă cu cele peste 300 de porții, și cu aceeași viteză treceau din mînă în mînă, deși te frigeau de fierbinți ce erau.

Apoi această supă fierbinte trebuia mîncată în această cameră supraîncălzită. Deținuții erau flămînzi, n-aveau răbdare să aștepte să se mai răcească, iar lichi-

dul fierbinte făcea ca aceste trupuri torturate, înfometate și extenuate să transpire prin toți porii.

Am spus că în timpul meselor se făcea liniște. De fapt, în aceste camere era un vacarm îngrozitor de dimineața pînă seara. Sub aceste bolți, trei sute de persoane vorbind în șoaptă și tot ar fi fost gălăgie. Se poate imagina ce era cînd fiecare încerca să acopere vocea vecinilor.

Cît privește somnul, era ceva de coșmar, deoarece nimeni nu putea sta culcat. Se dormea chircit, sprijinit de altul, adesea cu capul pe genunchii vecinului. Dimineața te trezeai înțepenit, frînt de oboseală din cauza pozițiilor nefirești în care reușiseși să atipești.

Pentru a merge în timpul nopții la tinete era nevoie de adevărate performanțe de răbdare și de echilibru. Trebuia să stai mult într-un picior pînă găseai un locșor în care să-l pui pe celălalt, pe care abia ți-l trăgeai de unde era. Pînă la destinație străbăteai adevărate meandre. Adesea te dezechilibrai, căzeai peste oameni, dar nimeni nu protesta. Cînd reveneai constatai că unul întinsese picioarele, altul se mișcase, și cu multă greutate reușeai să-ți faci un pic de loc și să te chircești spre a te odihni.

Spre deosebire de noi, celor din anexă li se lăsase lumina electrică, geamurile nu le-au fost vopsite și nici ferestrele blocate. O, nu, administrația n-a făcut-o din mărinimie, ci pur și simplu pentru că, dacă ar fi aplicat aceste măsuri, toți acești oameni ar fi murit în cîteva zile. Or, tocmai asta trebuia evitat, ca nimeni să nu poată spune că în România comunistă deținuții politici erau exterminați în masă.

În „celularul" nostru situația se agrava din zi în zi. Întunericul, duhoarea, foamea chinuitoare ne epuizau. Distrofia era generală, unii dintre noi mergeau la tinetă de 12 pînă la 16 ori pe zi, alții ajunseseră să urineze din oră în oră.

Cei care la început fuseseră optimiști erau acum total demoralizați. Nu mai sperau, nu se mai agățau de nimic și așa se face că dintre ei au murit cei mai mulți.

Evident că nici cei care la început erau pesimiști nu o duceau mai bine. Totuși, cum ei nu cunoscuseră îngrozitoarea cădere de la apogeul optimismului în cea mai adîncă desperare, moralul lor era mai bun și, ca urmare, printre ei mortalitatea a fost mai mică.

În fine, cel mai bine se țineau deținuții care nu fuseseră nici excesiv de optimiști, nici pesimiști.

Și ei vedeau lucrurile în negru, dar făceau eforturi să nu-și piardă speranța. Ei au rezistat cel mai bine la toate încercările prin care am trecut atunci la Jilava și, în general, în toate închisorile. Aceasta dovedește cît de important este ca în circumstanțe foarte grave să nu te ambalezi nici într-un sens, nici în altul, ci să fii echilibrat și să păstrezi o voință fermă de a lupta și de a te salva. Corpul omului are resurse necunoscute și surprinzătoare, rezerve nebănuite care nu au aproape niciodată prilejul să iasă din străfundurile în care se află. Ele pot oferi o incredibilă forță de rezistență, dar pentru asta trebuie susținute de voință, speranță și credință.

Cred că aceasta din urmă a salvat mulți deținuți de la o moarte aproape sigură. În închisoare ne rugam mult. Bineînțeles, se rugau cei care erau credincioși, dar și mulți care niciodată nu fuseseră. Unii dintre aceștia din urmă se rugau deoarece își ziceau că asta îi va ajuta, poate, să iasă de acolo. După cîteva săptămîni sau luni, văzînd că nu intervenea nimic, ei se supărau pe Dumnezeu și-i întorceau spatele. Asta însemna superficialitate și de altfel asemenea oameni nu erau interesanți, în general erau niște mediocrități. Unii însă găsiseră într-adevăr credința și, în pofida nenorocirilor ce se abăteau asupra lor, credeau tot mai mult în Dumnezeu și se rugau cu fervoare.

Ce-i drept, atmosfera de la Jilava se preta la meditație asupra misterelor vieții, morții, eternității. Postul, mai mult decît monahal, întunericul, liniștea în care trăiau oamenii, slăbiciunea lor extremă și rugăciunile pe care ei le înălțau de sub această masă de pămînt către lumină, către adevăr, către cer confereau unora dintre ei o sensibilitate, o spiritualitate pe care nu le-ar fi dobîndit niciodată și pe care nu le vor regăsi.

În această epocă eu însumi am dobîndit în acest sens o acuitate a sentimentelor, a sensibilității cum nu am mai cunoscut vreodată. Ajunsesem să visez cu două-trei zile înainte ce urma să mi se întîmple.

Rugăciunea și credința fiind marea consolare a celor mai mulți dintre noi, așteptam cu nerăbdare și emoție sărbătorile Paștelui.

Se știe că pentru cei de credință ortodoxă această sărbătoare are o importanță excepțională, fiind de departe

cea mai mare din întreaga Biserică creștină orientală și cea mai dragă inimilor credincioșilor. În Săptămîna Mare oamenii postesc, merg la biserică, se spovedesc, se împărtășesc. Sîmbătă, la miezul nopții, în curțile și în grădinile bisericilor se oficiază slujba religioasă, și nu există român care în această noapte să nu țină în mînă o lumînare aprinsă și să nu cînte împreună cu ceilalți în timp ce se înconjoară biserica, în dangătul clopotelor:

„Christos a înviat din morți,
Cu moartea pre moarte călcînd."

Așadar, în celula noastră și (am aflat mai tîrziu) în toate celulele de la Jilava, ca de altfel în toate închisorile din România, Săptămîna Sfîntă, noaptea Învierii și Duminica Paștelui au fost trăite cu o mare fervoare.

În Vinerea Mare ni s-au dat niște porții de carne cum nu mai văzusem de mult. Asta, desigur, pentru că administrația închisorii știa că postim și o făcea deci ca să ne tenteze.

Totuși, cei mai mulți dintre noi am postit în Vinerea Mare, adică nu ne-am atins de carnea ce ni s-a dat, unii nu au mîncat decît pîine iar alții, deși le era foame, nu au mîncat nimic toată ziua.

Poate fi înțeles sacrificiul pe care îl făceau acești oameni, care aproape că mureau de foame, pentru credința lor? Cînd zilnic fiecare firimitură de pîine era adunată cu grijă, cînd fiecare gram de carne era cîntărit cu minuție, căci erau viața noastră — acum renunțam la aceste comori pentru a ne exprima credința și speranța în Înviere.

Deși în închisorile comuniste din România serviciul religios era interzis și aspru pedepsit, noi am decis în unanimitate ca sîmbătă să oficiem liturghia de la miezul nopții. Din nefericire, în celulă nu aveam nici un preot. Dar erau doi care în tinerețe fuseseră diaconi la ei în sat și își aminteau vag rugăciunile ce se spun la Paște. Ei s-au oferit să oficieze liturghia și, în Săptămîna Mare, în șoaptă, cei doi au reconstituit-o într-un colț al camerei.

Inițial, problema cea mai dificilă părea a fi cea a orei. Evident că nimeni nu avea ceas, iar noi țineam mult ca rugăciunile noastre să se înalțe către Cer în același timp cu cele ale tuturor românilor și ale tuturor celor care ne erau dragi. Ce era de făcut? Soluția s-a găsit repede. Fortul Jilava nu era departe de gara cu

același nume și, în liniștea nopții, auzeam fluieratul locomotivelor cînd trenurile plecau din stație. Or, noi știam că ultimul tren de călători pleca din gara Jilava spre București la orele douăzeci și trei și patruzeci de minute. Vom aștepta acest semnal și vom începe liturghia.

În toată Săptămîna Mare atmosfera în celulă a fost cu totul alta. Nici discuții, nici controverse, nici dispute. Asupra oamenilor coborîse o mare liniște, încercau să se ajute, să se încurajeze unii pe alții, fiecare să-l facă pe vecinul, pe prietenul său să-și uite grijile și suferințele.

Sîmbătă, nimeni nu s-a atins de rația de pîine, iar seara, cînd ni s-a adus supa, fiecare a pus-o, pipăind pe întuneric, cu mii de precauții, sub bocceaua care îi servea drept pernă. Apoi ne-am întins pe paturile noastre de scînduri și am așteptat ca ultimul tren să plece din gara Jilava.

În celula noastră era noapte neagră, dar sînt convins că în aceste lungi ore (masa de seară ni se dădea la orele 18,30), deși eram atît de slăbiți, nimeni nu dormea. Gîndurile noastre zburau către exterior, către cei care, știam, se gîndeau mai mult ca oricînd la noi și sufereau din cauza suferințelor noastre, către cei pentru care rugăciunile noastre se înălțau către Cer în același timp cu ale lor.

Eram copleșiți și de amintirea vremurilor cînd țara noastră era liberă și cînd aceste sărbători religioase (acum aproape proscrise) erau pentru tot poporul un moment de fericire și de comuniune.

Ca un imens mormînt comun, Jilava era cufundată în întuneric și liniște. Cînd trenul a fluierat, încet, pe pipăite, atenți să nu ne lovim unii de alții, ne-am dat jos din pat (și cei care erau sus, și cei care erau jos) și, strînși unii lîngă alții, am așteptat. Era atît de întuneric încît, deși ochii ni se obișnuiseră, era imposibil să identifici cine stătea în dreapta și cine în stînga.

Se decisese ca cei doi diaconi să oficieze în mijlocul culoarului care despărțea camera în două și, în timp ce ei orbecăiau ca să ajungă acolo, s-a auzit vocea generalului Mardare, cerînd iertare tuturor celor față de care greșise în vreo discuție sau fără să vrea. Toți am făcut la fel, după care s-a făcut liniște și în acea obscuritate absolută, deasupra acelor trupuri înghesuite și torturate s-au înălțat rugăciunile celor doi diaconi, ce se uneau

cu ale noastre și ne umpleau sufletele de un imens elan de credință și de speranță.

A venit apoi momentul culminant, cel pe care îl așteptam cu atîta emoție și în care ei au spus de trei ori:

„Christos a înviat!"

și noi am răspuns din toată inima:

„Adevărat a înviat!"

După care, în liniștea mormîntală a Jilavei, din adîncimile unde ne aflam și eram îngropați de vii, a țîșnit din piepturile noastre cîntecul:

„Christos a înviat din morți,
Cu moartea pre moarte călcînd,
Și celor din morminte
Viață dăruindu-le."

L-am cîntat după obicei, de trei ori. Diaconii au reluat rugăciunile și ne-au spus din nou:

„Christos a înviat!"

și noi am răspuns:

„Adevărat a înviat!"

și din nou am intonat din toată inima acest cîntec minunat.

În timpul rugăciunilor auzeam mai departe sau mai aproape de noi același cîntec. În toate celulele, toți deținuții avuseseră aceeași idee, și toți se rugau și cîntau. Din adîncurile pămîntului unde erau îngropați de vii mii de deținuți politici se înălța către cer minunatul cîntec al Învierii.

Gardienii turbaseră de tot, alergau pe coridoare, strigau să încetăm, băteau în uși cu pumnii și cu picioarele.

Dar acum nimic nu ne mai putea opri, și răspundeam torționarilor cu cîntecele noastre, cu rugăciunile rostite de diaconi, și toată Jilava răsuna de acest imn întru gloria lui Christos.

După terminarea liturghiei, foarte emoționați, ne-am îmbrățișat și, orbecăind, ne-am întors la paturile noastre mizerabile unde ne aștepta pe fiecare gamela și bucata de pîine. Știam că afară, în ciuda penuriei, fiecare făcuse sacrificii pentru ca, venind de la biserică, să gă-

sească pe masă ouă roșii și cozonac — și noi respectam tradiția, oferindu-ne acest sărăcăcios festin.

Am terminat repede și apoi strînși unul în altul am încercat să dormim. Era liniște, Jilava se cufundase din nou în întuneric și tăcere. Și deodată, venind de departe, parcă din fundul pămîntului, am auzit:

„Christos a înviat din morți..."

Era o celulă care calculase greșit, dar continua să se roage, și acum, micul mormînt rămas singur înalța către cer cîntul speranței:

„Christos a înviat!"

Capitolul IV

Sfîrșitul primei mele detenții la Jilava

Am descris în capitolele precedente măsurile de exterminare lentă aplicată de Maromet, începînd din martie 1949, deținuților politici la Jilava.

Este indiscutabil că milițienii îndeplineau ordinele lui și că, prin umilințele de tot felul, el a imprimat o notă personală regimului de teroare pe care l-a instaurat în această închisoare. Dar nu încape îndoială că, dacă Maromet n-ar fi primit instrucțiuni din partea superiorilor, dacă ei nu i-ar fi dat directive precise în acest sens, el n-ar fi cutezat să se comporte astfel. Dovadă că, de la această dată, la intervale ce variază de la cîteva săptămîni la cîteva luni, treptat, în toate închisorile din România regimul s-a înăsprit și măsuri mai mult sau mai puțin asemănătoare cu cele de la Jilava au fost aplicate deținuților politici.

Acum la Jilava nouă nu ne mai rămîneau decît două speranțe: prima, foarte improbabilă și care se referea la noi toți — o revenire la o situație mai suportabilă; a doua, individuală — plecarea la proces sau la o nouă anchetă. În consecință, cînd ușa camerei noastre se deschidea la o oră neobișnuită, inimile noastre băteau năvalnic de teamă că cine știe ce alte măsuri s-au luat împotriva noastră, și de speranță că schimbarea mult așteptată s-a produs.

Dar zilele, săptămînile treceau și nimic nu se mișca. În celulele noastre neaerisite de luni de zile duhoarea devenise de-a dreptul îngrozitoare și milițienii nici nu mai aveau curaj să intre. Făceau „numărătoarea" din pragul ușii. Renunțaseră și la formalitatea verificării prin bătăi de ciocan a gratiilor de la ferestre — de vreme ce fuseseră blocate — și se limitau la a le controla în treacăt.

În acest scop traversau val-vîrtej camera, întotdeauna cu o batistă la nas, se urcau repede pe pervazul ferestrei, controlau și plecau val-vîrtej, strigînd că noi, politicii, sîntem mai rău ca porcii, căci în camerele noastre miroase mai rău ca într-o cocină.

Dacă, indignați de această rea-credință, le spuneam că n-aveau decît să lase să intre aer și lumină în celulă, răspunsul era convingător: „Taci din gură, banditule!"

Cu trecerea zilelor și a săptămînilor slăbiserăm și mai mult, iar distrofia, de care sufeream toți, făcuse progrese rapide.

Spre a cruța bruma de forțe pe care le mai aveam stăteam aproape toată ziua în pat nemișcați. Cei mai mulți dintre noi considerau totuși că nu trebuia să lăsăm să ni se atrofieze mușchii și că lipsa totală de mișcare putea accelera slăbirea. În privința asta fiecare proceda în felul său și în funcție de forțele pe care le mai avea.

Dimineața, unii schițau cîteva mișcări de gimnastică (dar ele reclamau un oarecare efort) și, de asemenea, exerciții de respirație, ceea ce în atmosfera în care trăiam nu putea fi decît foarte dăunător.

Alții își impuneau să parcurgă de un număr de ori lungimea culoarului, mergînd de la ușă la fereastră. Unii dintre aceștia erau atît de epuizați, încît după două sau trei lungimi ajungeau la capătul puterilor și se trînteau pe pat, de unde nu se mai mișcau. Alții însă mergeau, mergeau, cu pași mici, ca niște automate, numărînd lungimile făcute și silindu-se să nu coboare sub norma propusă. Se vedea însă că din zi în zi pașii lor erau tot mai sacadați și oboseala tot mai mare. În general, căderea acestora era bruscă și rapidă.

Ca întotdeauna, cea mai bună formulă era cea de mijloc: să faci de două ori pe zi cîteva lungimi, mergînd încet, și la cel mai mic semn de oboseală să te întinzi pe pat.

În celulă, în afară de aceste siluete care se mișcau încet în penumbră, domnea în general liniștea și nemișcarea. Dar niciodată, chiar și în momentele cele mai grele, n-am renunțat la conferințele noastre. Era nu numai o disciplină pe care ne-o impuneam, ci și o dovadă pentru toți că nu cedam desperării, presiunii torționarilor, că rămîneam în continuare noi înșine. Singura diferență era că acum toți stăteam culcați și ascultam, nemișcați,

pe cel care vorbea. Restul timpului ni-l petreceam stînd tot culcați alături de prietenii care ne făceau loc lîngă ei. Schimbam cîteva păreri cu ei și fiecare aștepta să vină masa, să treacă ziua, să treacă timpul.

Timp de trei luni Jilava a rămas într-o imobilitate desăvîrșită. Apoi, într-o seară, după cină, pe la șase și jumătate, cînd stăteam culcați și în celulă era aproape întuneric, deodată, o lovitură puternică din exterior proiectează de perete cei doi batanți ai ferestrei și, sus, pe cerul încă luminat, apare silueta uriașă a unui milițian.

„Rămîi culcat, nu scoți o vorbă, nu te miști, altfel închid fereastra", a strigat și a dispărut spre a merge să facă la fel cu fereastra celulei vecine.

Uluiți de parcă am fi asistat la propria noastră înviere, am rămas încremeniți, nu îndrăzneam să facem nici cea mai mică mișcare, de teamă să nu se risipească vraja: lumina, acea lumină filtrată a înserării, cobora în celula noastră de sus, din cerul pe care îl zăream limpede, real, de parcă l-am fi putut atinge cu mîna! Aerul proaspăt și înmiresmat care năvălea în mormîntul nostru, aerul pe care îl respiram adînc, cu toată forța plămînilor, acest aer, ce părea că ne pătrunde prin toți porii, ne amețea de parcă am fi fost scufundați în apă gazoasă.

Era în iunie, la vremea cînd salcîmii sînt în floare. Jilava era înconjurată de acești arbori și în întreaga fortăreață plutea parfumul lor primăvăratic. Pentru cîteva clipe camera noastră a fost invadată de aceste efluvii divine — și de atunci salcîmii înfloriți îmi provoacă pentru o fracțiune de secundă o durere acută și o fericire surdă, evocîndu-mi momentele de deznădejde și de speranță din acea seară. Și sînt convins că la fel se întîmplă cu toți cei care au scăpat cu viață din această epocă, din acest fort sinistru.

Ni se dădea aer! Evident că ne era dat într-un mod în care ne puteam bucura extrem de puțin de el, de vreme ce ni se interzicea să ne mișcăm, să ne apropiem de fereastră, mai rău, de vreme ce eram obligați să rămînem culcați pe spate, într-o liniște absolută. Ce-are a face: după luni de zile de asfixie lentă puteam respira aer proaspăt.

Afară, „pinguinii" își încetaseră lucrul și nu se auzea nici un zgomot, nici o voce, de parcă pe lume nu exista decît acest aer care năvălea pe fereastră ca o apă vie.

Aceasta a durat trei sferturi de oră sau o oră și apoi fereastra a fost închisă din nou și curînd duhoarea a învins în celula împregnată de vechile mirosuri.

Evident că faptul a fost îndelung comentat, dar experiențele trăite ne învățaseră să fim prudenți și nimeni nu a tras concluzii prea fanteziste. Totuși, două întrebări ne frămîntau. Prima, dacă faptul se va repeta și — dacă da — ce anume determinase această schimbare.

În seara următoare toți deținuții politici din Jilava stăteau culcați și așteptau. Iar cînd deținuții de drept comun care lucrau pe drumul de patrulare au plecat și în fort a coborît liniștea, miracolul s-a produs din nou: fereastra a fost deschisă. Și așa a fost pînă la plecarea mea de la Jilava, care a avut loc peste vreo două săptămîni.

Era deci vorba de o schimbare, de altfel singura pe care am văzut-o. Dar care era cauza? Este o întrebare la care nu aș putea da un răspuns exact. Poate că la originea acestei minime ameliorări aduse regimului de la Jilava era decizia guvernului român de a deschide un imens șantier, Canalul Dunăre — Marea Neagră, unde urmau să muncească numai deținuți. Este evident că dacă voiau să trimită acolo deținuți, aceștia nu puteau fi niște muribunzi. Or, primii deținuți au plecat la Canal în lunile iulie—august. Erau doar cîteva sute și ei urmau să pună bazele primelor două șantiere. Ei au dormit sub cerul liber, au construit primele miradoare, primele baraje de sîrmă ghimpată, primele bараci.

Bine, mi se va răspunde, dar de ce în celelalte închisori regimul era din ce în ce mai drastic? Pur și simplu pentru că, în 1949, foarte puțini deținuți erau trimiși la Canal și aproape toți numai de la Jilava. Trebuia deci (măcar în ultimul moment), să li se amelioreze cît de cît regimul. În primăverile următoare a fost la fel și în alte închisori din care deținuții urmau să plece la Canal.

La cîteva zile după ce ni s-a deschis pentru prima oară fereastra, pe cînd stăteam întinși pe spate și respiram aerul la care aveam dreptul timp de o oră, în dreptul ei s-a oprit un gardian-șef: „Nu mișcă nimeni“ a strigat. „Cesianu e aici?“ La răspunsul meu afirmativ mi-a spus să merg și să aștept la ușă. După cîteva minute aceasta s-a deschis și gardianul celularului m-a dus la o mică gheretă aflată în colțul coridorului. Acolo, așezat pe un

taburet, mă aștepta gardianul-șef. „Tu ești Cesianu? De ce ai fost arestat?“ m-a întrebat el, în timp ce gardianul se îndepărta pentru a patrula pe coridor, oprindu-se la fiecare ușă ca să se uite prin vizetă. Cînd acesta se îndepărtase suficient, gardianul-șef mi-a spus în șoaptă: „Am lucrat la dumneavoastră la vie și de cînd am auzit că sînteți aici vă caut. Cum vă simțiți, aveți nevoie de ceva?“ Era un țăran de pe la noi care încerca să mă ajute, deși risca enorm. Dar gardianul se apropia din nou. Interlocutorul meu a ridicat din nou vocea: „În celula voastră se face politică? m-a întrebat pe un ton amenințător. „O, nu“ am răspuns supus „știți, oamenii se tem unii de alții“. „Trebuie să-mi spui adevărul, banditule“ a continuat el; miliția nul se îndepărtase și gardianul-șef mi-a șoptit: „Ce pot să fac pentru dumneavoastră?“ Și astfel, într-o conversație întreruptă de venirile și plecările gardianului, am reușit să dau acestui om de treabă adresa mea și să-l rog să afle dacă ai mei mai sînt acolo și dacă sînt sănătoși.

M-a dat în grija gardianului, spunîndu-mi brutal: „O să te chem din nou peste cîteva zile“.

Cînd m-am întors în celulă camarazii m-au întrebat ce s-a vrut de la mine și le-am spus că s-a încercat să mă facă să-i spionez.

Peste cîteva zile am fost iar chemat în mica gheretă și manevra s-a repetat. Am aflat astfel că familia mea fusese scoasă din casă. Gardianul-șef reușise să afle noua adresă, dar nu îndrăznise să ia contact direct. Știa însă că toți erau sănătoși. La despărțire, cu un gest brusc și jenat, mi-a strecurat în buzunar (ce minune!) un săpun.

Iată: pentru că o dusese bine la noi la țară, pentru că nu uitase acele vremuri și modul cum fusese tratat la noi și pentru că ura regimul comunist, acest om, deși temeinic îndoctrinat de șefii lui, își risca libertatea (și viața) ca să-mi dea un pic de curaj.

Și cîți nu erau ca el, dar, terorizați de șefi, trebuiau să adopte atitudini de care aveau oroare!

Peste mulți ani l-am căutat și am reușit să-i dau de urmă. Din nefericire, murise și regret că nu am putut să-i spun cît îi eram de recunoscător.

Peste cîteva zile am visat că luasem trenul și că după un timp am fost dat jos într-o gară și închis în closet. Pentru tălmăcitorii de vise era cert: curînd voi

fi dus la o altă închisoare. Și într-adevăr, foarte curînd am fost chemat la ușa celulei și mi s-a adresat bine cunoscuta întrebare ce semnifica transportarea: „Numele? numele tatălui, al mamei?“ (ca să nu se facă vreo confuzie), „ia-ți lucrurile“. În cîteva clipe eram gata. L-am îmbrățișat pe generalul Mardare — cu el mă voi întîlni pentru cîteva clipe în anul următor la închisoarea de la Aiud, unde va muri —, am făcut un gest de rămas bun tuturor camarazilor, foarte agitați, și, purtat în marș forțat pe coridoare, am ajuns foarte curînd la drumul de patrulare. Aici am găsit cîteva cadavre vii. Scheletici, cu pete pămîntii pe față, cu picioare enorme, cu mîinile și unii chiar cu fețele umflate de distrofie, acești oameni epuizați stăteau pe jos și așteptau ordinul. Nici eu nu arătam mai bine. Picioarele mele erau de două ori mai groase iar pielea de pe ele atît de întinsă încît aveam senzația că plesnește. Sufeream mult. De altfel, de-abia reușisem să mă încalț, deși pantofii nu aveau șireturi. Mîinile erau la fel de umflate iar capul, pe care mi l-am zărit într-un geam, era ca al unui lepros.

Formalitățile de plecare au fost repede îndeplinite și, în niște pungi de hîrtie, ni s-a dat hrană pe două zile. Apoi am fost îmbarcați în una din acele faimoase „dube“ cu aspect de camion pentru transportul mărfurilor, în care venisem cu cîteva luni în urmă la Jilava. Acum făceam drumul în sens invers și curînd am intrat în București. Cu mare greutate am reușit să privesc afară prin interstițiile făcute în pereții laterali ai dubei, pentru aerisire.

Să ies dintr-un mormînt cum era Jilava și să mă aflu în plin oraș, foarte aproape de oameni care se duceau și veneau, care erau liberi! Să fii despărțit de viață doar printr-o simplă tablă, mi se părea incredibil, ireal. Dar brusc mă trezesc la realitate: „duba“ se oprise la intersecția străzii Locotenent Lemnea și Calea Victoriei, și la trei metri de mine merge încet prietenul meu Jean Nicolescu-Dorobanț. Trece pe lîngă acest camion de mărfuri, cu pantalonii albi bine călcați, cu haină, cravată, și nici nu bănuiește cîtă suferință este la cîțiva metri de el, în acest camion al durerii. Este acolo, neschimbat, așa cum îl știam dintotdeauna, dovadă evidentă că viața merge înainte — în timp ce eu, eu sînt aici, de cealaltă parte, în altă lume, mort de luni de zile! Îmi venea să-l strig, să ating cu vocea mea viața. Dar la ce bun? Mai

mult, riscam să-i fac un rău. Imagine fugitivă, el trece, se îndreaptă către destinul său, pe care în acel moment îl invidiez din toată ființa, iar „duba" demarează și mă duce către destinul meu. Aceasta este ultima amintire pe care o am despre Jean; a murit curînd răpus de o boală incurabilă.

Ne îndreptam acum spre nordul orașului, spre gara de triaj Chitila. Cu cîțiva kilometri înainte de a ajunge acolo, „duba" a părăsit bulevardul și a luat-o pe niște străduțe. Curînd a început să se hurducăie, să se legene și să scîrțîie din toate articulațiile. În fine, se oprește. Zgomotul orașului nu se mai aude și o liniște campestră ne înconjoară, spartă din cînd în cînd de ordine brutale. „Duba" demarează, se oprește, demarează din nou, face manevre. Încerc să mă uit prin interstiții, dar nu pot să văd nimic, căci în fața mea e ceva. Așteptăm mult; e foarte cald, doar sîntem la început de iulie. În fine, ușa se deschide și ni se strigă să coborîm. De cînd cu cele pățite la Jilava am adoptat tactica de a nu mă grăbi, de a rămîne printre ultimii și între timp să-mi dau seama unde sîntem. Camionul se oprise în mijlocul cîmpului, lîngă un rambleu înalt. El îmi acoperise vederea. Pe rambleu era un vagon poștal înconjurat de soldați de la Securitate cu puștile mitralieră îndreptate spre noi. La baza rambleului și de jur împrejurul „dubei" alți soldați ne amenințau cu armele lor automate.

Foarte slăbiți, am coborît. Drumul fusese obositor, aerul ne amețea, ne clătinam.

De parcă ne-am fi pregătit să-i atacăm, ofițerii, care stau în picioare lîngă oamenii lor înarmați, strigă demențial: „culcat, mîinile pe ceafă, culcat, culcat, mîinile pe ceafă". Ne aruncăm la pămînt. Poziția cu mîinile pe ceafă este incomodă, dar faptul că stăm culcați ne ajută să ne adunăm forțele. Doi sau trei ofițeri coboară de pe rambleu, se apropie, se uită la noi, îi amenință pe cei care fac cea mai mică mișcare.

Sîntem acolo vreo cincisprezece nenorociți distrofici care abia ne mai ținem pe picioare și în jurul nostru zeci de soldați înarmați pînă-n dinți, care ne amenință și ne tratează de parcă am fi cel mai mare pericol pentru ei.

Se uită la noi cu ochi răi, amenințător.

Ce știu, ce li s-a spus? Pînă unde merge îndoctrinarea? Superiorii lor știu bine despre ce este vorba, dar

trebuie să dai dovadă de zel, să meriți avantajele de a fi ofițer de Securitate. Ce bine venită ar fi o tentativă de evadare sau măcar de revoltă! Asta le-ar permite să se evidențieze. Poate că „vigilența" ar fi recompensată chiar cu o avansare.

Dar nu se întîmplă nimic. Se aude un zgomot de motor și, hurducăindu-se pe pămîntul desfundat, o altă „dubă" se oprește lîngă a noastră. Dar ușile nu se deschid, căci „secretul" trebuie păstrat, prizonierii politici nu trebuie să se vadă sau să comunice între ei. Imagine perfectă a regimului și a farsei sinistre care se joacă, oare peste cîteva minute nu vom fi toți în același vagon, atunci la ce bun secretul?

Ni se ordonă să ne ridicăm, să ne apropiem de terasament și să ne urcăm în vagon. Nu e ușor, rambleul este înalt de peste doi metri, scara vagonului este și ea foarte înaltă.

Mă uit la „vagonul dubă". Este copia fidelă a unui vagon poștal. Cine ar putea crede că el transportă altceva decît colete și scrisori? Atașate la trenuri, aceste vagoane cutreieră țara, staționează în gări. Oamenii trec pe lîngă ele și nimeni nu bănuiește cîtă suferință este înăuntrul lor. Dar această manieră de a camufla totul, de a ascunde totul, de a aresta oamenii noaptea, de a-i transporta în vehicule ce par a fi camioane de mărfuri sau vagoane poștale nu reprezintă oare tot atîtea dovezi că autoritățile comuniste se tem ca nu cumva populația să afle cît de numeroase sînt arestările și să-și manifeste simpatia față de nefericiții deținuți?

Împingîndu-ne, ajutîndu-ne unii pe alții, ne cățărăm pe rambleu și ajungem la calea ferată. Ultima treaptă a scării vagonului este la nivelul capului meu. Îmi arunc bocceaua în vagon și ridic mîinile ca să mă agăț de a doua treaptă. În acel moment doi soldați de Securitate, care se află sus, mă apucă de brațe și mă urcă în vagon. „Mergi în capătul culoarului", îmi spune unul din ei. Totul a decurs fără strigăte, fără amenințări, fără violență, chiar cu bunăvoință. Sînt foarte surprins și nu voi întîrzia să-mi exprim uimirea unuia mai vechi, care are experiența „vagoanelor dubă". Îmi explică: aici nu sîntem la Jilava sau în altă închisoare ruptă de restul lumii. Vom fi o sută douăzeci pînă la o sută cincizeci de deținuți păziți doar de doi sau trei gradați de la Securitate și de șeful vagonului. „Duba" va staționa în gări

și numai cîțiva metri ne vor despărți de mulțime. Nu trebuie să ne enervăm, să ne exaltăm, căci pentru escorta noastră ar fi neplăcut dacă în vreo stație vom începe să strigăm, să ne clamăm suferințele. În toate gările, organele Securității locale sînt avertizate de trecerea noastră, așa că am fi imediat reduși la tăcere, bătuți, și ni s-ar face niște procese de toată frumusețea pentru rebeliune, chiar dacă incidentul ar fi repede cunoscut în toată țara și gardienii aspru pedepsiți pentru incapacitatea de a ne aduce la ordine. Deci, ei au tot interesul să fie îngăduitori cu noi, cu condiția să nu le facem greutăți.

Vagonul avea o mică platformă cu uși pe ambele părți. Apoi un fel de cameră de gardă cu masă, cușete și rastele pentru armele gardienilor. De aici pornea un culoar îngust, separat de camera de gardă printr-o ușă cu gratii groase ce ajungea pînă în tavan. Pe acest culoar, în dreapta și în stînga erau cele șase uși ale celulelor zise „individuale". Deși știam ce însemna „sala comună", am fost fericit că nu am fost repartizat în una din aceste celule, căci, deși prevăzute pentru o singură persoană, după cum arăta chiar denumirea, se întîmpla ca acolo să fie puși șase-șapte deținuți, înghesuiți ca sardelele, trebuind să călătorească în aceste condiții două pînă la șase zile. Un infern.

Culoarul îngust era separat de „camera comună" printr-o ușă blindată, foarte groasă.

Aveam șansa de a fi primii sosiți dintre numeroșii deținuți ce urmau să vină din diverse închisori și să fie îmbarcați în acest vagon. Ne-am așezat deci pe locurile cele mai bune, cele din fund, unde nu riscam să fim prea mult deranjați de cei care veneau sau plecau și de cei care mergeau la WC.

„Camera comună" era un compartiment care ocupa cam jumătate din vagon. Pe toată lungimea, de o parte și de alta erau bănci de lemn. În mijlocul fiecăreia era o gaură: cele două WC-uri ale noastre. Pe mijlocul vagonului erau alte două bănci separate printr-un spătar înalt. Deci pe toată lungimea compartimentului, față în față, erau patru bănci cu spătar înalt, două de o parte a vagonului, două de cealaltă. Deasupra capetelor noastre era o plasă îngustă pentru bagaje. Pereții vagonului aveau din loc în loc, la înălțimea capetelor noastre, niște deschideri orizontale, invizibile din exterior, care serveau la

aerisire. Capacitatea compartimentului era de maximum 60 de persoane. Au înghesuit peste o sută treizeci.

Pe măsură ce „dubele" se descărcau, ușa ce dădea pe culoar se deschidea și cei sosiți erau împinși înăuntru peste cei care, din lipsă de locuri, stăteau în picioare. De fiecare dată credeam că se terminase, că nu mai era loc nici măcar pentru un singur om, și de fiecare dată cînd se deschidea ușa, soldații împingeau înăuntru alții. Se producea agitație, fiecare încerca să-și facă loc, îi călca pe cei din jur, își pierdea echilibrul. Toate acestea se petreceau într-un ritm lent, într-un fel de ralanti, dată fiind starea de slăbiciune extremă a acestor nefericiți.

Călătoria urma să dureze mai multe zile, vagonul făcînd un lung periplu prin țară. El debarca în fiecare oraș, în care era o închisoare importantă deținuții respectivi, îmbarca alții, pentru diverse transferuri și revenea, din închisoare în închisoare, la București. Pentru circuitul complet „duba" avea nevoie de șapte pînă la nouă zile. Ca atare, pentru unii dintre noi călătoria putea fi foarte lungă. Era deci imposibil să stai înghesuit, căci nu era vorba de numai cîteva stații de metrou. De aceea, încetul cu încetul, strîngîndu-ne unii în alții, înghesuindu-ne, cu multă bunăvoință și cu multă imaginație, am reușit să ne liniștim. Cei care nu au avut ca noi, primii veniți, norocul să găsească locuri pe bănci, s-au strecurat sub ele, alții — mai zvelți — s-au instalat în plasele de bagaje. Pentru mine rămîne un mister cum de reușeau să stea acolo zile întregi (nu coborau decît cînd se duceau la WC), cum de nu ne cădeau în cap. În fine, alții, dacă aveau doi-trei prieteni sau găseau oameni cumsecade care acceptau să-și strîngă foarte mult genunchii și să le facă loc pe podeaua vagonului, stăteau acolo într-o poziție foarte incomodă.

Mi se spusese că o călătorie în „vagoane-dubă" era ceva dantesc, dar nu mi-aș fi imaginat nici pentru animale asemenea condiții. Cum era posibil ca autoritățile să arate atîta dispreț față de oameni, să-i supună la astfel de încercări, la astfel de torturi? Cum se putea concepe ca asemenea atrocități să se comită în chiar inima Europei, și nimeni să nu ridice glasul, nici una din numeroasele asociații pentru protecția drepturilor omului să nu protesteze, să nu se organizeze controale internaționale?

O călătorie într-un „vagon-dubă" era întotdeauna penibilă. Totuși, iarna era mai suportabil decît vara, cînd

acoperișul vagonului (care staționa zile întregi pe linii de garare) devenea incandescent. În interior era un adevărat cuptor, în care nu pătrundea nici un pic de aer iar la această căldură se adăuga cea a atîtor corpuri înghesuite unele în altele.

Curînd toți ne-am dezbrăcat și am rămas numai în indispensabili. Dar unde să pui hainele? Din lipsă de loc, le-am împăturit și le-am pus sub noi, ceea ce adăuga la toate celelalte mizerii încă una, căci stăteam foarte incomod și, în plus, țineau cald.

Cel mai neplăcut era să mergi la WC. Pentru a ajunge, trebuia literalmente să treci peste cei care stăteau pe podea, să te tîrăști, să te strecori pînă la locul respectiv din centrul vagonului, lîngă perete, în mijlocul unei bănci. Acolo trebuia să-l scoli pe cel care, din lipsă de altceva, se așezase acolo și care, în timp ce tu stăteai pe acel loc el stătea pe genunchii vecinilor sau chiar pe ai tăi. Respectivul și cei de lîngă el erau într-adevăr de compătimit, căci, noi fiind mulți și în plus majoritatea suferind de distrofie, erau permanent deranjați. Și cît era de penibil să stai acolo înconjurat de atîția necunoscuți, în fața lor, chiar dacă ei se făceau că nu văd.

Dar nimeni nu se plîngea și atmosfera era mai curînd optimistă. Veneam toți din infern și fiecare spera că după această încercare va urma ceva mai bun.

După ce ne-am instalat, mulți dintre noi n-au rezistat tentației de a deschide pungile primite la plecarea de la Jilava. Hrană pentru două zile: pîine, slănină, brînză și marmeladă. Nu era mult, dar cu economie, trebuia să ajungă, și după atîtea luni de monotonie și de foame, această varietate ni se părea o minune. Din păcate, fiind înfometați, mulți dintre noi n-au avut puterea să se abțină și tot gustînd din toate aceste minuni, într-o jumătate de oră le-au dat gata. Asta le-a agravat deranjamentele stomacale și, în plus, două zile (sau mai mult, în cazul celor care mergeau mai departe) n-au mai avut ce să pună în gură.

Era îngrozitor de cald, sudoarea curgea pe noi de la ceafă pînă la călcîie, ne lipeam unii de alții, ne sufocam. „Apă, apă, apă“ a început să se strige din toate colțurile. Vizeta s-a deschis și a apărut șeful vagonului. „Ce e scandalul ăsta?“ a întrebat el pe un ton destul de amabil. „Ne e sete, vrem apă“, s-a auzit din toate părțile. „Foarte bine“, a spus, „veți avea apă, cu condiția

să nu faceți gălăgie și să vorbiți încet. Îndată vagonul va fi atașat la un tren în Gara de Nord. Cît o să stăm în gară și în toate gările în care o să ne oprim nimeni n-are voie să vorbească. Așa o să aveți cîtă apă vreți. Dacă nu, nici un strop. Înțeles?" Toată lumea a înțeles foarte bine, s-au respectat ordinele date și n-am dus lipsă de apă.

O, regim comunist, cine sînt acei mari cunoscători ai sufletului, ai naturii umane și ai slăbiciunilor acestora care au știut la perfecție să se servească de rău pentru a te face să triumfi!

Minciuna, invidia, ura, șantajul, suferința, frica, foamea, iată cu ce a fost înfrîntă rezistența unor popoare întregi obligate să se supună celei mai crunte tiranii.

Curînd în compartimentul nostru s-a zvonit că în convoi sînt și femei. Este extraordinar cum în închisoare se află totul, chiar și într-un tranzit scurt cum este o călătorie. Urechea exersată recunoaște pașii sau vocile feminine, ochiul găsește o crăpătură în ușă prin care poate să numere fustele care au trecut, alfabetul Morse duce veștile din perete în perete, din celulă în celulă.

Se părea că erau șase într-o celulă individuală toate politice, ca și noi. La vestea că aici, alături de noi, se aflau femei, în acest infern unde noi credeam că numai bărbații erau forțați să trăiască — poate pînă la moarte —, la gîndul că și femeile îndurau aceleași suferințe, toate fețele s-au întristat, vocile au coborît și ne-a cuprins o mare mîhnire amestecată cu revoltă.

O mică zguduire — era locomotiva care ne atașa. Ea ne-a dus pînă la trenul care urma să ne poarte către destinele noastre. Vagonul nostru era la începutul garniturii, chiar la capătul peronului și auzeam oamenii strigîndu-se, rîzînd, luîndu-și rămas bun. Respectînd consemnul, tăceam sau vorbeam foarte încet.

Trenul se pune în mișcare, ia viteza de croazieră a personalului, ușa se deschide: șeful vagonului ne aduce două căldări mari de apă, care au fost repede golite și pe care, la cererea noastră, le va umple din nou.

Călătoria a decurs fără incidente, cu lungi opriri pentru „vagonul-dubă" în gările orașelor cu mari închisori: Pitești, Craiova, Caransebeș, Lugoj. În aceste stații, vagonul nostru era detașat de garnitură și trecut pe o linie de garare, departe; era un chin, căci soarele încingea

teribil pereții de tablă. După cîtva timp se venea după cei care ajunseseră la destinație. În ușă apărea un ofițer de Securitate și striga pe rînd pe cei care trebuiau să coboare. După „secretul" care precedase îmbarcarea noastră, acum devenea interesant. Toți încercam să memorăm cît mai multe nume. În felul acesta, cînd vom ajunge în beciurile Securității sau ale unei închisori, vom putea transmite camarazilor de celulă, sau prin „Morse", de la o celulă la alta: cutare și cutare au fost transferați la Pitești, cutare la Caransebeș. Și din nou, în pofida acelui „strict secret" în care erau ținuți, prizonierii politici vor fi la curent, în chip uimitor, cu faptele și mișcările camarazilor lor în diversele închisori din România.

Uneori pe lîngă vagonul nostru treceau și feroviari. Ei știau ce este în vagon și, făcîndu-se că vorbesc între ei, ne dădeau ultimele știri politice. La fel făceau și cei care veneau să controleze roțile sau frînele. Era la începutul războiului din Coreea și ei sperau, ca și noi, că asta va determina plecarea rușilor din România și a comuniștilor de la putere.

După patruzeci și opt de ore am ajuns la Timișoara. În această zonă fusesem arestat și deci urma să fiu judecat de Tribunalul Militar din acest oraș. Dar pînă atunci, deși fusesem anchetat la Ministerul de Interne, la București, pentru crima de a fi încercat să fug în Occident, voi fi anchetat și de Securitatea din acest oraș. Drept care, acolo am fost dus împreună cu alți cîțiva deținuți.

Capitolul V

Reîntoarcerea și Securitatea din Timișoara

Birourile Securității din Timișoara se aflau într-o frumoasă casă particulară ce fusese confiscată de la proprietarul ei, un mare industriaș. Subsolurile și pivnițele fuseseră transformate în celule. Casele învecinate au fost și ele confiscate pentru nevoile aceleiași instituții, și cum zidurile despărțitoare dintre proprietăți au fost demolate, acum ele formau o mică fortăreață în mijlocul căreia, unde cîndva fuseseră grădini, se construia o oribilă clădire rectangulară, probabil viitoare birouri de anchetă și noi celule, al căror număr nu era niciodată suficient față de arestările în continuă creștere.

Aveam tristul privilegiu de a fi cunoscut Securitatea din acest oraș cu cîteva luni în urmă, în împrejurări destul de dramatice. Dar pentru a vorbi despre ele trebuie să mă întorc la luna noiembrie a anului precedent (1948) cînd, în fața arestărilor tot mai numeroase la care se deda guvernul comunist, dîndu-mi seama că nimeni nu va scăpa, am decis, ca atîția alți compatrioți, să părăsesc țara. Ca ei toți și eu eram convins că va fi numai pentru cîteva luni, în cel mai rău caz cîțiva ani, căci nimeni nu-și închipuia că marile puteri occidentale nu vor interveni pentru ca toate țările Europei de Est să fie eliberate de sub ocupația sovietică și autorizate să se pronunțe liber asupra regimului politic pe care îl doreau. La acea dată se ieșea foarte greu din România, căci, din cauza exodului masiv care începuse încă din 1947, frontiera cu Ungaria era atît de împănată de miradoare, posturi de observație camuflate, rețele de sîrmă ghimpată, gropi invizibile, sonerii electrice, mine, cîini lupi și trupe de grăniceri speciale, încît devenise, ca să spun așa, impermeabilă. Măsuri la fel de draconice fuseseră luate și de-a lungul litoralului Mării Negre. Aceste două fron-

tiere erau singurele locuri prin care, înfruntînd mii de pericole, un mare număr de români reușiseră să ajungă în lumea liberă. În plus, acum, pentru a-i descuraja total pe cei care voiau să părăsească țara, delictul de trecere clandestină a frontierei a fost declarat (în fond pe drept) delict politic pedepsit cu 3 pînă la 10 ani de închisoare.

În 1948, cînd Tito a ieșit din Cominform și a rupt relațiile cu Uniunea Sovietică și aliații ei, timp de cîteva luni (pînă cînd a fost și ea întărită și făcută impenetrabilă) frontiera iugoslavă putea fi trecută, cu riscuri mai mari sau mai mici, cu condiția să ai călăuze din regiune. Deci un nou val de români au încercat să ajungă în Occident, traversînd această țară.

Cum de multe luni căutam o posibilitate de a fugi, m-am gîndit imediat să profit de această ultimă ocazie oferită de cearta lui Tito cu restul lumii comuniste, pentru a ajunge în Italia traversînd clandestin Iugoslavia. Aveam totuși unele reticențe, căci, în timp ce de la cunoștințele mele care fugiseră prin Ungaria sau pe mare parvenea, după cîteva săptămîni, de la Viena (primii) sau de la Istanbul (ceilalți), semnul convenit pentru a anunța că au ajuns în partea cealaltă — nici un semn de viață nu dădeau cei care, trecînd în Iugoslavia, ar fi trebuit să ajungă în Italia sau în Austria. Dar curînd temerile mele au fost risipite de radio Belgrad, pe care îl ascultam cu regularitate, încercînd să aflu adevărul. În cadrul atacurilor la care se deda acest post de radio la adresa vecinilor staliniști, el lansa apeluri către populația statelor vecine, spunînd că cei care vor să fugă de regimurile comuniste din Albania, Bulgaria, Ungaria și România vor găsi azil în Iugoslavia, unde vor fi primiți ca refugiați politici.

Din acel moment m-am decis să trec clandestin frontiera iugoslavă și întîmplarea, care face bine (sau rău) lucrurile, m-a ajutat să găsesc tocmai atunci o filieră care m-a dus la o călăuză serioasă și sigură.

Acest om, un țăran voinic și inteligent, a venit să mă caute la București și apoi am călătorit noaptea pînă la Timișoara, deci aproape de frontieră. Acolo, pe drumuri întortocheate, m-a dus într-o casă de la periferie. Casa era tipică regiunii, cu spatele la stradă și cu ziduri înalte ce ascundeau privirilor curtea și grădina interioară. Mi s-a pus la dispoziție o cameră mare și frumoasă. Îngrijit, hrănit admirabil, răsfățat de gazde, care erau tot țărani,

am petrecut ziua odihnindu-mă, căci știam că noaptea va fi obositoare. Într-o cameră vecină cu a mea stătea un preot cu o față ascetică de Christ, pe care gazdele îl ascundeau de Dumnezeu știe ce urmăriri.

Spre seară călăuza a venit să mă caute. Pe cînd mă aflam pe culoar gata să ies, o umbră mi-a tăiat drumul în semiobscuritate. Era preotul care, fără ca noi să fi schimbat vreo vorbă, fără să știe cine eram și unde mergeam, m-a binecuvîntat.

Pe stradă, conform instrucțiunilor ce mi le dăduse, mergeam în urma călăuzei, la vreo douăzeci de metri, și mă întrebam care vor fi tovarășii mei de drum. Căci îmi spusese că în același timp cu mine vor mai trece frontiera trei femei și doi bărbați.

La gară nu mi-a fost greu să-i reperez pe tovarășii mei de aventură după aerul lor degajat. Mai tîrziu mi-au spus că și ei mă identificaseră imediat... Cei doi bărbați și două dintre femei erau înalți și păreau de vreo treizeci de ani. Erau două cupluri. A treia femeie era mult mai scundă, brunetă și părea mai tînără. Ne-am urcat în vagoane diferite.

Trenul era format din vagoane vechi dinainte de primul război mondial și se tîra cu greu, făcînd legătura între Timișoara și salba de comune de pe frontieră.

Date fiind tensiunea ce domnea atunci între cele două regimuri comuniste, român și iugoslav, și incidentele grave ce aveau loc permanent la frontiera celor două țări, trenul era aproape gol, fiind rezervat aproape numai locuitorilor din satele din vecinătatea gărilor în care oprea. Mergea cu toate luminile stinse, iar eu ghemuit în fundul compartimentului, singur în tot vagonul, auzeam din cînd în cînd pași și vedeam cîte o umbră misterioasă strecurîndu-se pe culoar. Știind că trenul era supravegheat de agenți ai Securității îmbrăcați civil, mă temeam în orice moment să nu fiu descoperit și întrebat ce caut în zona interzisă. Pentru asta îmi pregătisem o întreagă poveste cum că voiam să cumpăr porc pentru Crăciun, acest animal fiind crescut în număr mare și vîndut la prețuri mici în regiune. Dar erau puține șanse de a fi crezut...

Din fericire nu s-a întîmplat nimic și am ajuns cu bine în satul de frontieră. Noaptea era foarte întunecată și gara în care nu ardea decît un bec chior era cufundată în obscuritate. Dar peronul mișuna de lume, sosirea

trenului fiind în fiecare seară marea și unica distracție în această comună. Țăranii vorbeau, rîdeau, își interpelau cei cîțiva prieteni care coborau din tren; ai fi zis că ești la bîlci. Nu departe de vagonul din care am coborît am văzut trei soldați cu arma pe umăr, foarte aproape de călăuză, care glumea cu prietenii bătîndu-i pe spate. Toți acești oameni se cunoșteau, iar eu, îmbrăcat cum eram într-un costum sport, pe care mă străduisem să-l fac cît mai practic pentru expediția în care porneam, nu eram deloc în ton și riscam să atrag atenția. M-am ascuns după un pom și am început să mă uit după viitorii mei tovarăși de drum, dar și ei se făcuseră nevăzuți.

În fine, călăuza s-a despărțit de grup, a ieșit din gară și a pornit cu pași mari pe ulița satului. Era un drum larg, bine bătătorit, fără trotuare, neluminat, mărginit de case cu obloanele închise. După mulțimea, zgomotul și lumina slabă din gară, acum nu era decît liniștea. În întunericul adînc din jur încercam să nu pierd din vedere umbra care, la douăzeci de pași înaintea mea, mergea din ce în ce mai repede. După vreo zece minute s-a oprit în fața unui pridvor mare, a cărui ușă de lemn masiv interzicea intrarea în curte. Cîteva bătăi discrete și o femeie a venit să ne deschidă. Imediat după noi au sosit și ceilalți. Abia aici am făcut cunoștință.

Erau într-adevăr două cupluri și o tînără femeie al cărei soț, un francez, fusese obligat, ca aproape toți compatrioții lui, să plece din România. Ea, fiind de origine română, nu a primit permisiunea de a pleca. Despărțită de soț, poate pentru totdeauna, ea a decis să adopte această cale plină de riscuri pentru a ajunge la el.

Cei cinci tovarăși de aventură erau foarte simpatici și ne-am împrietenit repede.

Călăuza ne-a introdus într-o cameră mare, în mijlocul căreia trona o masă lungă avînd în jur bănci, pe care ne-am așezat pentru a onora cina ce ni s-a oferit. În afară de noi, cei șase fugari, mai erau călăuza noastră, soția și cumnata sa și doi bărbați care urmau să ne fie și ei călăuze. De altfel, unul dintre ei va lua comanda expediției. S-a mîncat și mai ales s-a băut mult: un vin prost și drojdie de 60°. Eu unul am băut foarte puțin, doar atît cît să închin cu gazdele. Asta pentru că în general beau puțin, dar și pentru că voiam să-mi păstrez luciditatea și să am capul limpede.